

PERHEVÄKIVALTAA KOKENEIDEN
NUORTEN KOKEMUKSIA LASTENSUOJELUN
TYÖSKENTELYSTÄ

Ina Emilia Kaikkonen

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalityö	
Tekijä □– Författare – Author Jina Emilia Kaikkonen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Perheväkivaltaa kokeneiden nuorten kokemuksia lastensuojelun työskentelystä			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu		Aika – Datum – Month and year Elokuu 2015	
		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 120 + liitteet	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
Tutkielmassa tarkastellaan perheväkivaltaa kokeneiden nuorten kokemuksia lastensuojelun työskentelystä. Tutkimuksen taustalla on vakavien perheväkivaltilanteiden aiheuttama huoli lastensuojelun mahdollisuuksista tunnistaa ja puuttua perheväkivaltaan. Aiheen valintaa ohjasi myös huomio siitä, että varsinkin pelkästään avohuollossa olleiden nuorten kokemuksia lastensuojelusta on tutkittu hyvin vähän. Tutkimukseni sijoittuu yhteiskunnallisen tutkimuksen kentässä sosiaalityöhön ja sen sisällä lastensuojelun alueelle. Lastensuojelussa olen kiinnostunut perheväkivaltaa kokeneiden nuorten näkemyksistä lastensuojelun toiminnasta. Vaikka perheväkivalta ja sen kokeminen on yksi merkittävä osa tutkimusta, tutkimus ei kuitenkaan sijoitu väkivallan tutkimuksen kentälle, vaan koettu perheväkivalta on ainoastaan taustavaikuttajana nuorten kokemuksille lastensuojelun työskentelystä. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Aineistonkeruumenetelmänä on teemahaastattelu ja analyysimenetelmänä on sisällönanalyysi. Analyysi on aineistolähtöistä. Haastatteluihin osallistui viisi 18–20-vuotiasta nuorta. He löytyivät toisen asteen oppilaitosten kuraattorien, aikuissosiaalityön ja tuttavien kautta. Osa nuorista oli ollut pelkästään avohuollon asiakkaana, joillakin oli kokemuksia myös sijoituksista. Joillakin nuorilla lastensuojelun asiakkuus oli kestänyt vuosia, joillakin lyhyemmän ajan, mutta kokonaisuudessaan heillä oli kokemusta monista erilaisista lastensuojelun tukimuodoista. Haastattelut kestivät 20–50 minuuttia, ja ne toteutettiin nuoren lähellä olevasta kirjastosta varatussa tilassa. Nuorilla oli monenlaisia kehittämisehdotuksia siihen, miten perheväkivaltaa kokeneita lapsia ja nuoria voitaisiin auttaa onnistuneemmin lastensuojelussa. Osa nuorista koki lastensuojelun auttaneen heitä paljon, osalla taas oli hyvin kielteinen käsitys lastensuojelusta. Kuitenkin kaikki nuoret olisivat kaivanneet enemmän apua lastensuojelulta. Keskeisimpiä tuloksia oli, että perheväkivaltaa ei ollut onnistuttu tunnistamaan lastensuojelussa kovin hyvin ja siihen puuttuminen oli heikkoa. Osalla nuorista perheväkivalta oli tullut lastensuojelun tietoon vasta vuosien työskentelyn jälkeen. Osa taas oli itse kertonut siitä lastensuojelun työntekijöille, mutta heitä ei uskottu siellä. Osa nuorista kertoi myös, että heitä ei ollut koskaan tavattu lastensuojelussa ilman heidän vanhempiaan. Ne nuoret, jotka eivät olleet olleet sijoitettuna, kokivat jälkikäteen, että sijoitus olisi ollut heidän etunsa mukainen ratkaisu. Sijoitettuna olleet nuoret kokivat, että sijoitus oli ollut heille hyväksi ja osa heistä olisi toivonut, että sijoitus olisi tapahtunut jo aiemmin. Työntekijän ja nuoren kohtaamisessa keskeiseksi teemoiksi nousivat nuoren osallisuuden toteutuminen, lastensuojelun työskentelyyn liittyvä pelko, luottamus ja luottamuksen puute työntekijää kohtaan ja leimatuksi tulemisen kokemus. Avohuollon palveluista nuoret olisivat toivoneet keskusteluapua, tehokkaampaa puuttumista väkivaltaan sekä panostamista lastensuojelun ja koulun yhteistyöhön ja jälkihuoltoon.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Lastensuojelu, nuorten kokemus lastensuojelusta, perheväkivalta.			

SISÄLLYS:

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELU	5
2.1	Mitä lastensuojelulla tarkoitetaan.....	5
2.2	Lapsen etu ja osallisuus lastensuojelun työskentelyn lähtökohtana	8
2.3	Aikaisempi tutkimus.....	12
3	PERHEVÄKIVALTA	20
3.1	Väkivallan ja perheväkivallan määrittelyä	20
3.2	Perheväkivaltaan puuttuminen Suomessa	24
3.3	Perheväkivallan tunnistaminen ja puheeksi ottaminen.....	26
3.4	Perheväkivalta lastensuojelun haasteena.....	29
3.5	Perheväkivallan vaikutukset lapsen ja nuoren hyvinvointiin ja terveyteen.....	33
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGIA	38
4.1	Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa	38
4.2	Tutkimusmenetelmät	39
4.3	Tutkimuksen paikka tutkimuskentässä.....	40
4.4	Eettinen pohdinta.....	41
5	AINEISTO JA MENETELMÄT	44
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	44
5.2	Aineisto ja sen hankinta	45
5.3	Aineiston analyysi	48
6	LASTENSUOJELUN TARJOAMA APU NUOREN PERHEELLE	50
6.1	Nuorten lastensuojeluasiakkuudet	50
6.1.1	Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen	50
6.1.2	Koko perheelle kohdenetetut avohuollon tukimuodot	52
6.1.3	Nuorelle itselleen kohdistetut avohuollon tukimuodot	55
6.1.4	Sijaishuolto.....	56
6.1.5	Nuorten arvio työskentelyn onnistumisesta ja palveluiden osuvuudesta..	62
6.2	Nuorten lastensuojelun työskentelyyn liittyvät toiveet	69
6.2.1	Voimakkaampi interventio ja enemmän tukimuotoja	69
6.2.2	Nuorten ehdottomat keinot väkivallan lopettamiseksi.....	72
6.2.3	Lastensuojelun ja koulun yhteistyö	76
6.2.4	Jälkihuolto	79

7	NUORTEN KOKEMUKSET LASTENSUOJELUN TYÖSKENTELYSTÄ	81
7.1	Osallisuus	81
7.2	Pelko	88
7.3	Luottamus	92
7.4	Leimaaminen	96
8	LOPUKSI.....	99
8.1	Yhteenveto.....	99
8.2	Pohdinta.....	104
	LÄHTEET:.....	112
	LIITTEET:	120
	LIITE 1: Haastattelukutsu	
	LIITE 2: Infokirje haastateltaville	
	LIITE 3: Haastattelukysymykset	
	LIITE 4: Suostumuslomake yhteystietojen antamiseen	

1 JOHDANTO

Perheväkivalta ja siihen puuttuminen lastensuojelussa on aiheena hyvin ajankohtainen ja lisäksi runsasta julkista keskustelua herättävä. Mediassa on viimeaikoina ollut esillä sekä toistuvaa keskustelua lastensuojelun tilanteesta että useita hyvin vakavia perheväkivaltilanteita, jotka ovat pahimmillaan päätyneet jopa henkirikoksiin. Syksyllä 2014 sattui lyhyen ajan sisällä kaksi epäiltyä perhesurmaa, jotka vaativat yhteensä viiden pienen lapsen hengen (esim. Yle, 2014). Yksi paljon ihmisiä puhuttanut tapaus oli toukokuussa 2012 tapahtunut 8-vuotiaan helsinkiläistyön surma, jota ennen tyttöä pahoinpideltiin toistuvasti julmalla tavalla (esim. Oikeusministeriö 2013). Tapauksesta nostettiin syytteitä myös sosiaali- ja terveysturvaviranomaisille, joista osa oli lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Syytteet koskivat virkavelvollisuuden rikkomista. (Helsingin sosiaali- ja terveysturvavirasto, 2014.) Käräjäoikeuden päätöksessä kaksi sosiaalityöntekijää sai tuomion tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, ja toinen heistä tuomittiin sakkorangaistukseen. (Helsingin sosiaali- ja terveysturvavirasto, 2015.)

Martti Lehden tekemän Henkirikostutkimuksen mukaan vuosina 2003–2011 Suomessa surmattiin 49 alle 15-vuotiasta lasta, joista 17 oli alle vuoden ikäisiä vauvoja (Lehti 2013, 16). Vaikka tällaiset äärimmäiset teot ovat onneksi koko maan mittakaavassa harvinaisia, perheväkivalta ilmiönä ei valitettavasti ole. Uusimman suomalaisen lasten ja nuorten uhritutkimuksen mukaan 15-vuotiaista nuorista (N = 13 459) jopa 17 prosenttia oli nähnyt tai kuullut kotonaan johonkin perheenjäsenen kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa ja 38 prosenttia henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Lähes puolet nuorista (49 prosenttia) oli joutunut vanhempien symbolisen aggression kohteeksi, 32 prosenttia vanhempien tekemän lievän väkivallan kohteeksi ja neljä prosenttia vakavan väkivallan kohteeksi. (Ellonen ym. 2008.)

Uhritutkimuksen mukaan myös sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret kohtasivat jonkin verran aikuisen tekemää lievää, henkistä ja myös vakavaa väkivaltaa kotonaan. Luvut olivat kuitenkin selvästi pienempiä kuin muissa asumismuodoissa olevien keskuudessa. (Ellonen ym. 2008, 117.) Mielestäni tämä on hyvin huolestuttava asia, sillä olisi ehdottoman tärkeää, että varsinkaan lastensuojelun kautta sijoitetuiksi tulleet lapset ja nuoret eivät kokisi enää minkäänlaista väkivaltaa sijoituspaikassaan.

Kyseessä on sellaiset lapset ja nuoret, joilla on jo valmiiksi rankkoja kokemuksia. Siksi olisi ensiarvoisen tärkeää heidän kasvunsa ja kehityksensä kannalta, että heidän luottamustaan aikuisiin ei enää petettäisi, ja he voisivat kokea kotinsa täysin turvalliseksi.

Jotta lasten kokema ja näkemä perheväkivalta saataisiin vähenemään ja jopa loppumaan, niin sosiaalityöntekijöiden kuin muidenkin lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten pitäisi olla hyvin tarkkana mahdollisten ongelmien huomaamiseksi. Ongelmiin pitäisi myös pystyä puuttumaan riittävällä laajuudella ja ammattitaidolla. Lastensuojelu on yksi tärkeä taho tässä yhteisessä työssä, mutta ensiarvoisessa roolissa ovat myös ne, jotka tapaavat lapsia säännöllisesti työssään esimerkiksi kouluissa, päiväkodeissa, neuvoloissa sekä lasten ja nuorten harrastusten parissa. Mikko Oranen (2012, 219) tuo esiin, että vaikka väkivallan aiheuttamalla kivulla ja henkisellä kärsimyksellä ei ole hintaa, on selvää, että perheväkivalta aiheuttaa yhteiskunnalle myös suuria taloudellisia kustannuksia. Suorat kustannukset kohdistuvat sosiaalisektorille, terveydenhuoltoon sekä poliisin ja oikeuslaitoksen toimintaan. Lisäksi perheväkivalta aiheuttaa epäsuoria ja välillisiä kuluja, kuten sairauslomien aiheuttamaa poissaoloa työstä, lasten huostaanottoja sekä psykiatrisen hoidon lisääntymistä. Näitä kuluja on vaikeampi laskea, mutta on selvää, että perheväkivallan ehkäisyyn ja puuttumiseen panostaminen on myös taloudellisesti mitattuna välttämätöntä.

Oma kiinnostukseni tutkia perheväkivaltailmiön näkymistä lastensuojelussa heräsi tehdessäni sosiaalityön opintoihin kuuluvaa käytäntötutkimusta Myyrmäen lastensuojelussa Vantaalla. Työyksikkö toivoi tutkimusta perheväkivallasta ja yhdessä työyksikön kanssa käymieni keskustelujen jälkeen päädyin käytäntötutkimuksessani tutkimaan, millaisia valmiuksia lastensuojelun avopalveluiden sosiaalityöntekijöillä on mielestään tunnistaa ja puuttua perheväkivaltaan työssään. Aihe oli mielestäni niin mielenkiintoinen ja ajankohtainen, että halusin jatkaa sen tutkimista pro gradu -tutkielmassani. Pro gradu -tutkielmassa halusin kuitenkin keskittyä siihen, miten asiakkaat ovat kokeneet lastensuojelun työskentelyn perheväkivaltatilanteessa. Työtä kehitettäessä yksi tärkeimmistä seikoista on mielestäni se, miten asiakkaat ovat työskentelyn kokeneet, ja miten se on vaikuttanut heidän tilanteeseensa. Valitsin nuorten näkökulman siksi, että valitettavan usein heidän näkökulmansa tuntuu jäävän aikuisten varjoon. Tämä on paradoksaalista, koska lapsia ja nuoria varten koko

lastensuojelu on olemassa. Siksi olisi tärkeää, että heidät huomioitaisiin työskentelyn keskeisenä kohteena sekä otettaisiin mukaan myös työn kehittämiseen ja arvioimiseen.

Aiheeseen perehtyessäni huomasin, että nuorten kokemuksia lastensuojelusta on tutkittu vain vähän ja tehty tutkimus tuntui keskittyvän pääasiassa sijaishuoltoon. Perheväkivaltaa kokeneiden, lastensuojelun asiakkaana olleiden nuorten kokemuksia tutkimalla voidaan oppia huomiamaan lapset ja nuoret paremmin lastensuojelun työskentelyssä. Samoin tutkimuksen avulla voidaan löytää tehokkaampia tapoja perheväkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut perheväkivaltaa kokeneiden nuorten kaikista lastensuojeluun liittyvistä kokemuksista, vaikka kaikki työskentely ei tietenkään kosketa juuri väkivaltaongelmaa. Vaikka perheväkivalta ja sen kokeminen on yksi merkittävä osa tutkimustani, en kuitenkaan tutki perheväkivaltaa ilmiönä, vaan se on ainoastaan taustavaikuttajana nuorten kokemuksille lastensuojelun työskentelystä.

Tieteenfilosofinen suuntaukseni sekä myös ihmiskäsitykseni on fenomenologinen. Pääpaino tutkimuksessa on sillä, miten nuoret kokivat lastensuojelun työskentelyn ja oman asemansa ja osallisuutensa työskentelyssä. Olen kiinnostunut myös niistä kysymyksistä, miksi perheväkivalta ei tullut aikaisemmin lastensuojelun tietoon ja mitä olisi pitänyt tehdä eri tavoin, jotta se olisi tullut ilmi aikaisemmin. Osa haastattelemistani nuorista on ollut sijoitettuna pois kotoa, ja olen kiinnostunut myös niistä kokemuksista, joita nuorilla on sijoitusten aikaisesta sosiaalityöstä.

Tutkielman aineisto on kerätty haastattelemalla lastensuojelun asiakkaana olleita 18–20-vuotiaita nuoria, joilla on ollut kotonaan perheväkivaltaa. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, miten perheväkivaltaa kokeneet nuoret ovat kokeneet lastensuojelun työskentelyn. Toivon, että tutkimus tarjoaa pohdinnanaihetta avo- ja sijaishuollossa työskenteleville lastensuojelun ammattilaisille sekä muille lasten parissa työskenteleville. Toivon tutkimukseni tarjoavan eväitä myös lastensuojelun toimintamallien kehittämiseen.

Tutkimusraportti rakentuu siten, että seuraavassa luvussa avaan tarkemmin sitä, mitä lastensuojelulla tarkoitetaan, ja millaista tutkimusta lastensuojelusta on tehty.

Kolmannessa luvussa käsittelen väkivaltaa ja erityisesti perheväkivaltaa ilmiönä sekä pohdin, miten perheväkivaltaa voi tunnistaa, ja miten siihen voi puuttua. Käyn läpi

myös sitä, millaisia vaikutuksia perheväkivallalla voi olla lapseen. Neljännessä luvussa kerron tutkimukseni metodologisista valinnoista. Viidennessä luvussa esittelen tutkimukseni aineistoa ja käyttämiäni menetelmiä. Tutkimukseni tuloksia käyn läpi luvuissa kuusi ja seitsemän. Viimeisessä luvussa pohdin tutkimukseni tulosten merkitystä sekä aiheeseen liittyviä muita mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat lastensuojelu, nuorten kokemus lastensuojelusta ja perheväkivalta.

2 LASTENSUOJELU

Tässä luvussa esittelen lastensuojelua eri näkökulmista. Ensimmäisessä alaluvussa avaan, mitä lastensuojelu ylipäätään tarkoittaa sekä mihin itse keskityn tässä tutkimuksessa. Esittelen luvussa erityisesti lastensuojelun lakisääteisiä tehtäviä. Toisessa alaluvussa käyn läpi lapsen oikeuksia sekä kahta lastensuojelun keskeistä periaatetta, lapsen edun ja osallisuuden toteutumista työskentelyssä. Kolmannessa alaluvussa esittelen lastensuojelusta tehtyä tutkimusta.

2.1 Mitä lastensuojelulla tarkoitetaan

Laajasti miellettyä lastensuojelua voi tarkoittaa kaikkea sitä työtä, jota yhteiskunnassamme tehdään lasten ja nuorten suojelemiseksi. Esimerkiksi järjestöillä ja seurakunnilla on tärkeä merkitys valtion ja kunnan ohella lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukemisessa. (Eskonen 2005a, 22.) Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän Lastensuojelun käsikirjan mukaan lastensuojelu on määritelty laissa laajasti: *”Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen liittyvillä toimilla ehkäistään varsinaisen lastensuojelun tarvetta ja ehkäisevällä lastensuojelulla tarjotaan apua ja tukea riittävän varhain, jolloin ehkäistään ongelmien syntymistä tai pahenemista. Tärkeä tehtävä ehkäisevän työn toteuttamisessa on neuvolalla, päivähoitolla ja koululla.”* (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015.)

Tässä tutkimuksessa tarkoitan lastensuojelulla lastensuojelulakiin perustuvaa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä. Se on lastensuojeluviranomaisten tekemää työtä, jonka toteutumismuotoja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto. Valtaosa lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta on avohuollon tukitoimia, joilla tähdätään lapsen ja perheen elämäntilanteen paranemiseen ja kuntoutumiseen. Osa tukitoimista on esimerkiksi terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen tai oppilashuollon tukipalveluita. Tällöin asiakassuunnitelmaan on määritelty erityiset tavoitteet, joihin esimerkiksi päivähoitossa olevan lapsen ja hänen perheensä kanssa pyritään. Lisäksi sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä erityisiä avohuollon tukitoimia, joista tärkeimpiä ovat lastensuojelun perhetyö, lapsen tai koko perheen lyhytaikainen sijoitus, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta, vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta. Avohuollon tukitoimia ovat myös lapsen ja perheen taloudellinen

tukeminen sekä asumisen puutteiden korjaaminen. Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. Lapselle on annettava tietoa hänen asiastaan häneen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla ja myös huomioitava hänen mielipiteensä. (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015.)

Lastensuojelussa tulee kuitenkin vastaan myös niitä tilanteita, joissa avohuollon tukitoimin ei kyetä riittävästi auttamaan lasta. Tällöin sosiaalityöntekijän on ryhdyttävä huostaanottoon ja järjestettävä lapselle sijaishuolto, jolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella joko perheessä tai laitoksessa. Sijoituspaikka voi olla myös lapsen sukulaisen luona. Huostaanotto on aina viimesijainen keino, jolla puututaan voimakkaasti perustuslaissa säädettyihin lapsen oikeuksiin sekä toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamaan perhe-elämän suojaan. Huostaanottoon voidaan ryhtyä vain, jos lapsen kodin olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Lisäksi huostaanotto tulee kyseeseen vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole mahdollisia, sopivia tai ne on todettu riittämättömiksi ja huostaanoton arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Sijaishuoltoa toteutettaessa on huomioitava lapsen edun mukaisella tavalla tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. On kuitenkin huomioitava, että vaikka huostassapidon perusteita ei enää olisi, sitä ei voida lopettaa, mikäli lopettaminen olisi selvästi lapsen edun vastaista. Lapsen kiireellinen sijoitus tarkoittaa välitöntä puuttumista lapsen tilanteeseen, jolloin hänelle voidaan järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015.)

Kun itsenäistyvän nuoren sijoitus päättyy, hän saattaa olla pitkään erityisen tuen tarpeessa, minkä vuoksi hänelle tarjotaan jälkihuoltoa. Sen tarkoituksena on helpottaa lapsen ja nuoren kotiutumista tai itsenäistymistä. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava, että lapselle laaditaan jälkihuoltosuunnitelma, johon kirjataan yhdessä lapsen tai nuoren sekä hänen verkostonsa kanssa ne palvelut, jotka vastaavat nuoren tarpeita. Jälkihuollon palvelut voivat olla esimerkiksi joitain seuraavista: mietitään yhdessä nuoren tulevaisuuden toiveita ja tarpeita, annetaan psykososiaalista tukea kuten henkilökohtaista neuvontaa arjessa selviytymiseen ja itsenäisen elämän taitoihin, ohjataan yhteiskunnan palveluihin, annetaan apua omien voimavarojen löytämiseksi ja tulevaisuuden suunnitteluun, autetaan asunnon

hankkimisessa, annetaan tukea koulunkäynnin ja opintojen aloittamiseen, työllistymiseen ja harrastuksiin, tarjotaan loma- ja virkistysmahdollisuuksia, tarjotaan mahdollisuutta osallistua vertaistukiryhmään, tuetaan taloudellisesti nuoren asumista, koulutusta ja muita itsenäistymiseen liittyviä menoja, annetaan ohjausta suunnitelmalliseen rahankäyttöön ja tarjotaan mahdollisuus saada aikuisen säännöllistä tukea sijoituksen päättymisen jälkeen. (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015; LsL 417/2007, 38§.)

Lain mukaan (LsL 75 §) jälkihuoltoa tulee tarjota lapselle tai nuorelle sijaishuollon päättymisen jälkeen. Sitä on järjestettävä myös avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yli puoli vuotta ja se on kohdistunut yksin nuoreen. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Sosiaalityön toteuttamisessa ja erityisesti lastensuojelussa työtä säädellään tarkasti lainsäädännön tasolla. Työtä sääteleviä lakeja ovat esimerkiksi lastensuojelulaki (417/2007), sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Tarja Heino (1997, 15) tuo esiin, että sosiaalityön määrittäminen täsmentyy yhtäältä kunnalliseen, julkihallinnon kehikkoon ja toisaalta juridiseen kontekstiin, joka on läsnä erityisesti lastensuojelussa. Se tuo selkeyttä työhön byrokraattisten ja juridisten toimintatapojen kautta, mutta kuitenkin jokaisessa organisaatiossa kehittyi virallisen rakenteen päälle oma tulkintojen ja toiminnan tapa, joka tuo kirjoa työn sisältöön. Jaana Kivistö (2006, 20–21) tuo esiin, että lastensuojelutyön suurin haaste on lastensuojelulain ja siitä seuraavan työn kaksiteräisyys. Asiakkaita pyritään tukemaan ja auttamaan, mutta toisaalta työntekijällä on kuitenkin tarpeen vaatiessa oikeus puuttua perheen elämään hyvin radikaalisti ja sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle. Työhön liittyy siis sekä tukea että kontrollia. Lisäksi työn haastavuutta lisää, että samassakin tapauksessa eri osapuolien tulkinnat ongelmien luonteesta voivat poiketa merkittävästi toisistaan.

Lastensuojelun asiakasmääriä (ks. taulukko 1) tarkastelemalla voidaan todeta, että lasten ja nuorten ongelmat eivät ole pieni, vain marginaalisia ihmisryhmiä koskettava huoli. Yhteiskuntamme yleisen hyvinvoinnin vuoksi onkin tärkeää puuttua lasten ja nuorten

ongelmiin tehokkaasti sekä ennaltaehkäisyyn että korjaavan työskentelyn keinoin. Esimerkiksi vuonna 2013 lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli Suomessa yhteensä 88 795 alle 21-vuotiasta lasta ja nuorta, joka on 7,0 prosenttia kaikista sen ikäisistä lapsista ja nuorista. Heistä alaikäisiä oli 79 086 ja jälkihuollossa 7278. Tämän lisäksi kodin ulkopuolelle oli koko maassa sijoitettuna yhteensä 18 022 lasta ja nuorta. Heistä 15 172 oli alle 18-vuotiaita, mikä on 1,4 prosenttia koko maan alaikäisestä väestöstä. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin koko maassa samana vuonna 107 896, ja ne koskivat yhteensä 64 471 lasta. (Lastensuojelu 2013.)

Taulukko 1. Lastensuojelun asiakasmäärät vuonna 2013.

	Määrä	Osuus väestöstä
Lastensuojeluilmoituksia yhteensä	107896	
Lapsia, joita lastensuojeluilmoitukset koskivat (alle 18v)	64471	6,0 %
Avohuollon asiakkaana olevat yhteensä (alle 21v)	88795	7,0 %
Avohuollon asiakkaana olevat (alle 18v)	79086	7,3 %
Jälkihuollossa olevat (alle 21v)	7278	
Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olevat yhteensä (alle 21v)	18022	
Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olevat (alle 18v)	15172	1,4 %
Kiireellisesti vuonna 2013 sijoitetut (alle 21v)	4202	

Yhteenvedon voidaan todeta, että lastensuojelun toteutumismuotoja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto sekä sijaishuollon järjestäminen ja jälkihuolto (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015). Kuten ylläolevasta taulukosta 1 on nähtävissä, suurin osa lastensuojelun asiakkaista on avohuollon asiakkaita. Heidän tukitoimensa pyritään järjestämään yhteistyössä perheen kanssa. Huostaanotto ja kiireellinen sijoitus ovat viimesijaisia toimia, joihin voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimin ei kyetä riittävästi auttamaan lasta (mt.)

2.2 Lapsen etu ja osallisuus lastensuojelun työskentelyn lähtökohtana

Lapsen oikeuksien sopimus

Sekä lapsen etu että osallisuus nostetaan esiin jo YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS), jonka Suomi on ratifioinut vuonna 1991. Lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia. Se luettelee lapsille kuuluvat ihmisoikeudet ja asettaa valtioille ensisijaisen vastuun niiden toteuttamisesta.

Sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Sen ovat ratifioineet kaikki muut maailman maat paitsi Somalia ja Yhdysvallat. Sopimuksessa on neljä yleistä periaatetta: syrjimättömyys (artikla 2), lapsen edun huomioiminen (artikla 3), oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6) ja lapsen näkemysten kunnioittaminen (artikla 12). Sopimuksen mukaan lasta on esimerkiksi suojeltava kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lapsella tulee olla oikeus ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa, ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. (Unicef 2014.)

Lapsen etu

Lapsen etu ja osallisuus on nostettu merkittävästi esille myös vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa. Sen mukaan lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (LsL 417/2007, 4§). Osallisuutta taas korostetaan lain koko neljännessä luvussa, jossa todetaan, että ”*lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla*” (LsL 417/2007, 20§). Lapsen etu oli keskeisessä asemassa jo edellisessä, vuonna 1982 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa, joka asetti lapsen edun kaikkea päätöksentekoa ja toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi (Pösö 2012, 79).

Lapsen edun turvaamista voidaan pitää lastensuojelun tärkeimpänä periaatteena (Upanne 2004, 341). Lastensuojelussa lapsen etua ovat usein määrittelemässä viranomaiset, lapsi itse sekä hänen vanhempansa tai huoltajansa, joiden näkemykset voivat poiketa toisistaan. Sosiaalityöntekijöiden on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen mielipiteeseen. Mitä vanhemmasta lapsesta on kyse, sitä suurempi merkitys on annettava lapsen itsemääräämisoikeudelle. On kuitenkin selvää, ettei lapsen mielipide välttämättä sido viranomaista, jonka on tehtävä asiassa oma ratkaisunsa. Mikäli viranomaisen päätös poikkeaa lapsen tai hänen huoltajansa näkemyksestä, poikkeaminen on pystyttävä perustelemaan päätösasiakirjoissa. (Räty 2004, 98–99.) Lastensuojelun erityispiirre onkin, että lasta on tarvittaessa suojeltava silloinkin, kun asianomaiset itse sitä vastustavat (Bardy & Heino 2012, 64). Lapsen näkökulma voi olla eri kuin lapsen etu, jota usein tulkitsevat muut kuin lapsi itse. Kuitenkaan lapsen etua ei voida selvittää kuulematta lapsen näkökulmaa. (Pösö 2012, 86–87.)

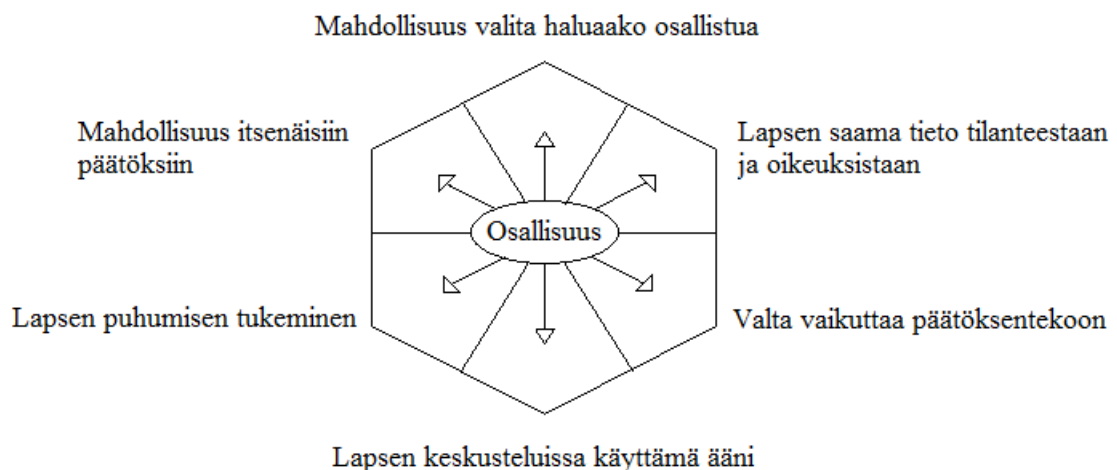
Lapsen etua joudutaan arvioimaan yksittäisten ihmisten erilaisissa ja muuttuvissa tilanteissa, jotka ovat luonteeltaan moraalista järkeilyä vaativia. Aina ei ole helppo erottaa lapsen etua esimerkiksi vanhempien edusta. Lisäksi on mahdollista, että asioita ei ole mahdollista järjestää toivotulla tavalla, vaikka tiedettäisiin, miten asioiden pitäisi lapsen edun kannalta olla. Joskus siis ratkaisut voivat jäädä tekemättä tai tulla tehdyksi lapsen edun vastaisesti esimerkiksi huostaanottoa harkitessa. Lapsen edun käsitteen on myös kritisoitu olevan liian yleinen ja erottelukyvyltään heikko. Yksi tulkinta onkin, että käsitteen tarkoitus on enemmän ohjata katsomisen, toiminnan ja päätöksenteon orientaatiota kuin määrittellä itse päätöksenteon sisältöä. (Pösö 2012, 75–81.)

Lapsen osallisuus

Kaisa-Elina Hotari ja kumppanit (2009, 117–121) esittävät, että lapsen osallisuudessa lastensuojelussa on kyse siitä, miten lapsi voi osallistua hänen etunsa turvaamiseksi tehtävän työn määrittelyyn, toteuttamiseen ja arvioimiseen. Laajasti ymmärrettynä sekä lasten että aikuisten osallisuus on yhteisöön kuulumista ja mahdollisuutta vaikuttaa omaan yhteisöönsä. Osallisuutta voidaan tarkastella sekä juridisella tasolla että osallistuvan lapsen kokemuksen tasolla. Juridisella tasolla lapsen osallisuutta on säädetty muun muassa Lapsen oikeuksien sopimuksessa (LOS 60/1991), Suomen perustuslaissa (731/1999), lastensuojelulaissa (LsL 417/2007) ja hallintolaissa (434/2003), joissa on säädelty, miten lasten kuulemista ja osallistumista on toteutettava esimerkiksi lastensuojelussa. Kuitenkin se, miten lapset itse kokevat tämän osallisuuden, syntyy vuorovaikutuksessa niiden ihmisten kanssa, jotka ovat tekemisissä heidän kanssaan. Aina kokemus osallisuudesta ei synny aikuisten suurista osallistamisyrityksistä huolimatta. Osallisuutta on usein kuvattu tikapuu- ja porrasmalleilla, joissa pelkistään alimmilla portailla on vähän tai ei lainkaan osallisuutta, ja mitä ylemmäs portaissa mennään, sen enemmän valtaa ja osallisuutta on. Tällaista mallia on myös kritisoitu osallisuuden yksinkertaistamisesta. (Mt.)

Nigel Thomas (2000, 173–176) esimerkiksi esittää, että tällainen malli olettaa, että osallisuus (participation) on jotain, mitä on paljon tai vähän. Hän mieltää osallisuuden paljon moniulotteisemmaksi käsitteeksi. Esimerkiksi lapsen asioista päättävässä palaverissa lapsen osallisuutta ei voida mitata vain sillä, miten paljon lapsi siihen osallistuu ja kuinka hänen sanomansa huomioidaan. Thomasin mukaansa osallisuutta on myös se, miten lapsi ymmärtää käsiteltävät asiat, vaihtoehdot ja syyt päätösten takana.

Merkitystä on myös sillä, onko lapsi voinut vaikuttaa tapaamisen aikaan ja paikkaan, siellä läpi käytäviin aiheisiin tai siihen, keitä tapaamiseen osallistuu. Osallisuutta on hänen mukaansa myös lapsen mahdollisuus olla osallistumatta sekä mahdollisuus osallistua ja tuoda itseään ilmi eri tavoilla. Osallisuutta arvioitaessa olisi tärkeää tietää myös, ymmärtääkö lapsi tapaamisen tarkoituksen ja sen sisällään pitämän vallan tai tietääkö hän, miten päätöksiä voi kyseenalaistaa, ja mihin palvelusta voi valittaa. Thomas lisää, että jos halutaan mitata osallisuutta lapsen jokapäiväisen elämän päätöksenteossa, tilanne muuttuu tätäkin monimutkaisemmaksi. Hän ehdottaa, että osallisuuden kuusi ulottuvuutta voisivat olla lapsen mahdollisuus valita haluaako hän osallistua, lapsen saama tieto tilanteestaan ja oikeuksistaan, lapsen valta vaikuttaa päätöksentekoon, lapsen keskusteluissa käyttämä ääni, lapsen puhumisen tukeminen sekä itsenäisten päätösten tekemisen mahdollisuus. (Mt., 173–176.) Kuvioon 1 olen koonnut nämä Thomasin osallisuuden ulottuvuudet.

Kuvio 1. Nigel Thomasin osallisuuden ulottuvuudet.

Lastensuojelun kaltaisissa instituutioissa tapahtuva osallistuminen ei ole neutraalia tai tasa-arvoista, vaan se on vahvasti vallan sävyttämää. Lasten osallisuus toteutuu monimutkaisissa ja osin ristiriitaisissakin vallankäytön verkostoissa, joissa osapuolina on aikuisia asiantuntijoita ja viranomaisia sekä lapsi ja hänen vanhempansa tai huoltajansa. (Hotari ym. 2009, 125.) Lastensuojelun asiantuntijoiden keskuudessa on tällä vuosituhanella herännyt suuri halua oppia lasten huomioimista ja kohtaamista sekä kehittää ja opiskella työmenetelmiä lasten kohtaamiseen ja heidän kanssaan työskentelyyn (Forsberg ym. 2006, 14). Jotta lapset voisivat osallistua laajasti lastensuojelun toimintaan ja palveluiden kehittämiseen, heillä tulisi olla mahdollisuus

osallistua sekä palveluiden toteuttamiseen, päätösten tekoon että lastensuojelu- poliittisten linjausten valmisteluun ja arviointiin. Osallisuus pitää sisällään lapsen vahvan aseman sekä tiedon tuottajana että vastaanottajana. (Hotari ym. 2009, 125.) Elina Pekkarinen ja Kaisa Vehkalahti (2012, 10) toteavat, että viime vuosina lasten ja nuorten toimijuus ja osallisuus ovat olleet niin vahvasti esillä sekä tutkimuksen että käytännön kentillä, että voisi puhua jopa ”osallisuusbuumista”. Esimerkkinä tällaisesta osallistavasta tutkimuksesta voisi mainita Maritta Törrösen ja Teemu Vauhkosen SOS-lapsikylälle tekemän tutkimuksen ”Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista” (2012), jossa nuoret ovat olleet mukana tutkimuksen teon kaikissa vaiheissa, esimerkiksi haastattelemassa muita nuoria.

Lapsen etu ja osallisuus ovat nostettu lastensuojelun keskeisiksi periaatteiksi ja ne näkyvät vahvasti myös Lapsen oikeuksien sopimuksessa ja suomalaisessa lainsäädännössä. Lapsen etua ovat arvioimassa monet eri tahot, kuten lastensuojelu, vanhemmat ja lapsi itse. Osapuolten arviot saattavat poiketa toisistaan, jolloin viranomaisen on päätöksiä tehdessään pystyttävä perustelemaan lapsen ja perheen näkemyksestä eriävä kantansa. Vaikka viranomaisen ei tarvitse toimia lapsen oman toiveen mukaan, lapsen etua arvioidessa on aina selvitettävä lapsen näkemys tilanteestaan. Näin lapsella on mahdollisuus osallistua itseään koskevien päätösten tekemiseen. Tämä ei yksinään vielä takaa lapsen osallisuuden toteutumista, vaan siihen vaikuttavat myös monet muut tekijät, kuten se ymmärtääkö lapsi, mistä päätöksissä on kyse, onko hänen mahdollista valittaa päätöksistä ja onko hänellä tietoa tilanteestaan ja oikeuksistaan. Lapsen osallisuutta lisäävät myös hänen puheensa tukeminen ja itsenäisten päätösten tekemisen mahdollisuus.

2.3 Aikaisempi tutkimus

Lastensuojelu

Lastensuojelu on hyvin vahvasti kansallisten lakien määrittämää ja siten hyvin erilaista eri yhteiskunnissa. Kansainvälisessä keskustelussa pohjoismaisen sosiaalityön katsotaan usein muodostavan oman mallinsa, jota määrittää julkisen sektorin keskeinen rooli hyvinvoinnin turvaajana (Saarinen ym. 2012, 405). Sen vuoksi keskityn esittelemään tässä luvussa suomalaista ja pohjoismaista lastensuojelututkimusta. Johanna Hurtig

(2003, 11–19) esittää, että lastensuojelututkimukset ovat toinen toisensa perään todenneet, että lapsen asema lastensuojelussa on problemaattinen. Työkäytännöt keskittyvät usein ammattilaisten ja vanhempien välisen yhteistyösuhteen rakentamiseen, ja lapset jäävät helposti sivuosaan. Suomalaisen lastensuojelutyön keskiössä ovat prosessit, joissa nivoutuu yhteen tiedonkeruu, arviointi ja palvelusuunnitelmat. Sitoutuminen perhekeskeiseen työskentelyyn on vahvaa. Kuitenkin suomalaisille lastensuojelukäytännöille on tyypillistä myös erilaisten toteuttamis- ja organisointitapojen suuri kirjo. Vanhempien auttaminen nähdään keskeisenä tapana auttaa lasta. Työn keskeisiä periaatteita ovat palveluhenkisyys, normaalius, hienovaraisuus ja kuntoutuksellisuus. Yhteiskunnalla on oikeus puuttua perheen asioihin, mutta se pyritään tekemään samalla kunnioittaen perheen yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta. (Mt.)

Lastensuojeluasiakkuus alkaa ja tulee vireille hyvin eri tavoin. Silloin, kun aloite tulee perheen sisältä, apua hakee useimmiten äiti. Joka toisessa tapauksessa yhteydenottaja on joku perheen ulkopuolinen taho, joka on yleisimmin viranomainen tai palveluntuottaja. Lastensuojeluasiakkuuden taustalta löytyviä syitä ovat esimerkiksi aikuistenvälinen ja lapsen kohdistuva väkivalta, vanhemman tai vanhempien jaksamattomuus, vanhempien päihteidenkäyttö, vanhemman riittämättömäksi arvioitu vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, perheristiriidat tai vanhempien mielenterveysongelmat. (Heino 2009, 63–67.) Johanna Hietämäki (2015, 111) on tutkinut tuoreessa väitöskirjassaan lastensuojelun alkuarviointeja. Hänen tekemässään kyselytutkimuksessa lastensuojelun alkuarvioon osallistuneet vanhemmat kertoivat, minkä vuoksi heidän perheestään oli tehty lastensuojelun alkuarviointi eli lastensuojelutarpeen selvitys. Tämän kyselyn perusteella perheiden alkuarvioinnin taustalla oli 38 prosentin kohdalla lapsen vaikeudet, 10 prosentin kohdalla enemmän lapsen kuin vanhemman vaikeudet, 18 prosentin kohdalla yhtä paljon lapsen ja vanhemman vaikeudet, 11 prosentin kohdalla enemmän vanhemman kuin lapsen vaikeudet ja 2 prosentin kohdalla pelkästään vanhemman vaikeudet.

Hämeessä vuonna 2006 tehdyssä erillisselvityksessä sosiaalityöntekijöitä on pyydetty arvioimaan huostaanoton vaikutuksia lapsen tilanteeseen. Kukaan sosiaalityöntekijöistä ei arvioinut, että huostaanotto olisi tehty liian aikaisin. Yli puolet heistä arvioi, että se tehtiin oikeaan aikaan, mutta melkein puolet taas koki, että se oli tehty liian myöhään. Arvion tehnyt työntekijä ei ollut sama kuin huostaanottopäätöksen tehnyt työntekijä.

Avohuollossa työntekijät arvioivat lapsen tilanteen parantuneen työskentelyn aloittamisen jälkeen 66 prosentissa tapauksista. Huostaanotettujen lasten kohdalla tilanteen arvioitiin parantuneen huostaanoton jälkeen jopa 85 prosentissa tapauksista. Sekä huostaanottojen että avohuollon asiakkuuksien alkamisen jälkeen vain muutamassa prosentissa tapauksia työntekijä arvioi lapsen tilanteen huonontuneen lastensuojelun väliintulon jälkeen. (Heino 2009, 63–67.)

Tutkimuksissa on todettu, että lastensuojelun asiakkaana olevien lasten hyvinvointi ja kasvuolot poikkeavat siitä, mitä ne ovat väestössä keskimäärin. Lastensuojelun asiakkaana ei myöskään ole kaiken ikäisiä lapsia tasaisesti, kuten koko väestössä. Asiakkaaksi tullessaan lapset ovat useimmiten alle kolmivuotiaita, mutta huostaanotot taas kohdentuvat erityisesti murrosikäisiin. Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset asuvat selvästi muita useammin yhden vanhemman perheessä tai uusperheessä. Lisäksi heidän perheensä ovat keskimäärin huomattavasti muita köyhempiä. Esimerkiksi vuonna 2006 lastensuojelun asiakkaaksi tulleista lapsista 45 prosenttia tuli perheestä, joka oli saanut toimeentulotukea, kun keskimäärin väestössä toimeentulotukea sai samana vuonna 24 prosenttia yksinhuoltajaperheistä ja vain 5 prosenttia kahden vanhemman lapsiperheistä. Myös vanhempien työssäkäynti oli selvästi muita harvinaisempaa lastensuojelun asiakkaiden keskuudessa. Lisäksi lastensuojelun asiakkaaksi tulleilla lapsilla oli ollut elämässään muita enemmän erilaisia perherakenteeseen, asuinpaikkaan ja arjen kasvuympäristöihin kuten päiväkotiryhmään ja koululuokkaan liittyviä muutoksia, mikä aiheuttaa esimerkiksi ystävyysuhteiden katkeamista. (Mt., 61–63.) Nuorten parissa työskentelevien ammattiauttajien ja asiantuntijoiden kuvauksissa lapset ja nuoret ovat joko perhetaustasta johtuen vailla turvaa tai he ovat omalla toiminnallaan aiheuttaneet ongelmansa (Aaltonen & Heikkinen 2009, 168). Kuitenkin ongelmallisuus ja turvattomuus nähdään sosiaalityön sisällä liittyvän tiiviisti toisiinsa, ja ne voivat olla vaikuttamassa toistensa taustalla (Kivistö 2006, 11–12).

Lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden tilanteet ovat hyvin erilaisia keskenään, mutta on todettu, että heidän tilanteensa poikkeavat koko väestön keskimääräisestä tilanteesta. Lastensuojelun asiakkaiden joukossa on esimerkiksi suhteellisesti enemmän yksinhuoltajia, työttömiä ja toimeentulotuen piirissä olevia. Asiakkuuksien taustalla on sekä lapsen, vanhempien että kaikkien perheenjäsenten vaikeuksia. Näitä vaikeuksia voivat olla esimerkiksi aikuistenvälinen ja lapseen kohdistuva väkivalta, vanhemman tai

vanhempien jaksamattomuus, vanhempien päihteidenkäyttö, vanhemman riittämättömäksi arvioitu vanhemmuus, vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus, perheristiriidat tai vanhempien mielenterveysongelmat. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan sekä huostaanottojen että avohuollon asiakkuuksien alkamisen jälkeen vain muutamassa prosentissa tapauksia lapsen tilanne on huonontunut lastensuojelun väliintulon jälkeen.

Nuoret tutkimuksen keskiössä

Yhteiskuntatieteissä nuoruus ymmärretään kulttuurillisesti ja historiallisesti määrittävänä prosessina, jossa aikuiseksi tulemisen tavat ja kokemukset ovat sosiaalisesti välittyneitä. Nuoruuteen ajatellaan usein kuuluvat myös ailahtelua ja irrottelua. Nuoriso nähdäänkin usein edustavan yhteiskunnan rakenteita horjuttavana sosiaalisena ongelmana, jonka toimia täytyy kontrolloida. Toisaalta heidän katsotaan olevan myös yhteiskuntamme tulevaisuus, jonka varaan lasketaan toiveita paremmasta tulevaisuudesta. Suomalaisessa kontekstissa nuoruuden ongelmallisuutta on kuitenkin pyritty ensisijaisesti ymmärtämään patologisoinnin sijaan. Ongelmallisesti käyttäytyvien nuorten katsotaan tarvitsevan rangaistusten lisäksi myös tukea. (Aaltonen & Heikkinen 2009, 166–167.)

Lasten ja nuorten oikeuksia ja osallisuutta korostava keskustelu lisääntyi lapsuustutkimuksessa 1990-luvulla. Alettiin puhua lapsuuden sosiologian uudesta paradigmasta, jonka tarkoitus oli tuottaa vaihtoehtoisia selitysmalleja tuolloin vallinneelle kehityspsykologiselle suuntaukselle, jonka katsottiin unohtavan sosiaaliset rakenteet ja niiden merkitykset lapsuuden tuottajina. Katsottiin, että liika nojautuminen kehityspsykologiseen näkökulma rajaa meidät näkemään lapsuuden aikuiseksi kasvamisena (becoming) sen sijaan, että ajattelisimme lapsuuden olevan juuri nyt olemassa oleva sosiaalisena ilmiö (being). (Pekkarinen & Vehkalahti 2012, 10–11.) Aiemmin tutkimuksessa on kiinnitetty vain niukasti huomiota lasten ja nuorten arkisten kokemusten, tekemisten ja saavutusten selvittämiseen. Muiden ryhmien, kuten vanhusten, työttömien tai yksihuoltajien osalta sellaisten kartoitusten tekemiselle sen sijaan on löydetty paljon perusteita. Lasten hyvinvoinnista tai elämänmuutoksista sekä niiden merkittävyydestä lapselle itselleen on kysytty usein muilta kuin lapselta itseltään. Lasten omat tiedot ja kokemukset ovat pitkään jääneet syrjään tutkimuksessa aivan kuin lapset eläisivät jossain yhteiskunnan marginaalissa. (Alanen 2001, 166–167.)

Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (2006, 9) kuitenkin muistuttavat, että lapsuustutkimuksen valtavirta keskittyy normaaliin lapsuuteen, eikä se siten suoraan kommunikoi sosiaalityön kanssa, jossa on usein läsnä surua, murheita, mielipahaa ja ongelmia. Eevastiina Gjerstad (2009, 205) tuo esiin huolen siitä, että koska lapsuuden sosiologiassa lapset nähdään tasavertaisina toimijoina aikuisten kanssa, tällöin saatetaan samalla unohtaa lapsen tarve huolenpitoon. Hän näkee tärkeänä, että lasten osallisuutta on alettu korostaa ja esimerkiksi lasten asioista on ruvettu kysymään heiltä itseltään, mutta hän kritisoi lapsuuden sosiologian ajatusta siitä, ettei lapsuuteen kuuluisi silti myös universaaleja piirteitä. Hän tuo esiin, että esimerkiksi lapsen tarve ravitsemukseen, huolenpitoon, kiintymykseen, rakkauteen ja kunnioitukseen sekä osa lapsen kehityksen säännönmukaisuuksista ovat universaaleja piirteitä. Huomioimalla nämä tekijät voidaan parhaimmillaan suojella lasta esimerkiksi siltä, ettei häneltä vaadita asioita, joihin hän ei kehitystasonsa vuoksi vielä kykene. Leena Valkonen (2009, 97) lisää, että huolenpitoa lapsista on pidetty riittävän vanhemmuuden vähimmäisvaatimuksena myös sellaisissa lastensuojeluun liittyvissä tutkimuksissa, joissa on kehitetty vanhemmuuden arviointimenetelmiä.

Nuoret ja lastensuojelu

Nuorten kokemuksia lastensuojelusta on tutkittu jonkun verran, mutta valtaosa tutkimuksista keskittyy ainoastaan sijaishuollon tutkimiseen (esim. Pösö 2004; Kivistö 2006; Vario ym. 2012; Hämäläinen 2012.) En ole löytänyt yhtään kotimaista vähintään väitöskirjatasoista tutkimusta, jossa olisi selvitetty nuorten kokemuksia erityisesti lastensuojelun avopalveluiden työskentelystä. Avopalvelujen työskentelystä on tutkittu lähinnä jälkihuoltoa, jota käsitellään joissakin tutkimuksissa (esim. Eronen 2013). Sarianna Reinikainen (2009) on kuitenkin käsitellyt kasvatustieteen alaan kuuluvassa väitöskirjassaan ”Nuorisokodista maailmalle” myös nuorten nuorisokotiin muuttamiseen johtaneita syitä ja sitä edeltävää työskentelyä.

Myös Anette Bolin (2015) on huomannut lastensuojelusta tehdyn tutkimuksen keskittyneen sijaishuollon puolelle. Hän on haastatellut 5–20-vuotiaita ruotsalaislapsia ja -nuoria selvittääkseen heidän kokemuksiaan saamastaan moniammatillisesta tuesta. Bolinin tutkimuksessa nuoret kertoivat erilaisista tavoista, joilla he olivat voineet vaikuttaa siihen, kenen kanssa he asioivat. Jotkut olivat saaneet vaihdettua itselleen

sopimattomaksi kokemansa työntekijän toiseen, jotkut olivat rajanneet ammatillais-kontakteja pois ajanpuutteen tai niiden koetun hyödyttömyyden vuoksi ja jotkut olivat yksinkertaisesti kieltäytyneet tapaamasta turhiksi kokemiaan auttajia. Jotkut kertoivat myös valikoivansa työntekijöiden joukosta ne, kelle he haluavat kertoa asioistaan. Valintaperusteina saattoi olla työntekijän luonteen ja ammattitaidon lisäksi hänen ikänsä ja esimerkiksi etninen taustansa – yksi nuori kertoi suosivansa maahanmuuttaja-taustaisia työntekijöitä, koska uskoi heidän ymmärtävän häntä parhaiten. Toiset nuoret taas päättivät vain sopeutua heille tarjottuun apuun ja epämieluisan työntekijän kohdalla vain toivoa, että hän ei ole mukana kauaa. Kokonaisuudessaan Bolinin tutkimuksessa vaikutti siltä, että nuorilla näytti olevan kovasti vaikutusvaltaa siihen, keitä ammattiauttajia heidän ympärillään oli.

Elisabeth Larsenin (2011) tutkimuksessa haastateltiin 6–11-vuotiaita norjalaislapsia heidän kokemuksistaan lastensuojelun avopalveluista (home-based interventions by child welfare services). Suurin osa haastelluista lapsista ei tiennyt, että heidän tapaamansa ammatilliset edustivat lastensuojelua tai että heidän tukihenkilönsä tapaaminen oli lastensuojelun tukimuoto. Heidän vanhempansa pelkäsivät, että siitä saatattaisi seurata vaikeuksia esimerkiksi koulussa, jos tieto lastensuojelun asiakkuudesta leviäisi. Vain kuudelle 32 lapsesta oli puhuttu lastensuojelusta sen oikealla nimellä ja selitetty, mitä lastensuojelu tekee, ja mikä työskentelyn tarkoitus on. Nämä kuusi lasta olivat eri-ikäisiä, eikä ikä vaikuttanut siihen, miten paljon lapset tiesivät lastensuojelusta. Myös ne lapset, jotka eivät tieneet työskentelyn tarkoitusta saattoivat kuitenkin vaikuttaa tapaamisten sisältöön tai siihen, ketä he tapasivat.

Larsen (2011, 56) nostaa esiin, että niiden lasten kohdalla, jotka tietävät ja ymmärtävät työskentelyn taustalla olevat syyt, on paremmat mahdollisuudet vahvistaa lasten osallistumismotivaatioita, kuin niiden, joille tavoitteet ovat epäselviä. Hän painottaa, että olisi tärkeää kertoa lapsille, mistä apu tulee, sillä esimerkiksi tukihenkilö- ja tukiperhesuhteet loppuvat yleensä jossain kohtaa lapsen elämää, ja lasten olisi helpompi ymmärtää näitä muutoksia, jos heille selitettäisiin työskentelyn lähtökohdat ja tavoitteet. Larsen muistuttaa, että myös myöhemmän avun hakemisen kannalta olisi tärkeää, että lapset tietäisivät olleensa lastensuojelun asiakkaana. Monilla lapsilla oli hyviä kokemuksia saamastaan tuesta, vaikka he eivät ymmärtäneetkään sen taustoja. Nämä aikaisemmat positiiviset kokemukset lastensuojelusta voisivat lisätä heidän haluaan turvautua virallisiin auttamistahoihin myös myöhemmässä elämässään, jos he

tietäisivät, mistä apu on tullut. (Mt., 56.) Kivistön (2006, 64) haastattelemat 18–22-vuotiaat sijaishuollossa olleet suomalaisnuoret sen sijaan olivat hyvin tietoisia lastensuojelun asiakkuudestaan ja siihen johtaneista syistä riippumatta siitä, liittyivätkö ne perheeseen, nuoren omaan käytökseen vai molempiin. Larsenin haastattelemat lapset olivat toki nuorempia kuin Kivistön nuoret, mikä varmasti selittää merkittävän osan tästä erosta.

Vuonna 2011 toteutetussa Uskomme sinuun – Usko sinäkin –sijaishuollon kiertueessa lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijät vierailivat eri paikkakunnilla tapaamassa yhteensä 120 lastensuojelun kautta sijoitettuna ollutta 12–20-vuotiasta nuorta. Kiertueen tarkoituksena oli kartoittaa nuorten kokemuksia lastensuojelusta ja sijaishuollosta lastensuojelun laadun ja kehittämisen tueksi. Nuoret keskustelivat kokemuksistaan ryhmätapaamisissa. (Vario ym. 2012, 12–13.) Koska tutkimukseni keskittyy lastensuojelun työskentelyyn, jätän sijaishuoltopaikan työskentelyyn ja nuorten siellä eletävään arkeen liittyvät kokemukset tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Toki sijaishuolto on tärkeä osa lastensuojelua, mutta tässä tutkimuksessa kiinnitän huomioni lastensuojelun avopalveluiden ja sijaishuollon sosiaalityön työskentelyyn, en laitosten tai muiden sijaishuollon yksiköiden toimintaan.

Vaikka osalla tutkimuksen nuorista oli hyviä kokemuksia kuulluksi ja huomioduksi tulemisesta, sosiaalityöntekijöiden toiminta sai osakseen myös paljon kritiikkiä. Nuoret esimerkiksi toivoivat, että sijoitusten perusteita arvioitaisiin useammin kuin kerran vuodessa. Asiakassuunnitelmapalaverissa jotkut nuoret kokivat olevansa yksin ”tappellessa aikuisia vastaan”. Keskusteluissa nousi esiin myös, että jotkut nuoret pitivät palaverissa puhumista pelottavana. He olisivat kaivanneet myös selkeämpiä perusteluja päätöksiin. Nuorten oikeuksista monet eivät olleet kuulleet, ainakaan niin, että sosiaalityöntekijä olisi oma-aloitteisesti niistä kertonut. Nuoret toivoivat sosiaalityöntekijän olevan puolueeton taho, joka ei asetu suoraan kenenkään puolelle. Kuitenkin nuoret toivoivat samalla myös, että sosiaalityöntekijä pitäisi heidän puoliaan silloinkin, kun he ovat mokanneet. Perhesijoituksessa olevat eivät niinkään kaivanneet sosiaalityöntekijän puuttuvan heidän asioihinsa, mutta laitoksissa asuvat pitivät sosiaalityöntekijää usein omien asioidensa hoitajana. Heille sosiaalityöntekijä saattoi olla pysyvin taho, joka tunsu nuoren hyvin. Kaikissa sijoitusmuodoissa olevilla nuorilla oli yhtenäisiä kokemuksia siitä, että sosiaalityöntekijään voi olla vaikeaa saada yhteyttä. Osasyysksi mainittiin laitoksen tiukat puhelukäytännöt ja koulupäivän päälle osuvat

työntekijöiden puhelinajat, mutta sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuudessa olisi muutenkin ollut heidän mielestään parantamisen varaa. (Vario ym. 2012, 30–32.)

Reinikaisen (2009) haastattelemista nuorista noin puolet kertoi, että keskeisin syy heidän sijoittamiseensa pois kotoa oli kotona ollut väkivalta. Muita sijoitukseen johtaneita syitä olivat kriisiytynyt kotitilanne, vaikeat kotiolosuhteet ja nuoren oma käytös. Suurin osa kaikista nuorista halusi itse päästä pois kotoa ja monet heistä olivat itse aktiivisia asian suhteen. Osalla nuorista lastensuojeluasiakkuus oli kestänyt lapsesta asti, mutta yli puolella nuorista lastensuojelu puuttui ensimmäisen kerran heidän tilanteeseensa vasta nuoruusiässä. Näistä nuoruusiällä lastensuojelun asiakkaiksi tulleista nuorista suurin osa oli sitä mieltä, että he olisivat tarvinneet lastensuojelun apua jo aiemmin.

Edellä esitellyistä tutkimustuloksista käy ilmi, että nuorilla on usein paljon sanottavaa omasta lastensuojeluasiakkuudestaan. Joissakin tutkimuksissa on näyttänyt siltä, että nuoret ovat pystyneet vaikuttamaan siihen, miten heidän kanssaan on työskennelty, kun taas toisissa tutkimuksissa lapsilla tai nuorilla on ollut hämäämpi käsitys siitä, mitä apua heille on tarjottu. Sijaishuollon kiertueelle osallistuneet nuoret esittivät konkreettisia toiveita siitä, miten sosiaalityöntekijöiden pitäisi nuorten kanssa toimia. Toiveita kohdistettiin esimerkiksi siihen, että sosiaalityöntekijä olisi helppo tavoittaa, hän pitäisi nuorten puolia ja hoitaisi heidän asioitansa. Viimeisenä esitellyssä tutkimuksessa nousi esiin, että vaikeista oloista tulevat nuoret olivat pääsääntöisesti hyvin halukkaita osallistumaan lastensuojelun työskentelyyn.

3 PERHEVÄKIVALTA

Tässä luvussa kerron, mitä tarkoitan perheväkivallalla tässä tutkimuksessa ja kuvaan, millaisia piirteitä väkivallalla ylipäätään on. Toisessa alaluvussa käyn läpi, miten perheväkivaltaan on alettu Suomessa puuttua yhteiskunnan ja lainsäädännön tasolla. Kolmannessa alaluvussa pohdin, miten perheväkivaltaa voi tunnistaa ja miten sen voi ottaa puheeksi asiakkaiden kanssa. Neljännessä alaluvussa pohdin, miten perheväkivalta näyttääytyy juuri lastensuojelullisena haasteena. Viidennessä alaluvussa keskityn siihen, mitä lapset ja nuoret ovat kertoneet kokemastaan perheväkivallasta ja millaisia seurauksia perheväkivallalla on todettu olevan lasten ja nuorten hyvinvoinnille.

3.1 Väkivallan ja perheväkivallan määrittelyä

Väkivalta ilmiönä

Miellän väkivallan laajasti ja näen, että sillä voi olla hyvin erilaisia muotoja. Väkivallasta saatetaan puhua tekemisenä, jolloin keskeistä on, että joku käyttäytyy väkivaltaisesti muita tai itseään kohtaan. Väkivaltaan kuuluu kuitenkin aina myös kohteena oleminen. Väkivallan kohteen, uhrin näkökulmasta korostuvat väkivallasta aiheutuvat kokemukset ja tunteet. Yhä enemmän painotetaan sitä, että väkivallan uhreja tulisi tukea entistä monipuolisemmin. Väkivallan uhreja eivät ole kuitenkaan vain ne, joihin väkivalta konkreettisesti kohdistuu, vaan myös ne, jotka seuraavat tilannetta sivusta. Lasten osalta väkivallan näkeminen, kuuleminen tai välillinen kokeminen muulla tavoin kodissa ja perheessä katsotaan yhä useammin väkivallan kokemiseksi, epäsuoraksi väkivallaksi. Sitä pidetään traumaattisena, koska se vaikuttaa lapsen turvallisuuden tunteeseen. (Paavilainen & Pösö 2003a, 13–14.)

Viime aikoina ammattilaisten puheisiin on levinnyt käsite omassa kodissaan väkivallalle altistuneet lapset. Sillä on haluttu korostaa, että lapsia läheissuhteissa koskettava väkivalta tarkoittaa paitsi väkivallan kohteena ja todistajana olemista, myös väkivallan ilmapiirissä elämistä. Myös sen katsotaan uhkaavan lapsen perusturvallisuutta, jos hän aistii väkivallan seurauksena kiristyneen ilmapiirin, näkee väkivallasta aiheutuneita

jälkiä läheisessä tai kokee vanhempien huolenpidon herpaantuvan väkivallan vuoksi. (Forsberg 2005, 83.)

Varsinaisen fyysisen väkivallan lisäksi väkivallalla on myös monia muita muotoja. Yleisesti käytössä ovat ruumiillisen, henkisen ja seksuaalisen väkivallan käsitteet (Reinikainen 2009, 31). Sirpa Taskinen (2003, 19–20) jaottelee väkivallan muodot kuitenkin vielä useampaan luokkaan: fyysiseen, kemialliseen, psyykkiseen, seksuaaliseen, sosioekonomiseen ja rakenteelliseen. Lisäksi kukin näistä voidaan jakaa vielä aktiiviseen ja passiiviseen, jolloin huomio kiinnittyy siihen, että väkivalta voi olla myös tekemättä jättämistä kuten huolenpidon, lääkehoidon tai ruokavalion laiminlyöntiä. (Mt.) Väkivallan muodot eivät luonnollisesti ole kuitenkaan toisiaan poissulkevia, vaan esimerkiksi lapsen fyysiseen pahoinpitelyyn liittyy usein myös hoidon laiminlyöntiä ja psyykkistä väkivaltaa (Taskinen 1992, 15). Reinikainen (2009, 31) esittää, että fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan liittyy aina myös henkistä väkivaltaa, vaikka sitä voi esiintyä myös ilman niitä. Esimerkkejä erilaisista väkivallan muodoista ovat fyysinen satuttaminen, hoidon laiminlyönti sekä alkoholin tai rauhoittavien lääkkeiden antaminen lapselle, jotta tämä nukkuisi paremmin eikä häiritsisi aikuisia. Passiivista kemiallista väkivaltaa on myös äidin raskauden aikainen alkoholin tai huumeiden käyttö, joka vahingoittaa sikiötä. (Taskinen 1992, 16–17.) Tähän voisi vielä lisätä myös äidin raskauden aikaisen tupakoinnin, joka on Suomessa hyvin yleistä: 15 prosenttia synnyttäjistä tupakoi raskauden aikana vuonna 2011. Heistä 39 prosenttia kertoi kuitenkin lopettaneensa ensimmäisen kolmanneksen aikana. (Tupakkatilasto 2011, 4.) Raskausajan tupakoinnin on havaittu altistavan monille raskaushäiriöille ja vaarantavan myös lapsen myöhemmän terveyden (ks. esim. Tikkanen 2008).

Psyykkiseksi väkivallaksi voidaan kutsua esimerkiksi jatkuvaa moittimista, pelottelua, nöyryyttämistä ja pilkkaamista sekä lapsen totaalista huomiotta jättämistä. Kaikki väkivalta vahingoittaa lasta, mutta Taskinen (1992, 16–18) esittää, että passiivinen psyykinen väkivalta saattaa olla kaikkein vahingollisinta. Silloin lapselle ei pääse kehittymään minkäänlaista myönteistä minäkäsitystä eikä edes tunnetta, että hänellä on oikeus olla olemassa. Tällaisen tilanteen korjaamiseksi tarvitaan hyvin pitkäkestoista ja syvällistä terapiaa.

Seksuaalisen riiston määritelmät vaihtelevat eri maissa, koska ilmiö on kiinteästi kulttuuriin sitoutunut (Taskinen 1992, 18–21). Esimerkiksi lasten ympärileikkaus on yksi hyvin vahvasti kulttuuriin sitoutunut teko, joka luo uudenlaisia haasteita kansainvälistyvässä maailmassa. On monia kulttuureja, joissa sekä poikien että tyttöjen ympärileikkaus on yleinen käytäntö, mutta esimerkiksi Suomessa tyttöjen ympärileikkauksen katsotaan yleensä täyttävän törkeän pahoinpitelyn määritelmän (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2012, 14–18). Eija Paavialainen ja Tarja Pösö (2003a, 14) määrittelevät seksuaalisen väkivallan tarkoittavan lapsen sukupuolielimiin ja sukupuoliin tunnusmerkkeihin kohdistuvaa ruumiillista pahoinpitelyä, sukupuoliyhteyttä, sen yritystä tai muuta tekoa, joka loukkaa lapsen ruumiillista koskemattomuutta, kuten sukupuolielinten koskettelua. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön kuuluvat heidän mukaansa myös lapsen johdattaminen iän ja kehitystason kannalta sopimattomaan seksuaalikäyttäytymiseen, lapsen alistaminen seksuaalisille ärsykkeille sekä lapsen käyttäminen epäsiiveellisissä julkaisuissa. (Paavilainen & Pösö 2003a, 14.) Vaikka kuka tahansa voi olla seksuaalisen hyväksikäytön uhri ja hyväksikäyttäjä, se on kuitenkin sukupuolittunutta väkivaltaa, jonka uhrina on useimmiten tyttö ja tekijänä mies (Laitinen 2004, 94).

Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika -projektissa lasten kanssa työskennellessä on väkivallasta käytetty seuraavan laista määritelmää: *Väkivaltaa on toisen vahingoittaminen lyömällä, potkimalla, tönimällä, kuristamalla tai muuten satuttamalla. Satuttaa voi myös sanoilla haukkumalla tai uhkaamalla. Seksuaalisella väkivallalla tarkoitetaan toisen koskettelemista paikoista, jotka ovat jokaisen ikiomia tai koskettamista tavalla, joka ei tunnu mukavalta. Se voi olla myös toisen pakottamista halailemaan ja pussailemaan, vaikka toinen eri halua.”* (Oranen 2001, 25).

Perheväkivalta

Olen valinnut termin perheväkivalta kuvaamaan lapsen kotona ja lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa, koska olen kiinnostunut kaikista niistä erilaisista väkivallan muodoista, joita lapsen perheenjäsen käyttää joko lasta itseään tai muuta perheenjäsentä kohtaan. Perheellä tarkoitan laajasti kaikkia lapsen kanssa asuvia ihmisiä, hänen biologista perhettään ja muita ihmisiä, jotka ovat läheisesti tekemisissä lapsen kanssa. Forsberg (2003, 7–8) toteaa johdannossaan teokseen ”Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä”, että arkisuutensa ja tuttuutensa vuoksi perhettä pidetään

usein itsestään selvänä ilmiönä, jonka käsite ei kaipaa pohdintaa. Hänen mukaansa kriittisen perhetutkimuksen ajatuksena on löytää moninaisuutta, vaihtoehtoja sekä erilaisia tapoja, joilla läheisyys ja huolenpito toteutuvat perheissä. Oma näkemykseni perheestä perustuu pitkälle tämän kriittisen perhetutkimuksen ajatusten pohjalle.

Oma perusteluni perheväkivalta-sanankäytölle on hyvin samankaltainen Teuvo Peltoniemen (1984, 26–28) kanssa. Hän esittää vuonna 1984 kirjoittamassaan teoksessa, että silloin suomenkielinen termi perheväkivalta oli vain muutamia vuosia vanha ja hänen käyttäessään sitä aiemmin artikkeleissaan toimitukset olivat lähes poikkeuksetta halunneet muuttaa sen muotoon väkivalta perheessä. Hän perustelee perheväkivalta-termin käyttöä juuri sillä, että se pitää sisällään kaikenlaisen perheenjäsenten toisiinsa kohdistaman väkivallan. Termi ei rajaa väkivaltaa tiettyyn paikkaan, kuten kotiväkivalta, tai määrittele sen tekijää tai uhria. Se pitää sisällään myös henkisen väkivallan. Myös Peltoniemi mieltää perhesuhteen väljästi uhrin ja tekijän emotionaaliseksi suhteeksi. (Mt., 28.) Sosiaali- ja terveydenhuollossa lapsiin kohdistavasta väkivallasta käytetään myös termejä lasten kaltoinkohtelu, pahoinpitely ja laiminlyönti. Kaltoinkohtelu kattaa sekä fyysisen, psyykkisen että seksuaalisen väkivallan ja myös lapsen hoidon laiminlyönnin. Laiminlyönti tarkoittaa lapsen psykososiaalisten ja emotionaalisten tarpeiden huomioimatta jättämistä sekä esimerkiksi ravinnon saannin rajoittamista. (Paavilainen & Pösö 2003a, 15.)

Perheväkivalta-termi on saanut osakseen myös paljon kritiikkiä. Esimerkiksi Suvi Keskisen (2005, 172) mukaan termin erittelemättömyys hämärtää käsitystä siitä, millaisesta väkivallasta puhutaan. Hänestä sen käyttö jättää epäselväksi myös mihin työskentely keskittyy, ja onko kyse esimerkiksi miesten naisiin kohdistuvasta väkivallasta, lapsiin kohdistuvasta väkivallasta vai molemmista. Omassa tutkimuksessani en näe, että Keskisen mainitsema erottelu olisi tarpeellista. Tutkimukseni kannalta ei ole merkitystä, kehen väkivalta on kohdistunut, vaan olennaista on, että nuori on kokenut perheessään olevan väkivaltaa. Usein perheväkivalta-käsitteen rinnalla käytetään myös lähisuhde- tai läheissuhdeväkivalta-termejä. Minä olen kuitenkin kiinnostunut juuri nuoren lapsuuden perheessä tapahtuvasta väkivallasta, en esimerkiksi hänen omassa parisuhteessaan mahdollisesti olevasta väkivallasta. Siksi perheväkivalta on mielestäni oman tutkimukseni kannalta kuvaavin termi. Myös esimerkiksi Paavilainen ja Pösö (2003a), Inkeri Eskonen (2005a) ja Sari Lepistö (2010) ovat päätyneet käyttämään samaa käsitettä omassa tutkimuksissaan.

Suomessa käytettyä perheväkivaltakäsitettä vastaavat englanninkielisessä kirjallisuudessa useimmiten termit *family violence* ja *domestic violence*. Käytössä on myös tarkempia ilmauksia, kuten *domestic abuse*, johon kuuluu laiminlyönti (*neglect*), henkinen väkivalta (*emotional abuse*), fyysinen väkivalta (*physical abuse*) ja seksuaalinen väkivalta (*sexual abuse*). (Ks. esim. Lepistö & Paavilainen, 2011.) Lapsen pahoinpitelystä ja kaltoinkohtelusta käytetään usein termejä *childhood abuse* ja *childhood maltreatment* (ks. esim. Springer ym. 2003; Mersky ym. 2009).

3.2 Perheväkivaltaan puuttuminen Suomessa

On arvioitu, että läheissuhteissa lapsiin kohdistuvaa kaltoin kohtelua ja julmuutta on ollut aina olemassa. Siihen on kuitenkin alettu suhtautua eri tavoin eri yhteiskunnissa. Suomalainen yhteiskunta jäsenyi 1800–1900-lukujen vaihteeseen asti patriarkaalisen perheajattelun varaan, jolloin lapset ja yleensä myös naiset kuuluivat yhteiskuntaan isän tai isännän kautta. Ruumiillinen kurittaminen oli tavallinen kasvatustapa. Vanhan holhouslain (1898) perusteella Suomessa oli kyllä mahdollista puuttua lasten elämään, mutta vähäiset toimet kohdistuivat lähinnä isättömiin, orpoihin ja hylättyihin lapsiin. Teollistumiskehityksen käynnistyttyä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa varhaiset hyväntekeväisyyspohjaiset lastensuojelujärjestöt alkoivat nostaa päätään myös Suomessa. Niiden toimijoina oli lähinnä ylempien sosiaaliluokkien naisia. Järjestöjen huolena oli ensisijaisesti teollistuvien kaupunkien köyhälistön ja työväen lasten hoidon ja huolenpidon laiminlyönti. Ongelmalla oli kaksi puolta, toisaalta oltiin huolissaan lasten hengissä selviämisestä ja heitteillejätöstä, toisaalta taas yhteiskuntarauhasta, jota ”pahatapaisten”, kuljeskelevat lapset uhkasivat. (Forsberg 2005, 75–79.)

Varhaisesta havahtumisesta huolimatta näyttää siltä, että varsinaisessa lastensuojelutyössä kiinnitettiin pitkään huomiota vain äärimmäisiin julmuuksiin. Perheen yksityisyydellä ja siihen puuttumattomuuden normilla on tuntunut olevan vankka kunnioitus. Myös lasten ruumiillinen kurittaminen oli tavallista ja sallittua vielä pitkään: se kiellettiin Suomessa lailla vasta 1980-luvun alussa. (Mt., 79.) Huomionarvoista on myös se, että vaikka lapsen ruumiillinen kurittaminen kiellettiin lailla vuonna 1984, yksityisellä paikalla tapahtuva pahoinpitely tuli Suomessa virallisen syytteen alaiseksi vasta huomattavasti myöhemmin, vuonna 1995. Sitä ennen kumppanin pahoinpitelyä kotona pidettiin puolisoitten välisenä yksityisasiana, ellei teko johtanut uhrin kuolemaan tai vammautumiseen. (Perttu 2002a, 43.) Muuttunutta

suhtautumista väkivaltaan ja sen uhkaan kuvaa myös 1990-luvun lopulla säädetty laki lähestymiskiellosta (Oranen 2012, 219). Vuonna 2011 myös lievä pahoinpitely tuli yleisen syytteen alaiseksi silloin, kun se kohdistuu tekijän läheiseen, alaikäiseen lapseen tai henkilöön hänen työtehtäviensä vuoksi. (Rikoslaki 39/1889, 21. luku 16§.) Näin ollen läheissuhteissa tapahtuva pahoinpitely on nykyisin aina virallisen syyttäjän alainen asia, oli se sitten lievä tai vakavampi teko. Muutokset ovat samansuuntaisia muissa Pohjoismaissa, mutta Suomessa ne ovat tapahtuneet muita hitaammin. (Oranen 2012, 219.)

Vuonna 2008 Suomessa tuli voimaan uusi lastensuojelulaki. Se edellyttää, että tietyt lasten parissa työskentelevät viranomaiset ja muut työntekijät ovat velvollisia viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka tilanne edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Tarve voi johtua hoidon ja huolenpidon puutteista, kehitystä vaarantavista olosuhteista tai lapsen omasta käyttäytymisestä ja tällöin salassapitosäädökset eivät ole este ilmoituksen tekemiselle. Näihin henkilöihin kuuluvat esimerkiksi kaikki sosiaali- ja terveydenhuollon, päivähoidon, opetustoimen, nuorisotoimen, iltapäiväkerhotoiminnan sekä seurakunnan lasten ja nuorten parissa toimivat työntekijät. (LsL 417/2007, 25§.)

Lainsäädännön lisäksi väkivallan ehkäisyyn ja uhrien auttamiseen on kiinnitetty huomiota myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa. Siellä on otettu käyttöön Englannista lähtöisin oleva MARAK- moniammatillinen riskinarviointimenetelmä, joka on parisuhdeväkivaltaa kokeneiden uhrien tai sen uhan alla elävien auttamiseksi kehitetty menetelmä. Sen ideana on laatia moniammatillisessa työryhmässä väkivallan uhreille turvasuunnitelma, jonka kautta parannetaan heidän turvallisuuttaan. Tavoitteena on saada väkivalta loppumaan ja tarjota uhrille hänen tarvitsemansa apu nopeasti ja helposti ammattilaisilta yhdellä ilmoituksella. Menetelmän koulutuksesta vastaa Suomessa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos yhdessä mukana olevien kuntien kanssa. Vantaan lisäksi menetelmä on käytössä Helsingissä (Itäkeskus), Joensuussa, Jyväskylässä, Lappeenrannassa, Päijät-Hämeessä (Lahti ympäristökuntineen), Oulussa ja Vaasassa. (MARAK – moniammatillinen riskinarviointi, 2013.)

Vuonna 2012 Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä päätti käynnistää selvityksen perhesurmien ja vanhempien tekemien omien lastensa surmien taustoista. Selvityksessä nousi esille monia suosituksia, joilla perhesurmia voitaisiin ehkäistä. Suositukset

koskivat eri viranomaisten toimintaa ja niiden yhteistyötä. Suosituksista osa koski muiden toimijoiden ohella lastensuojelun työskentelyä ja osa oli kohdennettu suoraan juuri lastensuojelun työskentelyyn. Seuraavat suositukset liittyivät vahvimmin lastensuojeluun: 1) otetaan käyttöön systemaattinen väkivaltakokemusten kartoitusväline sosiaali- ja terveyshuollon palveluissa, 2) otetaan käyttöön parisuhdeväkivallan uusiutumisen riskinarviointi (MARAK) aina, kun asiakas kertoo väkivallasta tai sen uhasta, 3) tehostetaan lastensuojelun avohuollon tukitoimien käyttöä ja niiden seuranta, kun vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia, 4) kannustetaan lastensuojelu työntekijöitä tekemään rikosilmoituksia lapsiin kohdistuneesta väkivallasta poliisille sekä 5) tarkennetaan lastensuojelun toimintavelvoitetta ja sen soveltamista tilanteissa, joissa epäily lastensuojelun tarpeesta liittyy huoltajien väliseen riitaan lapsen huollosta ja tapaamisista. (Sisäasiainministeriö 2012.)

Nykyisin perheväkivaltaongelma on melko laajasti tiedostettu, siihen puuttumista pidetään tärkeänä ja sen ehkäisyyn ja uhrien auttamiseen on pyritty kehittämään jatkuvasti uusia keinoja. Kuitenkin on tiedossa, että vain pieni osa perheväkivallasta tulee viranomaisten tietoon (esim. Paavilainen & Pösö 2003a, 25), ja siksi sen tunnistaminen asiakastyössä on ensiarvoisen tärkeää, jotta uhreja voidaan lähteä auttamaan. Tunnistamisen ja puheeksi ottamisen haasteita esittelen seuraavassa luvussa.

3.3 Perheväkivallan tunnistaminen ja puheeksi ottaminen

Koti-, perhe- ja läheissuhteet mielletään vahvasti ihmisten yksityisalueeksi. Niissä piilevien ongelmien esiintuomiseen on usein suuri kynnys. Samasta syystä ulkopuoliset eivät kovin mielellään puutu perheen asioihin. (Paavilainen & Pösö 2003a, 18.) Vain pieni osa perheväkivallan uhreista päätyy hakemaan itse apua tilanteeseensa. Uhreille on tyypillistä kokea asiaan liittyvää häpeää, joka johtaa tilanteen salailuun. Väkivalta ei suinkaan aina näy päällepäin, sillä usein väkivallan jäljet jäävät vaatteiden alle. (Perttu 2002b, 64.) Henkinen väkivalta taas ei jätä lainkaan näkyviä, fyysisiä vammoja. Paavilaisen ja Pösön (2003b, 76) mukaan väkivaltaisessa perhetilanteessa eläneiden haastatteluissa kävi ilmi, että monet heistä olisivat halunneet puhua kokemastaan jonkun kanssa, mutta eivät kehdanneet tai uskaltaneet ottaa aihetta itse puheeksi. Myös kaikki 21 Merja Laitisen (2004, 201) väitöskirjaansa haastattelemaa lapsena läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyä ihmistä kertoivat toivoneensa, että hyväksikäyttö tulee

ilmi, vaikka he eivät itse yleensä uskaltaneet siitä puhua. June Keelingin ja Katherine van Wormerin (2012, 1361–1362) haastattelemien väkivaltaa kokoneiden brittinaisten puheissa taas nousi esiin pelko siitä, mitä tapahtuu, jos he ottavat perheväkivallan puheeksi sosiaalityöntekijän kanssa. Usein pelko liittyi siihen, että sosiaalityöntekijä ottaa lapset heiltä pois, jos puolison naiseen kohdistama väkivalta tulee ilmi.

Väkivallan uhrien kanssa työskennellessä on hyvä muistaa, että usein uhri lähtee hakemaan apua väkivaltaiseen tilanteeseen virallisilta tahoilta vasta kun väkivalta on jatkunut pitkään. Fyysisten vammojen ja psykosomaattisten ja -sosiaalisten oireiden lisäksi on olemassa käyttäytymiseen liittyviä piirteitä, jotka auttavat väkivallan uhrien kanssa työskenteleviä tunnistamaan parisuhdeväkivallan olemassaoloa. Tällaisia piirteitä ovat naisen alistuva käyttäytyminen, tunteita ilmaisematon käyttäytyminen, hermostuneisuus ja epävarmuus, vihamielisyys, sovittujen aikojen peruminen ja unohtelu, kumppanin lähellä pysyttely sekä ilmaisut, joissa nainen tuo jatkuvasti esiin miehensä mielipidettä ja tahtoa. (Perttu 2002b, 64–66.) Joissakin tutkimuksissa perheväkivallan on todettu olevan muita yleisempää pienituloisten keskuudessa (esim. Mersky ym. 2009, 79). Kuitenkin esimerkiksi Lepistön (2010, 92) suomalaisessa tutkimuksessa vanhempien koulutus tai ammatillinen asema ei vaikuttanut perheväkivallan yleisyyteen, vaan sitä esiintyi kaikkien sosiaaliluokkien perheissä.

Toisin kuin aikuiset, lapset eivät aina tiedä, että perheessä koettu väkivalta ei kuulu normaaliin perhe-elämään, ja siksi he eivät useinkaan osaa hakea tilanteeseen muutosta. Toisaalta vaikka lapsi tiedostaisikin perheen tilanteen vääristyneisyyden, hänellä ei välttämättä ole keinoja tai tukiverkkoa, joiden avulla lähteä ratkaisemaan tilannetta. Siksi lasten kanssa työskentelevien pitää tuntea normaaliin kehittymiseen ja hyvinvoivan lapsen olemukseen kuuluvat tunnusmerkit sekä väkivallasta kertovia oireita ja merkkejä. Lisäksi on tärkeä kuunnella herkästi arkoina ja vältellen esitettyjä aloitteita ja kuvauksia väkivallasta. Pitkäaikaisesta kaltoinkohtelusta saattaa kertoa esimerkiksi se, että lapsi ei luota aikuisiin, hän ei pysty keskittymään asioihin tai hän on itsetuhoinen. Tilannetta vaikeuttaa se, että monet käytöksessä ilmenevät piirteet voivat johtua myös muista ongelmista kuten koulunkäyntiin liittyvistä tai kehityksellisistä ongelmista. (Paavilainen & Pösö 2003b, 75–79). Yhtenä huolen merkinä voi pitää sitä, jos lapsi ei milloinkaan naura (Peltonen 2003, 152).

Lepistön (2010, 74) tutkimuksessa perheväkivaltaa kokeneet nuoret kuvasivat monia erilaisia kulsseja, joilla perhe pyrki pitämään väkivallan salassa muilta. Nuoret kertoivat myös itse rakentaneensa näitä kulsseja, koska eivät halunneet vaikean tilanteen tulevan julki. Kuitenkin myös nämä nuoret olivat sitä mieltä, että ongelmat tulisi ehkäistä tai ainakin hoitaa varhain. He muistuttivat, että ongelmien ratkaisu ei ole lapsen tehtävä, vaikka lapsi niin saattaa kokeakin. Hanna Gråsten-Salonen (2003, 127) muistuttaa, että nuorille on erityisen tärkeää, mitä muut hänestä ajattelevat. Siksi heille on tärkeää myös, että heidän vanhempansa eivät nolaa heitä. Jo pelkästään vanhempien kanssa bussilla liikkuminen voi olla nuoren kokemuksen mukaan todella noloa, joten siihen suhteutettuna ei ole lainkaan outoa, että perheväkivallan julkitulo voi tuntua nuoresta maailmanlopulta.

Sirkka Perttu (2002b, 68) esittää, että perheväkivallan puheeksi ottaminen voi tuntua työntekijöistä vaikealta asian intiimiyden vuoksi. Hänestä on kuitenkin tärkeää, että väkivallasta kysytään suoraan ja puhutaan kiertelemättä, jotta asiakkaalle välittyy viesti, että väkivaltaa ei tarvitse salaila. Puheeksi ottaminen pitää tehdä kuitenkin myötätuntoisella tavalla ja osoittaa uhrille, että häntä kunnioitetaan. Väkivallan uhrille ensimmäisten kohtaamisten laatu voi olla ratkaisevaa sen kannalta, uskaltaako hän jatkossa hakea apua tilanteeseensa. Eräs Laitisen (2004, 201) haastattelema seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutunut nainen kertoi hyväksikäytön ilmitulon jälkeen sosiaalityöntekijän kysyneen häneltä, miten asiasta olisi voinut kysyä, jotta hän olisi 14-vuotiaana kertonut tapahtuneesta. Siihen nainen oli vastannut, ettei luultavasti olisi kertonut, vaikka miten olisi kysytty. Sitten hän kuitenkin jatkoi, että jos asiasta olisi kysytty aivan suoraan, niin silloin hän olisi saattanut tunnustaa hyväksikäytön olemassa olon. Tästä voi päätellä, että tapahtuman sanoittaminen on ollut liian rankkaa tai häpeällistä tälle naiselle, mutta jos joku muu olisi tehnyt sen hänen puolestaan, niin hän olisi voinut myöntää epäilyn oikeaksi. Myös Laitinen korostaa, että mikäli ammattilainen ei kykene tähän suoraan nimeämiseen ja asian todelliseen käsittelyyn, tapauksesta puhuminen voi johtaa helposti uhrin kokeman häpeän ja syyllisyyden syventymiseen entisestään (mt., 201).

Kaikenlaista perheväkivaltaepäilyä selvitetessä on tärkeää muistaa aina keskustella myös lapsen kanssa, sillä pelkkä vanhemman kertomus ei tarjoa riittävää kuvaa tilanteesta. Lapsen ja nuoren kanssa on tärkeää keskustella väkivallasta ja kysyä siitä suoraan, jolloin lapselle osoitetaan, että väkivallasta saa ja pitää puhua. Lapsella ja

nuorella pitää olla mahdollisuus puhua väkivallasta ilman, että vanhemmat ovat paikalla. (Perttu 2002b, 76.) Institutionaalisissa kohtaamisissa olisi tärkeä huomioida, että lapsilla on paljon asiantuntemusta omasta elämästään ja he ovat usein hyvin perillä keskusteltavista aiheista. Lapset osaavat tuoda esiin heille tärkeitä asioita, vaikka lasten puhuja-asetusta käsin ei aina ole helppoa saada tai ottaa puhetilaa. On tärkeää antaa lapselle tilaisuus itsensä ilmaisemiselle, vaikka se poikkeaisikin instituution yleisistä toimintatavoista tai vaatisi jopa niiden muuttamista. Koska lasten kanssa työskenneltäessä ja erityisesti viranomaistoiminnassa on aina mukana jonkinlaisia valta-asetelmia, olisi pelkän lapsen kuulemisen sijaan tärkeää asettaa dialogiin, jossa vallan sävyttämät reunaehdot olisivat kaikkien tiedossa. (Eskonen ym. 2006, 40–41). Koska sekä lapsilla että aikuisilla on taipumus yrittää salailla perheväkivaltaa, heidän kanssaan toimivien työntekijöiden olisi tärkeää olla valppaana pienien merkkien huomaamiseksi sekä kysyä asiasta ihmisiltä rohkeasti, jos perheväkivallasta herää pienikin epäily.

3.4 Perheväkivalta lastensuojelun haasteena

Perheväkivallan näkyminen lastensuojelussa

Perheväkivallan laajuutta lastensuojelun piirissä ei ole syytä vähätellä. Esimerkiksi Vantaan asiakastietojärjestelmän mukaan vuonna 2012 lastensuojeluilmoituksia tehtiin Vantaalla yhteensä 7986. Kaikissa lastensuojeluilmoituksissa lapseen kohdistuva pahoinpitely oli ilmoituksen syynä 318 ilmoituksessa, seksuaalinen hyväksikäyttö 58 ilmoituksessa ja perheväkivalta jopa lähes joka kymmenennessä eli 742 tapauksessa. (Asiakastietojärjestelmä 2013.) Kuitenkin kuormittavalle elämäntilanteelle on harvoin olemassa vain yhtä syytä tai aiheuttajaa (Heino 2009, 65) ja huoli lapsesta voi olla moninainen, vaikka ilmoituksen taustalla olisi vain yksi syy. Väkivaltaan puuttumista lastensuojelussa hankaloittaa aikaisemmin esiin tuotu seikka, että monet asiakkaat eivät tuo sitä itse esiin, vaan työntekijän pitäisi tunnistaa se lapsen ja vanhempien käytöksen perusteella syntyvistä vihjeistä.

Johanna Hiitola (2008) on selvittänyt vuonna 2006 tehtyjen huostaanottojen syitä ja todennut, että vaikka pääasiallinen syy huostaanottoon olisi mikä tahansa, hyvin usein taustalla on kuitenkin myös sosiaalityöntekijän huoli väkivallasta. Hänen aineistossaan huostaanottojen taustalla ollut pääasiallinen syy oli lapseen kohdistunut väkivalta vain 2,9 prosentissa, vanhempien välinen väkivalta 6,8 prosentissa ja lapsen seksuaalinen

hyväksikäytön epäily 4,9 prosentissa huostaanottoja. Silti sosiaalityöntekijät kokivat, että paljon huostaanottoon vaikuttava tekijä oli perheväkivalta tai sen uhka 37,8 prosentissa huostaanottoja, lapsen pahoinpitely tai sen epäily 20,4 prosentissa ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö 6,9 prosentissa huostaanottoja (ks. taulukko 2).

Pääasiallinen syy oli siis jokin näistä kolmesta vain 14,6 prosentissa huostaanottoja, mutta sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan vähintään yksi näistä tekijöistä aiheutti paljon huolta hyvin huomattavassa osassa huostaanottoja. (Mt., 25–26.) Lasten turvattomuuteen, laiminlyöntiin ja pahoinpitelyyn liittyy usein myös vanhempien päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia, sitkeitä huoltoriitoja, rikoksia tai parisuhteen väkivaltaisuutta (Bardy & Heino 2012, 64).

Taulukko 2. Perheväkivalta ja sen epäily huostaanottojen taustalla.

	Huostaanoton päällimmäinen syy	Huostaanottoon vaikuttava tekijä
Perheväkivalta tai sen uhka		37,80 %
Lapseen kohdistunut väkivalta	2,90 %	20,40 %
Vanhempien väkivalta	6,80 %	
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	4,90 %	6,90 %

Heinon (2007) Hämeessä vuonna 2006 toteuttamassa tutkimuksessa kerättiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä tietoa kaikista uusista avopalveluiden piiriin tulleista asiakkaista. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät pohtivat perheiden tilannetta eri väittämien kautta, joiden sopivuutta perheen tilanteeseen he arvioivat asteikolla yhdestä viiteen. Yksi tarkoitti, että väittämä ei kuvaa perheen tilannetta lainkaan ja viisi merkitsi, että väittämä kuvaa perheen tilannetta erittäin paljon. Huoli perheväkivallasta tai sen uhasta sai sosiaalityöntekijöiltä arvon neljä tai viisi yhteensä 14 prosentissa asiakasperheistä. Vastaavaa luku lapsen pahoinpitelyn tai sen epäilyn osalta oli kahdeksan prosenttia ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai sen epäilyn osalta kolme prosenttia.

Edellä esitetyistä luvuista voi päätellä, että lastensuojelun työntekijät kohtaavat perheväkivaltaa työssään jatkuvasti. Seuraavaksi käsitellen sitä, millaisia keinoja työntekijöillä on näiden perheiden auttamiseksi.

Perheväkivaltaa kokeneiden perheiden auttaminen

Minna Piispan ja Laura Lappisen (2014) tekemässä MARAK- moniammatillisen riskinarviointimenetelmän arviointiraportissa on todettu, että monet MARAK:n vaikutuksista ovat olleet positiivisia: lomake on auttanut työntekijöitä kartoittamaan väkivaltaa, uhrin ovat saaneet MARAK:n kautta apua ja tukihenkilön ja poliisin tietoon tullut väkivalta samoja uhreja kohtaan on vähentynyt MARAK-työskentelyn jälkeen. Kuitenkin haasteeksi on muodostunut, että viranomaiset eivät tunne MARAK-menetelmää tarpeeksi hyvin ja vain osa viranomaistahoista on ottanut sen aktiiviseen käyttöön. Monilla viranomaisilla todettiin myös olevan puutteita väkivallan tunnistamisessa. Menetelmä ja sen merkitys viranomaisverkostossa on jäänyt epäselväksi myös monille uhreista. Huomionarvoista on myös se, että MARAK:n tavoitteena on ”*aikuisen väkivallan uhrien turvallisuuden parantaminen ja verkostoituminen muiden toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät väkivallan uhrien, tekijöiden ja lasten parissa*” (mt., 8). MARAK ei tarjoa suoraan mitään lapsille, mutta tuki lasten turvallisuus ja elämänlaatu kohentuu myös väkivaltaa kokenutta vanhempaa autettaessa. Olisi kuitenkin tärkeää, että lapselle tarjotaan myös omia tukitoimia, ja jos MARAK ei niitä tarjoa, ne pitäisi tulla muuta kautta.

Forsbergin (2002, 72–77) tekemässä Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika -projektin loppuarvioinnissa haastateltiin turvakodissa äitinsä kanssa aikaisemmin olleita 6–13-vuotiaita lapsia heidän kokemuksistaan turvakodin työskentelystä. Lasten puheissa nousi vahvasti esiin, että työntekijöiden kanssa väkivaltakokemuksista puhuminen oli auttanut heitä. Myös turvakodissa ollut kaikenlainen mieluisa tekeminen kuten piirtäminen, pelaaminen ja muiden lasten sekä lasten kanssa olemiseen keskittyneiden työntekijöiden kanssa leikkiminen oli jäänyt lasten mieleen positiivisena kokemuksena.

Kuitenkin sekä MARAK-toimintaa että turvakoti löytyy vain osasta Suomen kuntia. Turvakoteja on maassamme yhteensä 12 ja ne toimivat seuraavilla paikkakunnilla: Rovaniemi, Oulu, Raahe, Kokkola, Vaasa, Jyväskylä, Imatra, Tampere, Lahti, Turku, Vantaa ja Helsinki (Ensi- ja turvakotien liitto, 2015). Väkivallan uhreille tarjottavia palveluita onkin kritisoitu siitä, että ihmiset ovat niiden saamisen suhteen eriarvoisessa asemassa muun muassa asuinalueensa perusteella. Suvi Ronkainen (2008, 391) tuo esiin, että Suomessa sosiaalipalvelujen erot ovat alueellisesti suuria ja erityisesti seksuaalisen väkivallan sekä parisuhdeväkivallan edellyttämän pitkäaikaisemman tuen

tai terapian saaminen on epävarmaa. Hänen mukaansa tilanne johtuu osin siitä, että väkivaltatyö on suurelta osin ”ulkoistettu” ja keskeiset väkivaltatyöntekijät ovat Suomessa Ensi- ja turvakotien liitto sekä muut kansalaisjärjestöt. Työn rahoitus perustuu pitkälti RAY:n rahoitukseen tai muuhun projektirahoitukseen. Turvakotien osalta rahoitus tulee kuntien kanssa tehtävistä ostopalvelusopimuksista. Ronkainen tuo esiin, että samoin kuin kaiken muunkin projektien varaan rakentuvan toiminnan ongelmana, myös väkivaltatyön puutteena ovat alueellisten erojen lisäksi sattumanvaraisuus ja palvelukentän aukot. Myös Auli Ojuri (2004, 157) tuo esiin erityisesti parisuhdeväkivallan uhrien auttamiseen liittyviä ongelmia. Hänen mukaansa parisuhdeväkivallan uhrien kanssa työskentelylle ei ole olemassa vakiintuneita toimintamalleja eikä yhteistyökäytäntöjä. Ongelmallista on, että uhrien auttaminen ei ole minkään julkisen sektorin auttajatahon päätehtävä, vaan sen hoitaminen lankeaa monille eri sektorille ja organisaatiolle. Näin vastuu väkivaltaa kokeneiden auttamisesta ”kuuluu ikään kuin kaikille ja samalla ei kenellekään”.

Tehdessäni käytäntötutkimustani Vantaalla vuonna 2013 huomasin samankaltaisia piirteitä sosiaalityöntekijöiden puheissa. Haastatteleman lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät listasivat monia eri palveluita, jonne he olivat perheväkivaltaa kokeneita ja käyttäneitä asiakkaita ohjanneet, mutta heillä ei ollut tarjolla mitään kokonaisvaltaista apua perheille. MARAK-toiminta esimerkiksi jättää lapset lähes kokonaan työskentelyn ulkopuolelle. Osa haastattelemieni työntekijöiden mainitsemista palveluista oli kaupungin omia ja osa ostopalveluina hankittavia tai kokonaan järjestöjen tuottamia palveluja. Vantaan omista palveluista sosiaalityöntekijät kertoivat tarjonneensa asiakkaille perhetyötä, perheneuvolaa, perhekuntoutusta ja nuorten intensiivityötä. Sen lisäksi turvakoti ja sen avotyö mainittiin jokaisessa haastattelussa. Järjestöjen tarjoamista palveluista työntekijät olivat suositelleet Maria Akatemian palveluja väkivaltaisille naisille, Jussi-työn ja Lyömättömän Linjan työskentelyä väkivaltaisille miehille sekä seurakunnan perheasiain neuvottelukeskuksen apua ristiriitatilanteiden ratkaisuun. Lisäksi mainittiin, että työntekijällä on mahdollista käyttää apuna Ihmisoikeusliiton materiaalia ja konsultointia kunniaväkivaltaan liittyvissä kysymyksissä. (Kaikkonen 2013.) Mikäli avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä lapsen turvallisuuden toteutumisen kannalta, myös huostaanotto ja kiireellinen sijoitus ovat lastensuojelussa mahdollisia keinoja suojata lasta perheväkivallalta.

Paavilainen ja Pösö (2003b) esittävät, että yksittäinen työntekijä voi suhtautua väkivaltaan puuttumiseen joko aktiivisesti tai passiivisesti. Silloin kun työntekijän huoli väkivallasta osuu oikeaan, on tärkeää, että työntekijä tunnistaa uhan sekä aloittaa asian selvittämisen ja hoitamisen. Jos taas työntekijä toimii passiivisesti, kyseessä on alipuuttuminen, joka voi pitkittää lapsen viettämää aikaa väkivaltaisessa ympäristössä ja olla siten todella vahingollista lapselle. Jos taas perheessä ei ole väkivaltaa ja työntekijä on tilanteessa passiivinen, mitään vahinkoa ei tapahdu kenellekään. Koska työntekijä ei ole edes arvioinut väkivallan olemassaolon mahdollisuutta, lapsen voidaan katsoa olevan turvassa ”sattumalta”. On kuitenkin myös tilanteita, joissa perheessä ei ole väkivaltaa, mutta työntekijä ottaa silti sen suhteen aktiivisen roolin. Tällöin kyseessä on ylipuuttuminen, jolloin työntekijän ylireagointi voi johtaa perheen kohdalla vaikeuksiin ja vahingoittaa perheen ja työntekijän välillä muodostunutta suhdetta.

Sosiaalityöntekijät kohtaavat jatkuvasti työssään tilanteita, joissa heidän pitää tasapainotella väkivallan tunnistamisen, esiin nostamisen, asian käsittelyn ja väärään osumisen välillä. Perheväkivaltaa kokeneiden perheiden kanssa työskentelyyn on olemassa monenlaisia tukimuotoja. Varsinkin suurissa kunnissa tarjolla on sekä kaupunkien omia palveluita, ostopalveluina tuotettuja palveluita sekä kokonaan järjestöjen tarjoamia palveluita.

3.5 Perheväkivallan vaikutukset lapsen ja nuoren hyvinvointiin ja terveyteen

Perheväkivalta kokemuksena

Perheväkivallan seurauksia lasten ja nuorten terveyteen ja hyvinvointiin on tutkittu runsaasti. Sellaisia tutkimuksia, joissa perheväkivallan kokemisesta on kysytty suoraan lapsilta ja nuorilta, on selvästi vähemmän. Yksi ensimmäisistä tutkimuksista pohjoismaissa oli suomalaisen Riitta Leskisen vuonna 1982 toteuttama tutkimus ”Kuka kuulisi minua – perheväkivalta lapsen silmin”. Leskinen haastatteli tutkimustaan varten 20 iältään 7–12-vuotiasta lasta, jotka olivat tulleet perheväkivallan tai sen uhan vuoksi turvakoteihin yleensä äitiensä kanssa. Leskisen mukaan lasten reaktiot väkivalta-tilanteissa sijoittuvat ulottuvuudelle vetäytyminen – väliinmeno riippumatta siitä, onko perheessä ollut henkistä vai fyysistä väkivaltaa. Osa lapsista vetäytyi tilanteesta esimerkiksi lähtemällä ulos tai menemällä toiseen huoneeseen. Jotkut näistä lapsista olisivat halunneet puuttua tilanteeseen, mutta eivät uskaltaneet. Toiset lapset taas ottivat väkivaltatilanteissa aktiivisen roolin ja pyrkivät lopettamaan tilanteen joko

rauhoittelemaan väkivaltaisesti käyttäytyvää vanhempaa puhumalla, estämään pahoinpitelyn fyysisesti tai soittamalla paikalle poliisit. Lapset kokivat tilanteissa myös paljon voimattomuutta ja yksinäisyyttä. Leskisen haastattelemista lapsista monet kokivat kotonaan jatkuvaa pelkoa. Jotkut kertoivat etsivänsä vanhempien käytöksestä viitteitä mahdollisesti syntyvästä riidasta. Toisilla pelko lisääntyi, jos isä oli juonut tai lapsi epäili hänen olevan humalassa. (Leskinen 1982, 42–50.)

Katarina Weinehall (1997, 146–164) on tutkinut kotonaan väkivaltaa kokeneiden 15–19-vuotiaiden ruotsalaisnuorten kokemuksia. Nuoret toivat esiin, että pienempinä he eivät tieneet, ettei väkivalta kuulu normaaliin perhe-elämään. Myös monet näistä nuorista liittivät väkivaltaan isän alkoholin käytön. He toivat esiin myös, että heidän perheissään ei useinkaan ollut selvää päivärytmiä, jolloin syöminen ja nukkumaan meneminen olisi tapahtunut tiettyyn aikaan. Kaikki Weinehallin haastattelemat nuoret olivat kertoneet kokeneensa, että henkinen väkivalta oli heistä pahempaa kuin fyysinen. Nuoret olisivat toivoneet, että ulkopuoliset ihmiset olisivat puuttuneet väkivaltaan. Tässä yhteydessä nuoret mainitsevat erityisesti naapurit, jotka nuorten mukaan näkivät, mitä perheessä tapahtuu. Nuoret olisivat kaivanneet myös luotettavaa ihmistä, jolle puhua asioistaan. Vaikka nuorilla oli rankkoja kokemuksia, he eivät olisi kuitenkaan halunneet muuttaa menneisyyttään, sillä he näkivät, että sen myötä heistä oli tullut se ihminen, joka he nyt olivat.

Weinehall (mt., 180–188) kuvaa nuorilla olleen monia erilaisia selviytymiskeinoja väkivaltakokemusten ajalta. Osa keinoista oli täysin vastaavia Leskisen tutkimuksessa esiin nousseiden keinojen kanssa, kuten väliin meneminen ja tilanteen välttely ulkona pysymällä. Jotkut Weinehallin (1997) haastattelemista nuorista kertoivat anteeksi antamisen väkivallan tekijää kohtaan auttaneen heitä, joillakin anteeksiannon taustalla oli uskossa oleminen tai uskoon tuleminen. Jotkut kertoivat pyrkineensä kieltämään tilanteen todellisuuden ja paenneen sitä esimerkiksi päihteisiin, keksittyihin rinnakkaistodellisuuksiin tai rukoilemalla Jumalalta muutosta parempaan. Toiset pyrkivät löytämään tunteen siitä, että he hallitsevat itselleen tapahtuvia asioita, mikä saattoi johtaa itsemurhayrityksiin tai tyttöjen kohdalla syömishäiriöön sairastumiseen. Jotkut taas pyrkivät hallitsemaan tunteitaan esimerkiksi maalauksen, runojen tai päiväkirjan kirjoittamisen, tanssin, liikunnan tai musiikin avulla. Lepistön tutkimuksessa nuorten selviytymistä perheväkivallasta tukivat oma aktiivisuus, kantavat

ajatukset, auttavat sanat, tukevat ihmissuhteet sekä korvaavat kokemukset (Lepistö 2010, 72).

Eskonen (2005a) on tutkinut 4–9-vuotiaiden lasten perheväkivallasta tuottamaa puhetta terapeuttisissa ryhmissä kuvatun videomateriaalin avulla. Ryhmät toimivat turvakodilla ja ne oli tarkoitettu juuri perheväkivaltaa kokeneille lapsille. Ryhmissä lasten kertomukset heidän kokemastaan perheväkivallasta olivat muodoltaan rikkaita. Puheen lisäksi kertomukset koostuivat esimerkiksi piirustuksista, eleistä, näyttelemisestä, leikkimisestä ja muusta liikkumisesta. Lapset kuvasivat hyvin konkreettisesti, mitä väkivaltatilanteissa oli käynyt. Kuvauksen kohteena oli sekä aikuisten että lapsen oma toiminta tilanteen aikana. Ne olivat kuitenkin luonteeltaan melko lyhyitä ja keskittyivät tiettyihin yksityiskohtiin. Välillä kerronta taas oli enemmän mielikuvituksen värittämää ja se saattoi sekoittaa esimerkiksi leikkiin tai mielikuvitusaiheeseen liittyvään piirustukseen. (Eskonen 2001, 30–33.)

Kuten Leskisen (1982) ja Weinehallin (1997) haastattelemat nuoret edellä, myös Eskosen tutkimukseen osallistuneet pienemmät lapset kuvasivat turvaan hakeutumista väkivallan aikana. Turvallinen paikka saattoi lasten puheissa olla esimerkiksi oma sänky. Yksi lapsista kuvasi, kuinka pikkuvelikin sai tulla hirveiden tapahtumien aikana turvaan hänen omaan sänkyynsä, joka oli kerrossängyn yläpeti. Lapset myös kertoivat rakentaneensa itselleen kotiin majoja tätä tarkoitusta varten. (Eskonen 2004, 7–9.)
Kaltointokohdellut lapset puhuivat paljon myös yksinäisyydestä ja eristyneisyyden tunteesta. Väkivalta oli salaisuus, joka eristää helposti ikätovereista. Kavereita voi olla esimerkiksi vaikea kutsua kotiin, kun ei tiedä, mitä siellä tapahtuu. Usein lapset myös uskoivat, että kellään muulla ei ole samanlaisia kokemuksia kuin heillä, mikä voi johtaa salailuun ja peittelyyn. (Lepistö 2010, 31.)

Tutkiessaan parisuhdeväkivaltaa kokeneita naisia Ojuri (2004, 108) huomasi äitien puhuvan lapsistaan neljänlaisissa yhteyksissä. Lapset näyttäytyivät äitien puheissa joko väkivallan salaisuuden ylläpitäjinä, perheen koossapitäjinä, uhkailun ja syyllistämisen välineinä sekä äitinsä muutoshalun herättäjinä ja hänen selviytymisensä tukijoina. Lapset olivat siis usein tiedostamattaan sekä erilaisia vaikuttajia että myös päämäärätietoisia toimijoita väkivaltaisessa perheympäristössä. Lepistö (2010, 95) tuo esiin, että väkivaltakokemukset muuttavat nuorta ja monella niin sanottu normaali nuoruus jäi väliin. Väkivaltaa kokeneet nuoret olivat usein oppineet laittamaan omat

tunteensa ja tarpeensa sivuun ja keskittymään muiden huomioimiseen. Silti Lepistön tutkimuksen nuoret jaksoivat katsoa tulevaisuuteensa optimistisinä.

Lapset ja nuoret ovat kuvanneet perheväkivaltakokemuksia kartoittavissa tutkimuksissa niitä keinoja, joita he ovat käyttäneet väkivaltaisista tilanteista selviytymiseen. Lapset ovat joko puuttuneet väkivaltilanteisiin aktiivisesti tai pyrkineet vetäytymään syrjään niistä. Perheväkivallalla on lasten näkökulmasta monenlaisia negatiivisia seurauksia, kuten nuorelle aiheutuvia itsetuhoisia ajatuksia, päihteidenkäyttöä, syömishäiriöitä ja yksinäisyyttä. Selviytymistään tukevinä asioina nuoret mainitsivat esimerkiksi maalauksen, runojen tai päiväkirjan kirjoittamisen, tanssin, liikunnan, musiikin avulla, auttavat sanat, tukevat ihmissuhteet sekä korvaavat kokemukset.

Perheväkivallan vaikutukset terveyteen

Lapsena koetun kaltoinkohtelun (childhood abuse) on todettu lisäävän riskiä monenlaiseen psyykkiseen ja somaattiseen oireiluun. Sen on todettu lisäävän muun muassa aikuisena koettua masennusta, aggressiivisuutta, vihamielisyyttä, pelkoa, ahdistushäiriöitä, persoonallisuushäiriöitä, alentunutta itsetuntoa ja luottamisvaikeuksia. Sen lisäksi esimerkiksi päihteiden väärinkäytön, ylipainon, itsemurhien, tupakoinnin, huonojen ravintotottumusten, riskialttiin seksuaalisen käyttäytymisen, varhaisen vanhemmuuden sekä työttömyyden on todettu olevan muita yleisempää lapsena kaltoinkohdeksi joutuneiden keskuudessa. Heillä on myös todettu olevan erilaisia epämääräisiä ruumiillisia oireita sekä runsasta terveyspalveluiden käyttöä myös myöhemmin elämässään. (Springer ym. 2003; Kaltiala-Heino 2012; Chartier ym. 2009.)

Kaltoinkohtelun on huomattu myös heijastuvan vaikeuksina muodostaa tyydyttäviä vastavuoroisia ihmissuhteita sekä ikätoverien että myöhemmin seurustelukumppanien kanssa. Lapsena kaltoinkohdeksi joutuneiden aikuisten on huomattu sekä käyttävän itse parisuhdeväkivaltaa että joutuvan hyväksikäyttäviin parisuhteisiin muita useammin. (Springer ym. 2003; Kaltiala-Heino 2012.) Lepistön (2010, 64) yhden kunnan (N=1393) yhdeksäsluokkalaisille tekemässä kyselytutkimuksessa havaittiin, että perheväkivallalla oli selvä yhteys seksuaalisen kanssakäymisen varhaiseen aloittamiseen. Sekä tyttöjen että poikien kohdalla havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys seksuaalikokemusten ja perheväkivallan välillä. Kotonaan väkivaltaa kokeneet nuoret hakeutuivat muita useammin seurustelusuhteeseen ja heidän seksuaalinen

kanssakäymisensä oli muita yleisempää. Mitä enemmän tytöillä oli kotonaan väkivaltaa, sitä todennäköisemmin heillä oli seksuaalisia kokemuksia itseään vähintään viisi vuotta vanhempien aikuisten kanssa.

Kaltoinkohtelulla on havaittu olevan myös opintomenestystä heikentävä vaikutus, joka säilyy nuoruuteen ja aikuisuuteen. Opintomenestystä heikentävät esimerkiksi kielellisen kehityksen puutteet, jotka näyttäytyvät erityisen voimakkaana näiden lasten joukossa. Lapsuuden kaltoinkohtelu on myöhempien mielenterveyden häiriöiden näkökulmasta yhtä haitallista sekä tytöille että pojille. Oireilu voi kuitenkin olla erilaista eri sukupuolien välillä. Lisäksi on hyvä huomioida, että kaikki lapsuudessa kaltoinkohdellut nuoret eivät oireile lainkaan. (Springer ym. 2003; Kaltiala-Heino 2012.)

Tutkimuksissa on todettu, että perheväkivallalle altistuminen on vakava riskitekijä lapsen terveelle kehitykselle. Se, miten väkivalta vaikuttaa lapsen elämään, riippuu lapsen iästä, sukupuolesta, väkivallan luonteesta, lapsen läheisyydestä ja riippuvuudesta väkivallan käyttäjään sekä suojaavien tekijöiden että muiden riskitekijöiden samanaikaisuudesta. (Lepistö 2010, 27.) Oman kodin piirissä tapahtuvien traumaattisten kokemusten katsotaan olevan haitallisia lapsen ja nuoren kehitykselle, koska tällöin vanhemmat eivät ole pystyneet suojelemaan lasta niiltä tai ovat jopa itse aiheuttaneet traumaattiset tapahtumat. Erityisen traumaattista on, jos tällaiset kokemukset ovat toistuvia. (Kaltiala-Heino 2012, 169.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että lapsena koetun kaltoinkohtelun on todettu lisäävän riskiä kärsiä monenlaisista psyykkisistä ja somaattisista oireista. Esimerkkinä mainittakoon aikuisena koettu masennus, aggressiivisuus, pelko, ahdistushäiriöt, persoonallisuushäiriöt, alentunut itsetunto ja luottamisvaikeudet. Sen lisäksi esimerkiksi päihteiden väärinkäytön, ylipainon, itsemurhien, tupakoinnin, huonojen ravintotottumusten, riskialttiin seksuaalisen käyttäytymisen, heikon opintomenestyksen, varhaisen vanhemmuuden sekä työttömyyden on todettu olevan muita yleisempää lapsena kaltoinkohdelluksi joutuneiden keskuudessa.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen metodologisia valintoja. Ensimmäisessä alaluvussa käyn läpi tutkimuksen metodologista lähestymistapaa, toisessa alaluvussa kerron tutkimusmenetelmistä ja kolmannessa alaluvussa paikannan, mihin tutkimukseni sijoittuu tutkimuskentässä. Lopuksi kerron, minkälaista eettistä pohdintaa olen tehnyt tutkimukseni aikana toteuttaakseni eettisesti kestävä tutkimuksen.

4.1 Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa

Tieteenfilosofinen suuntaukseni sekä myös ihmiskäsitykseni on fenomenologinen. Fenomenologisessa ihmiskäsityksessä tutkimuksen teon kannalta keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Pohdittaessa, miten kohteesta muodostetaan tietoa, esiin nousevat käsitteet ymmärtäminen ja tulkinta. Kokemukset käsitetään laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa ja maailmaan, jossa hän elää. Kokemukset muotoutuvat merkitysten mukaan. Merkitykset eivät kuitenkaan ole meissä synnynnäisesti, vaan ne muodostuvat yhteisössä, joissa kasvamme. Juuri nämä ihmisten kokemuksilleen antamat merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. Jokaisen elämysmaailma on erilainen ja tarkoitus ei ole muodostaa yksittäistapauksesta yleistyksiä. Kuitenkin yhteisöjen jäseninä meillä on myös yhteisiä piirteitä, jonka vuoksi yksilön kokemukset paljastavat samalla jotain yleistä. (Laine 2010, 28–36.)

Fenomenologisessa tutkimuksessa ei valita tietoisesti mitään ennalta päätettyä teoriaa ohjaamaan tutkimusta. Sen sijaan aiemmat tutkimustulokset ja arkikokemukset ”pannaan hyllylle tutkimuksen ajaksi”, sillä ne ovat selkeimpiä kohteen ennalta määrittäjiä. Niihin pyritään saamaan etäisyyttä tutkimuksen ajaksi, jotta tutkijan tulkinnoille jää tilaa. Tämä ei tarkoita, ettei niillä olisi merkitystä tutkimukselle. Tutkimuksen lopussa, kun aineiston tulkinta on suoritettu, nämä aiemmat tutkimukset ja teoriat otetaan taas esiin keskustelemaan tutkimuksen tuloksista. (Mt, 28–36.)

Oma teoriani muodostuu keskeisten käsitteitteni ympärille, jotka ovat lastensuojelu, nuoren kokemuksen lastensuojelusta ja perheväkivalta. Tarkastelen fenomenologisen lähestymistavan kautta nuorten kokemuksia lastensuojelusta ja perheväkivallasta sekä

näille kokemuksille annettuja merkityksiä. Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi sekä erilaisiin dokumentteihin kerätty tieto, joita voidaan myös yhdistellä ja käyttää rinnakkain. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistykseen, vaan tarkoituksena on kuvata jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 73–88.) Olen käyttänyt tutkimuksessani aineistonkeruumenetelmänä haastattelua, joka on luonteeltaan lähinnä teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun kaltainen. Haastattelun etu aineistonkeruumenetelmänä on sen joustavuus. Haastattelussa tutkijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä, selventää ilmausten sanamuotoja ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. Kysymykset voidaan myös esittää siinä järjestyksessä kuin tutkija katsoo aiheelliseksi. Teemahaastattelussa tutkija valitsee etukäteen teeman ja siihen liittyviä tarkentavia kysymyksiä, joiden varassa haastattelu etenee. Teemahaastattelussa voi kysyä kaikilta samanlaiset kysymykset samassa järjestyksessä tai kysymykset voivat vaihdella paljonkin. (Mt., 77.)

Laadullisessa tutkimuksessa on tyypillistä käyttää induktiivista analyysiä. Tällöin tutkijan tavoitteena on paljastaa odottamattomia seikkoja. Siksi lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesien testaaminen vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Lähtökohtana on, että tutkija ei määrittele sitä, mikä tutkittavassa aiheessa on tärkeää. Laadullisen tutkimuksen perusluonteeseen kuuluu, että kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Siihen kuuluu myös, että tutkija ei voi sanoutua kokonaan irti arvolähtökohdista, sillä arvot muovaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkimiamme ilmiöitä. (Hirsjärvi ym. 2004, 152–155.)

Aineistolähtöisessä eli induktiivisessa analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Tällöin analyysiyksiköitä ei päätetä etukäteen, vaan ne valitaan jo kerätystä aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 97.) Analyysimenetelmäksi olen valinnut sisällönanalyysin. Se on analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sitä voidaan pitää sekä yksittäisenä metodina että väljempänä

teoreettisena kehyksenä, jota voidaan soveltaa erilaisissa analyysikokonaisuuksissa. Sisällönanalyysillä pyritään luomaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä etsimällä tekstin merkityksiä. (Mt., 93–110.) Sisällönanalyysi sopii hyvin yhteen fenomenologisen tieteenfilosofian kanssa, sillä kumpikin pyrkii nostamaan esiin tekstissä olevia merkityksiä. Olennaista sisällönanalyysissä on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Tämä tapahtuu niin, että aluksi aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudestaan uudeksi loogiseksi kokonaisuudeksi. (Mt., 93–110.)

Timo Laine (2010, 44) on muodostanut fenomenologisen tutkimuksen rakenteesta seitsenvaiheisen mallin. Ensimmäinen vaihe jatkuu koko tutkimuksen läpi ja siinä tutkija reflektoi omaa esiyymmärrystään kriittisesti. Toinen vaihe on aineiston hankinta esimerkiksi avoimella haastattelulla. Kolmas vaihe on aineiston lukeminen ja kokonaisuuden hahmottaminen. Neljäntenä seuraa kuvaus, jossa nostetaan aineistosta esiin tutkimuskysymysten näkökulmasta olennainen ja kuvataan sitä luonnollisella kielellä. Viidentenä tulee analyysi, joka on tässä tutkimuksessa tehty käyttäen sisällönanalyysiä. Analyysivaiheessa aineiston merkityksiä jäsennetään merkityskokonaisuuksiksi, merkityskokonaisuuksien sisältöjä esitetään tutkijan omalla kielellä ja tarkastellaan tulkintaa vaativia lauseita ja lausekokonaisuuksia. Kuudes vaihe on synteesi, jossa merkityskokonaisuudet viedään yhteen, luodaan merkitysten verkostosta kokonaiskuva ja arvioidaan merkityskokonaisuuksien välisiä suhteita. Viimeisessä vaiheessa arvioidaan uuden tiedon käytännöllisiä sovellutuksia ja kehittämisideoita. Mukailin Laineen rakennetta ja sovelsin sitä sisällönanalyysiin. Luvussa 5 kerron tarkemmin, miten olen analyysini toteuttanut.

4.3 Tutkimuksen paikka tutkimuskentässä

Tutkimukseni sijoittuu yhteiskunnallisen tutkimuksen kentässä sosiaalityöhön ja sen sisällä lastensuojelun alueelle. Lastensuojelussa olen kiinnostunut perheväkivaltaa kokeneiden nuorten näkemyksistä lastensuojelun toiminnasta. Koska tutkimukseni kohderyhmänä ovat nuoret, tutkimus sivuaa myös nuorisotutkimusta. Nuorisotutkimus on monitieteistä tutkimusta, jonka ”*tavoitteena on toteuttaa monipuolista tutkimusta niin nuorten elämää kehystävistä yhteiskunnallisista jaoista kuin toisaalta nuorten ja heidän kanssaan toimivien aikuisten arkikokemuksista ja -käytännöistä*” (Nuorisotutkimusseura 2015). Vaikka perheväkivalta ja sen kokeminen on yksi

merkittävä osa tutkimustani, tutkimus ei kuitenkaan sijoitu väkivallan tutkimuksen kentälle, vaan koettu perheväkivalta on ainoastaan taustavaikuttajana nuorten kokemuksille lastensuojelun kanssa työskentelystä.

Tässä tutkimuksessan puhun paljon nuorten näkemyksistä, kokemuksista ja muistoista. Näkemyksenä pidän kaikkia niitä nuorten kertomia asioita, joihin he ottavat kantaa ja esittävät omia kehittämisehdotuksia. Kokemuksen miellän laajasti siten, että oikeastaan kaikki nuorten kertoma perustuu heidän omaan kokemukseensa. He ovat olleet läsnä niissä tilanteissa, joista he kertovat, ja he ovat kokeneet ne jollakin tavalla. Nämä kokemukset ovat muodostuneet heille niin merkittäviksi, että he ovat halunneet kertoa niistä minulle haastattelussa. Muistoilla taas tarkoitan kaikkia niitä menneisyydessä tapahtuneita asioita, joista nuoret kertovat haastattelutilanteessa. Osa kokemuksista voi siten olla myös muistoja, mutta toisaalta kokemus voi jäädä elämään, vaikka tilanne olisi jo ohi. Esimerkiksi muistellessaan tilanteita, joissa nuoret ovat kokeneet tullessaan sivuutetuiksi, tilanne on jäänyt muistoksi nuoren mieleen, mutta kokemus sivuutetuksi tulemisesta elää edelleen heidän mielessään. Kuten edellä toin esiin, jokaisen elämämaailma on erilainen eikä ole tarkoitus muodostaa haastattelemieni nuorten kertomuksista kaikkia vastaavassa tilanteessa olevia nuoria koskevia oletuksia.

4.4 Eettinen pohdinta

Helsingin yliopisto on sitoutunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeeseen ”Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen”. TENK on asettanut ihmistieteisiin luettavaa tutkimusta koskevat eettiset periaatteet, jotka jaetaan kolmeen osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen pitää sisällään osallistumisen vapaaehtoisuuteen, itsemääräämisoikeuteen ja alaikäisten tutkimiseen, itsemääräämisen ikärajoihin ja tutkittavien informointiin liittyvät ohjeet sekä ohjeet poikkeuksista, jolloin on pyydetty eettisen toimikunnan lausunto. Vahingoittamisen välttäminen käsittää henkisten haittojen välttämistä sekä taloudellisten ja sosiaalisten haittojen välttämistä koskevat ohjeet. Yksityisyys ja tietosuojaohjeet taas pitävät sisällään tutkimusaineiston suojaamista ja luottamuksellisuutta, tutkimusaineiston säilyttämistä ja hävittämistä sekä tutkimusjulkaisuja koskevat ohjeet. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2014.)

Omassa tutkimuksessani edellä mainitut ohjeet tarkoittavat, että korostin nuorille sekä suullisesti että kirjallisesti, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilman perusteluita. Kerroin heille myös, että käsittelen heidän kertomaansa luottamuksellisesti ja kirjoitan tutkimukseni niin, ettei haastateltavia ole mahdollista tunnistaa. Aiheeni on monellakin tapaa hyvin herkkä, minkä vuoksi tutkimuksen toteuttaminen täytyi pohtia tarkkaan ja olen pyrkinyt huomioimaan eettiset kysymykset jo etukäteen. Haastattelin nuoria ihmisiä aiheesta, joka voi olla heille hyvin arka ja olin varautunut siihen, että haastattelu voi nostaa esiin uudelleen muistoja, ahdistusta ja muita vaikeita tunteita. Olin pyrkinyt miettimään kysymykseni huolella ja varasin haastatteluihin riittävästi aikaa, koska en halunnut joutua lopettamaan yhtään haastattelua ennen kuin minusta tuntui, että nuori on valmis lopettamaan.

Päädyin haastattelemaan täysi-ikäisiä nuoria monesta syystä. Täysi-ikäisten haastattelemisessa oli se hyvä puoli, että heillä ei ollut enää meneillään lastensuojeluasiakkuutta ellei mahdollista jälkihuoltoa oteta huomioon. Tällöin heidän ei tarvinnut miettiä, vaikuttaako haastatteluun osallistuminen jollain tavalla heidän asiakkuuteensa. Minun ei myöskään tarvinnut kysyä tutkimuslupaa heidän huoltajiltaan, mikä olisi saattanut alaikäisten kohdalla hankaloittaa haastatteluun osallistuvien löytämistä. Täysi-ikäisten haastattelemisessa oli vielä sekin hyvä puoli, että en voinut joutua tilanteeseen, jossa haastateltava kertoisi jotain sellaista elämästään, että minun pitäisi pohtia lastensuojeluilmoituksen tekemistä hänestä. Nyt pystyin suoraan haastattelun alussa kertomaan, että joudun rikkomaan vaitiolovelvollisuuttani vain siinä tilanteessa, että haastateltava kertoo alaikäisestä sisaruksestaan jotain sellaista, että lastensuojeluilmoitus tulee kysymykseen.

Pyrin huomioimaan myös, että tieteellinen tutkimus voi olla nuorille täysin vierasta. Pohdin tätä jo nuoria lähestyessäni, ja yritin kertoa heille kaikista sellaisistakin asioista, jotka itselleni tai tutkijayhteisölle tuntuvat itsestäänselvyyksiltä. Kävin nuorten kanssa läpi esimerkiksi, että haastattelut nauhoitetaan ja niitä käytetään sekä kokonaisuutena että suorina lainauksina kirjallisessa pro gradu -tutkielmassani. Tutkielmaa kirjoittaessani olen yrittänyt koko ajan pitää mielessä, että aihe on herkkä. Myös nuorten anonyymius ja heille antamani lupaukset on pystyttävä turvaamaan koko tekstin osalta. Lisäksi kerroin nuorille, että en kerro heidän asioistaan eteenpäin kenellekään,

enkä saa mistään esimerkiksi tietooni, kenen sosiaalityöntekijän kanssa he ovat työskennelleet.

Kerroin tutkimuksen infokirjeessä (liite 2) nuorille, miten aineistoa käsitellään ja materiaalia säilytetään. Mielestäni on hyvä, että en saanut nuorista mitään muuta tietoa kuin mitä he itse kertoivat. Koska en käyttänyt esimerkiksi heistä kirjoitettuja lastensuojeludokumentteja, minun ei tarvinnut pohtia, ymmärtääkö nuori, mihin kaikkeen tietoon pääsen käsiksi. Näin tietooni ei myöskään tullut sellaisia asioita, joita nuori ei itse ottanut puheeksi eikä minun tarvinnut pohtia, pitäisikö jostain asiasta kysyä vai olla kysymättä. Toisaalta tämä kuitenkin toi mukanaan sen, että aineistoni perustuu pelkästään nuoren kertomaan, jolloin on hyvä pitää mielessä, että nuoren vanhemman tai sosiaalityöntekijöiden kuvaus tilanteesta ja tarjotusta avusta voisi olla hyvin erilainen. Nuori ei välttämättä esimerkiksi ole tietoinen kaikista niistä palveluista, joita perheelle on tarjottu, jos ne ovat koskeneet vain vanhempia tai vanhempi on kieltäytynyt niistä. Koska tutkimukseni tarkoituksena on selvittää nuorten kokemuksia lastensuojelusta, muiden osapuolten näkemykset eivät olisi palvelleetkaan tutkimuksen tavoitteita.

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen aineistoani ja sitä, kuinka se on kerätty. Ensimmäisessä alaluvussa käyn läpi tutkimustehtävää. Toisessa luvussa esittelen, millainen aineiston keruuprosessi oli ja millaiseksi aineisto sen kautta muodostui. Kolmannessa alaluvussa kerron, miten olen aineistoani lähtenyt analysoimaan.

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, miten perheväkivaltaa kokeneet nuoret voisivat tulla paremmin huomioiduksi lastensuojelun työskentelyssä, miten perheessä oleva väkivalta saataisiin paremmin nousemaan lastensuojelun tietoon sekä siitä, miten perheväkivaltaan voitaisiin puuttua tehokkaammin lapsen etu samalla huomioiden.

Lastensuojelulaissa (LsL 417/2007, 6§) nuorella tarkoitetaan 18–20-vuotiasta, nuorisolaissa (2006/72, 2§) taas kaikkia alle 29-vuotiaita. Itse en ole rajannut tutkielmassani tarkkoja ikärajoja sille, keitä pidän nuorina. Alarajaa nuorelle pidän jossain määrin tilannesidonnaisena, mutta lähtökohtaisesti miellän suunnilleen yläkouluikäiset ja sitä vanhemmat lapset nuoriksi. Yläikärajaa en ole katsonut tarpeelliseksi määritellä, koska kaikki haastatteluuni osallistuneet ovat nuoria sekä lastensuojelulain että nuorisolain mukaan.

Tutkimuksen pääpaino on niissä muistoissa, jotka nuorille on jäänyt lastensuojelun tapaamisista ja työskentelystä. Keskeisiä kysymyksiä ovat seuraavat: millaista apua nuoret muistavat saaneensa, millaista apua he olisivat kaivanneet, millaisia kokemuksia heille jäi lastensuojelun työskentelystä, miten heidän oma etunsa ja osallisuutensa toteutuivat lastensuojelun työskentelyssä, kokiko nuori lastensuojelun työskentelyn hyödylliseksi ja mitä heidän mielestään olisi pitänyt tehdä paremmin. Pohdin myös, miksi väkivalta ei tullut lastensuojelun tietoon heti asiakkuuden alussa, ja miten se olisi voitu nostaa esille työskentelyssä. Sijoitukseen liittyviä olennaisia kysymyksiä ovat muun muassa seuraavat kysymykset: kokiko nuori tullessa kuulluksi sijoitukseen ryhdyttäessä, sijoituspaikkaa valittaessa ja muussa työskentelyssä sekä miten sijoitus tuki nuoren hyvinvointia tilanteessa, jossa kotona oli väkivaltaa. Olen kiinnostunut ensisijaisesti siitä, miten lastensuojelun työskentely näyttäytyi nuoren näkökulmasta, en

niinkään siitä, miten tapahtumat ovat todellisuudessa edenneet. En siis pidä ongelmana sitä, jos nuori ei haastatteluissa muista, missä järjestyksessä asiat ovat tapahtuneet tai minkä ikäinen hän on milloinkin ollut. Tärkeintä on, että nuoret ovat päässeet kertomaan, miten he kokivat lastensuojelun työskentelyyn.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1) Minkälaista apua perheväkivaltaa kokeneet nuoret kertovat saaneensa lastensuojelun kautta, ja minkälaista apua he olisivat toivoneet saaneensa?

2) Millaisena perheväkivaltaa kokeneet nuoret kokivat lastensuojelun työskentelyyn?

5.2 Aineisto ja sen hankinta

Tutkimusta aloittaessani hain Vantaan kaupungilta luvan tutkimuksen tekoon toukokuussa 2014. Luvan saatuani lähdin liikkeelle aineiston hankinnassa jakamalla haastattelukutsua (liite 1) kaikille kaupungin palvelujärjestelmässä nuorten kanssa työskenteleville tahoille. Haastattelukutsu lähti syyskuussa 2014 lastensuojelun avopalveluiden, aikuissosiaalityön nuorten tiimien, turvakodin ja lastensuojelun jälkihuollon työntekijöille sekä kaikille toisen asteen oppilaitosten kuraattoreille. Kävin laittamassa kutsun myös paperisena aikuissosiaalityön yksiköiden ja kaikkien toisen asteen oppilaitosten sekä työ- ja elinkeinotoimiston seinälle. Tässä vaiheessa ensimmäinen haastateltava otti minuun yhteyttä.

Kun enempää haastateltavia ei tullut esiin, kävin esittelemässä tutkimustani jälkihuollon työntekijöille henkilökohtaisesti samoin kuin yhdelle nuorten aikuisten sosiaalityön tiimille. Muista nuorten aikuisten tiimeistä minulle vastattiin, että he olivat käyneet asiaa läpi työntekijöiden kesken, eikä heillä ollut kohderyhmääni kuuluvia asiakkaita. Jälkihuolto toimii samoissa tiloissa nuorisoseman kanssa, ja sain luvan kiinnittää ilmoitukseni myös heidän odotusaulaansa jälkihuollossa käydessäni. Jaoin kutsua myös aineistonkeruuajanani nuorisoseman kanssa yhdistyneeseen nuorisoneuvolaan, tukiasumispalveluihin ja Nuorten turvatalolle. Nettiturvakoti otti kutsuni sivulleen näkyville ja etsin haastateltavia myös sosiaalisen median (Facebook) avulla. Lähetin muistutuksen tutkimuksestani keskeisimmille nuorten kanssa työskenteleville tahoille muutamaan kertaan. Tammikuussa 2015 olin jo päättänyt hakea tutkimuslupia muilta tahoilta, kun Vantaan kautta ei tuntunut haastateltavia löytyvän. Nämä luvat jäivät

kuitenkin hakematta, koska tammi–helmikuussa sain sovittua yhteensä kolme haastattelua, ja uskoni alkoi taas herätä, että saan aineiston koottua ilman uusia lupia. Uusien tutkimuslupien tekemiseen ja käsittelyyn olisi kuitenkin mennyt paljon aikaa, mahdollisesti jopa kuukausia.

Alun perin olin rajannut haastateltavien iän 18–21-vuotiaisiin. Kun haastateltavia ei alkanut löytyä, nostin yläikärajaa ensin 23 vuoteen ja sitten 25 vuoteen. Kun neljä ensimmäistä haastateltavaa olivat kaikki iältään 18–20-vuotiata, laskin ikärajan takaisin alkuperäiseen alle 21-vuoteen, sillä minusta alkoi tuntua, että 25-vuotiaat katsoisivat tapahtumia jo hyvin erilaisesta näkökulmasta kuin muut haastattelemani nuoret.

Lopulta sain tehtyä viisi haastattelua, jotka toteutuivat syksyn 2014 ja kevään 2015 aikana. Alkuperäinen tavoitteeni oli löytää kuudesta kahdeksaan haastateltavaa. Kuitenkin nuorten löytäminen osoittautui vielä odotettua hankalammaksi, ja huhtikuussa viidennen haastattelun tehtyäni olin käyttänyt haastateltavien etsimiseen yhteensä kahdeksan kuukautta. Sinä aikana olin lähettänyt kymmeniä sähköposteja, kiertänyt viemässä paperiversiota haastattelukutsusta joka puolelle kaupunkia ja vierailut muutamassa yksikössä kertomassa tutkimuksestani. Vaikka haastattelujen määrä jäi hieman alkuperäisestä tavoitteestani, sain ilokseni huomata, että jokainen nuori oli kertonut minulle enemmän kuin uskalsin haastatteluilta toivoa. Näillä viidellä nuorella oli monenlaisia kokemuksia lastensuojelun työskentelystä, ja he toivat haastatteluissa esiin todella hyviä kehittämisehdotuksia, joiden avulla lapsia ja nuoria voitaisiin auttaa paremmin lastensuojelussa. Tämän vuoksi päädyin siihen, että nämä viisi haastattelua tuottavat minulle hyvän ja rikkaan aineiston, joka tarjoaa vastauksen myös tutkimuskysymyksiini.

Osa nuorista otti itse minuun yhteyttä, osa antoi koulun tai aikuissosiaalityön työntekijöille luvan antaa yhteystietonsa minulle sitä varten tehdyllä lomakkeella (liite 4). Nuorista kolme löytyi toisen asteen oppilaitosten kuraattorien kautta, yksi aikuissosiaalityön sosiaalihoajaan ja yksi tuttavien kautta. Haastattelemani nuoret olivat iältään 18–20-vuotiaita. Heistä kolme oli tyttöjä ja kaksi poikia. Nuoret kertoivat haastatteluissa hyvin henkilökohtaisia asioita ja avasivat minulle monia vaiheita elämästään. Koska heitä oli sen verran vähän, koin tarpeelliseksi vaihtaa heidän nimensä kahteen kertaan siten, että luvussa 6 nuorille on annettu eri nimet kuin luvussa 7. Nuoret ovat iältään melko homogeeninen ryhmä, joten en katsonut tarpeelliseksi

merkitä sitaatteihin heidän ikäänsä. Vaikka tutkimuslupa työhöni on haettu Vantaalta ja lähdin etsimään haastateltavia Vantaan kaupungin työntekijöiden kautta, kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret eivät olleet vantaalaisia. Lisäksi osa niistä nuorista, jotka nyt asuivat Vantaalla, olivat muuttaneet sinne jo ollessaan lastensuojelun asiakkaana, jolloin osa heidän kokemuksistaan lastensuojelusta on edellisestä kotikunnasta ja osa Vantaalta. Kaikilla haastattelemillani nuorilla oli haastatteluhetkellä joko opiskelu- tai työpaikka. Kaikilla tuntui myös olevan heidän jaksamistaan tukevia ihmissuhteita.

Haastattelun alussa annoin nuorille vielä tarkempaa tietoa haastattelusta infokirjeellä, johon myös pyysin heidän kirjallisen suostumuksensa haastatteluun osallistumisesta (liite 2). Nuorille jäi oma kappale infokirjeestä. Olin etukäteen pelännyt, että nuoret saattaisivat sanoa omalle työntekijälleen osallistuvansa tutkimukseeni, koska eivät kehtaa kieltäytyä ja jättäisivät sitten vain vastaamatta minulle tai tulematta paikalle. Näin ei kuteinkaan käynyt kertaakaan, vaan haastattelu toteutui sovitusti kaikkien minuun yhteydessä olleiden tai minulle yhteystietonsa antaneiden nuorten kanssa. Haastattelujen toteuttamista varten varasin käyttöömmme tilan nuoren valitsemasta kirjastosta.

Olin tehnyt haastatteluja varten haastattelukysymyksiä (liite 3), joita olin suunnitellut kysyväni nuorilta. Kysymykset liittyivät tiiviisti tutkimuskysymyksiini. Olin suunnitellut ne niin, että saisin niiden avulla mahdollisimman kattavan kuvan nuorten kokemuksista lastensuojelussa. Aluksi kysyin taustakysymyksiä, kuten nuoren ikää ja perheenjäseniä, mikä auttoi minua ymmärtämään, mistä lähtökohdista nuori kertoi kokemuksistaan. Olin kuitenkin jo etukäteen tietoinen, että kysymykseni eivät välttämättä vastaa kaikkien nuorten tilannetta, ja joudun keksimään uusia kysymyksiä haastattelun aikana saadakseni paremmin selkoa nuoren tilanteesta. Näin myös kävi haastatteluissa, ja siksi nuorilta kysymäni kysymykset vaihtelivat melko paljon. Kaikkien kanssa keskustelin kuitenkin lastensuojelun tarjoamista palveluista, nuoren kokemuksista lastensuojelun työskentelystä sekä siitä, miten nuoren mielestä väkivaltaan olisi pitänyt puuttua. Kiitokseksi haastatteluun osallistumisesta annoin nuorille suklaalevyn ja elokuvalipun.

Haastattelut olivat kestoltaan 25–50 minuuttia. Litteroidun tekstin pituudeksi tuli 49 liuskaa (fontilla Times New Roman, koko 12, riviväli 1). Olen liittänyt analyysilukuihin

tekstin sekaan suoria sitaatteja nuorten puheesta avaamaan paremmin sitä, miten he kokemuksistaan kertovat. Puhe on muuten kirjoitettu tekstiin sellaisena kuin nuori on sen sanonut, mutta joitakin tunnistamista helpottavia tietoja olen poistanut. Tällöin olen merkinnyt sulkeisiin yleisemmin asian, joka tekstistä on poistettu. Yksi nuori esimerkiksi puhuu paljon läheisestä aikuisesta, jonka luokse hänet sijoitettiin, ja tunnistamisen estämiseksi olen korvannut läheissuhteen paljastavan sanan sulkeisiin merkityllä sanalla oheishuoltaja. Joissakin kohdissa olen joutunut tarkentamaan, mistä nuori puhuu. Tällöin olen merkinnyt lisäämäni tarkennuksen tekstin sekaan hakasulkeisiin. Joitakin merkityksettömiä sanojen toistoja tai puhetta hidastavia äännähdyksiä tai sanoja kuten ”öö” ja ”niinku” olen jättänyt pois tekstistä, vaikka osan olen myös säilyttänyt, jotta lukijalle välittyisi paremmin se, missä kohtaa nuori on esimerkiksi pysähtynyt miettimään tai mistä asioista hänen on ollut vaikeampi vastata sujuvasti. Joitain lainauksia olen myös lyhentänyt keskeltä silloin, kun välissä on ollut puhetta, joka ei liity käsiteltävän kappaleen tai koko tutkimuksen aiheeseen. Tällöin olen merkinnyt tekstiin kaksi ajatusviivaa. Sanan lopussa olevat kolme pistettä viittaavat taukoon puheessa tai lauseeseen, jonka loppu on jäänyt sanomatta.

5.3 Aineiston analyysi

Litteroituani aineiston, luin sitä läpi ensin kokonaisuutena. Sen jälkeen aloin käydä sitä tarkemmin lävitse ja jakaa kiinnostavia kohtia muutaman suuremman teeman alle. Näitä teemoja olivat se, mitä palvelua nuorten perheille oli lastensuojelussa tarjottu ja miten he kokivat työskentelyn. Samalla tarkastelin, oliko eri haastatteluissa puhuttu samasta aiheesta. Tämän jälkeen aloin muodostaa suurempien teemojen sisälle pienempiä luokkia. Näitä luokkia olivat esimerkiksi lastensuojelun ja koulun yhteistyö, pelko ja osallisuuden toteutuminen. Näistä nuorten esiin tuomista kokemuksista aloin muodostaa tutkielman alaotsikoita. Keskeisimmistä aiheista tein vielä erikseen taulukoita, joihin kokosin, mitä nuoret olivat aiheesta kertoneet ja mitä heidän kertomansa taustalla oli vaikuttamassa. Kun yhden nuoren puheesta nousi esiin jokin tärkeä aihe, kävin läpi kaikkien haastattelut, ja etsin, puhuivatko muut nuoret samasta asiasta. Moni aihe nousi esiin useamman nuoren puheessa, mutta esiin tuli myös sellaisia ajatuksia, joista kaikki eivät olleet puhuneet.

Kuten aineistolähtöisessä analyysissä yleensä, myös tässä tutkielmassa käsiteltävät aiheet muodostuivat hyvin pitkälle sen mukaan, mitä nuoret toivat esiin. Esimerkiksi

pelosta tai leimaamisen kokemuksista en kysynyt heiltä lainkaan, mutta nuoret ottivat itse ne puheeksi useammassa haastattelussa. Lastensuojelun ja koulun yhteistyö taas nousi esille ensimmäisessä haastattelussa, ja se oli minusta niin olennainen aihe, että sen jälkeen kysyin siitä kaikilta haastateltavilta. Listattuani kaikki ne aiheet, jotka halusin nostaa analyysin kohteeksi, aloin jäsenellä niitä uudelleen isommiksi kokonaisuuksiksi. Tämän myötä tulokset jakautuivat monen eri vaiheen jälkeen kahteen päätuloslukuun, joissa on omat alalukunsa. Ensimmäisessä tulosluvussa (luku 6) kerron, millaisia tukimuotoja nuorten perheille on tarjottu lastensuojelun kautta, ja miten nuoret ovat tämän avun kokeneet. Toisessa tulosluvussa (luku 7) kuvaan, millaisia kokemuksia nuorilla on lastensuojelun kanssa työskentelystä ja työntekijöiden toiminnasta. Kun pääteemat ja niiden osa-alueet olivat alkaneet hahmottua, aloin myös syventää analyysiä ja pohtia, mitä nuoret ovat halunneet minulle kertoa ja mitä merkitystä heidän kertomillaan asioilla on.

6 LASTENSUOJELUN TARJOAMA APU NUOREN PERHEELLE

Tämä tulosluku koostuu siitä, millaista tukea nuorille ja heidän perheilleen oli tarjottu lastensuojelun kautta. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen, minkälaisia tukimuotoja nuoret kertoivat saaneensa lastensuojelun kautta. Olen jakanut luvun vielä pienempiin alalukuihin, joissa käyn läpi lastensuojeluasiakkuuden alkamista, lastensuojelun nuoren perheelle tarjoamia palvelumuotoja sekä nuorten arvioita palvelujen onnistumisesta ja osuvuudesta. Lastensuojelun palvelut olen jakanut erikseen avohuollon työskentelyyn ja nuoren kotoa pois sijoittamiseen, sillä näen ne luonteeltaan hyvin erilaisiksi työskentelymuodoiksi. Avohuollon palvelut olen erotellut vielä erikseen koko perheelle tarkoitettuihin palveluihin ja nuorelle itselleen suunnattuihin palveluihin. Tämä johtuu siitä, että nuoret kuvasivat heille itselleen tarjottuja palveluita paljon tarkemmin ja kokivat ne itselleen hyödyllisemmiksi kuin koko perheelle kohdistetun avun. Toisessa alaluvussa keskityn siihen, minkälaisia palveluita nuoret olisivat kaivanneet. Tässä yhteydessä esiin nousseet aiheet olivat nuorten toiveet siitä, että tukea olisi ollut tarjolla enemmän, heidän ehdotuksensa väkivallan lopettamiseksi sekä lastensuojelun ja koulun yhteistyö sekä jälkihuolto.

6.1 Nuorten lastensuojeluasiakkuudet

6.1.1 Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen

Syyt haastattelemieni nuorten lastensuojeluasiakkuuksien alkamiselle olivat moninaisia. Joillakin lastensuojelun asiakkuus oli alkanut jo aivan pienenä ja kestänyt lähes koko heidän ikänsä. Toisilla asiakkuus oli alkanut vasta teini-ikässä. Suurimmalla osalla asiakkuus kesti siihen asti, että he täyttivät 18. Yksi nuorista oli haastatteluhetkellä edelleen jälkihuollon piirissä. Joillakin joku perheenjäsen oli itse ottanut yhteyttä lastensuojeluun. Kaksi nuorista oli ollut itse aktiivisia lastensuojeluasian alkamisen suhteen. Myös sukulaiset olivat tehneet heistä lastensuojeluilmoituksia. Jotkut nuoret mainitsivat myös tuntemattomien ihmisten tehneen lastensuojeluilmoituksia. Poliisin puuttuminen perheen tilanteeseen mainittiin kahdessa haastattelussa. Yhdellä nuorella terveydenhoitaja oli havainnut lapsen kohdistuneen väkivallan aiheuttamia vammoja, ja tällöin nuori oli itse myös puhunut väkivallasta terveydenhoitajalle. Joidenkin nuorten haastatteluissa nousi esiin myös, että opettaja tai koulukuraattori oli huolestunut heistä ja tehnyt lastensuojeluilmoituksen. Huomionarvoista oli, että monen nuoren kohdalla

huoli lapsen tai nuoren tilanteesta ei ollut syntynyt väkivallan vuoksi, vaan esimerkiksi vanhempien päihteidenkäytön tai nuoren oman käytöksen vuoksi.

Oona: No, se [lastensuojeluasiakkuus, I.K.] alko tosi nuorena jo et mä en muista tarkkaan sitä ajankohtaa, mutta...

Iina: Joo, mutta tiiäksä kellä heräs huoli teistä, että mitä kautta se...

Oona: Se ilmeni aika paljon sukulaisten kautta ja sitte tuntemattomien tiedosta. Että sitä ei tiedä, että jotkut on ilmoittanut joistain asioista ja meille on tullut silloin monta kertaa poliisit käymään ja tarkistaa sen tilanteen...

Kolmen nuoren kohdalla huoli perheestä oli herännyt vanhemman tai vanhempien alkoholinkäytön vuoksi. Lisäksi yhden nuoren kertomuksessa on vahvasti läsnä aikuisten päihteidenkäyttöä, vaikka se ei ollutkaan syynä lastensuojeluasiakkuuden alkamiselle. Muutama nuori arvioi, että väkivalta johtui pitkälti alkoholin käytöstä. Ainoastaan yhden nuoren puheessa alkoholi tai muut päihteet eivät nousseet lainkaan esiin. Kaikilla haastattelemillani nuorilla väkivaltaa oli käyttänyt isä tai isäpuoli, mutta joissakin perheissä myös äiti tai sisarus oli ollut väkivaltainen.

Oona: Mut se alkoholi oli avain kaikkeen pahaan suoraan sanottuna. Että siihen keskitettiin kaikki resurssit ja apu ja näin ja...

Osa nuorista toi esiin, että huoli heistä oli herännyt monella eri taholla, vaikka väkivalta ei olisikaan ollut kenenkään tiedossa. Vaikka moni nuorista kertoi pyrkineensä peittämään pahan olonsa ja esittämään ”normaalia”, he eivät olleet täysin onnistuneet vakuuttamaan ympärillään olevia aikuisia. Sen sijaan se, miten tehokkaasti perheen tilanteeseen oli puututtu ensimmäisten lastensuojeluilmoitusten jälkeen, tuntui vaihtelevan kovasti. Joillakin tilanteeseen oli puututtu jo varhain ja heidän asiakkuutensa oli kestänyt tauotta pienestä asti, toisilla se oli aloitettu ja lopetettu joitakin kertoja ja joillakin ilmoituksia oli kertynyt monia ennen kuin lastensuojelusta alettiin työskennellä perheen kanssa. Vaikka lastensuojelun työskentely on vahvasti lain säätelää, käytännön tasolla tilanteisiin puuttuminen on kuitenkin aina yksittäisten työntekijöiden tai työtiimien harkintaan perustuvaa. (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015.)

6.1.2 Koko perheelle kohdennetut avohuollon tukimuodot

Nuorten puheissa nousi esiin monenlaisia tukimuotoja, joita he olivat saaneet lastensuojeluasiakkuutensa aikana, mutta heidän kokemuksensa olivat hyvin erilaisia keskenään. Toisilla oli kokemusta monista eri avohuollon tukimuodoista sekä sijoituksista. Toisille taas ei ollut tarjottu lastensuojelun kautta juuri mitään muuta kuin lastensuojelun omat tapaamiset. Myös nuorten tilanteet vaihtelivat kovasti. Neljällä viidestä nuoresta lastensuojelun asiakkuus oli kestänyt useita vuosia, yhdellä vain joitain kuukausia. Hänestäkin oli kuitenkin tehty lastensuojeluilmoituksia jo vuosia ennen varsinaista asiakkuutta. Joidenkin nuorten kohdalla perheväkivalta tuli lastensuojelun tietoon vasta vuosien työskentelyn jälkeen.

Peruspalveluihin lukeutuva perheneuvola oli selvästi yleisin avohuollon tukimuoto, joka nousi esiin nuorten puheissa. Siitä oli kokemusta kolmella nuorella. Kokemukset perheneuvolasta olivat melko neutraaleja. Perheneuvolaa ei koettu erityisen hyödylliseksi, koska monilla sen tapaamiset sijoittuvat aikaa, jolloin väkivalta ei ollut lastensuojelun tiedossa, eikä väkivaltakokemuksista uskallettu puhua myöskään perheneuvolassa. Kun nuori ei uskaltanut puhua asioistaan perheneuvolassa, työskentelyllä ei myöskään nuoren näkökulmasta saavutettu minkäänlaisia tuloksia. Perheneuvolan työskentely näyttäytyi nuorille kovin samanlaisena kuin lastensuojelun työskentely. Jos esimerkiksi lastensuojelun työntekijöihin ei voinut luottaa, sama koski perheneuvolan työntekijöitä.

Pinja: No siitä perheneuvolasta ihan sama juttu, et kaikki, mitä mä sanoin, niin mun isä tiesi ne seuraavana päivänä, ei ollu minkään näköstä luottamussuhdetta siellä päässä.

Melkein kaikissa haastatteluissa tuli esiin taloudellinen tuki joko koko perheelle tai nuorelle itselleen itsenäistymisvaiheessa. Muita esiin nousseita avohuollon palveluita olivat perhetyö ja tukiperhe. Yhdessä haastattelussa mainittiin myös kotipalvelu. Osalla nuorista lastensuojelu ei ollut tarjonnut perheelle muuta tukea kuin lastensuojelun omat tapaamiset.

Iina: Muistaksä minkälaisia palveluita tai minkälaista apua teille tarjottiin perheenä sieltä lastensuojelusta?

Santeri: Että käskettiin koko perheen voimin menemään sinne keskustelemaan asiat halki, ja se oli monta monta kertaa siellä niiden toimistolla. Ja sitten siinä kakkoskerralla he kävivät myös kerran käymässä. Sitä ruokapöydässä keskusteltiin niitä asioita. Että mitä kaikkea on nyt niinku käynyt.

Iina: Osaatsä sanoa silleen pääpiirteittäin, että minkälaista apua teille tarjottiin vuosien varrella sieltä [lastensuojelun, I.K.] kautta?

Oona: Meil oli jossain vaiheessa... No taloudellista apua on ainakin tarjottu... Ja sit on ollut jossain vaiheessa sellasia perhepalavereita, et oltiin me minkä tyyppisessä, oliko se jonkun tyyppinen perheneuvola ja se oli sosiaalityöntekijä joskus ja sitten... Sit on ollut myös jotain näitä kotisiivouspalveluita, mikä on tullut sieltä puolelta tietääkseni, et tosi paljon erilaisia niinku tukia on tullut ja...

Iina: Onks ollut semmosta perhetyötä, että ne olis tullut teidän kotiin ja siellä yhdessä teidän kanssa, käynyt läpi sitä arkee...?

Oona: Joo. Joo, on meil joskus, että meil on vaikka mitä noita, mutta siitähän on aikaa niin paljon...

Nuoret eivät olleet kovin tietoisia heidän vanhemmilleen tarjotuista tukimuodoista, mutta osa epäili, ettei vanhemmille joko ollut tarjottu tukea lainkaan tai he eivät olleet ottaneet sitä vastaan. Vanhempien tukimuodoista esiin nousi A-klinikka. Sen työskentely ei näyttäytynyt nuorelle kovin hyödyllisenä, sillä hän ei edes tiennyt oliko vanhempi käynyt siellä. Ainakaan hän ei huomannut, että siellä asiointi olisi vähentänyt vanhemmat alkoholin käyttöä.

Iina: Käviks ne [vanhemmat, I.K.] välillä siellä ilman sua tai tarjottiiks niille jotain omia tukitoimia?

Santeri: Mm. No ainakin isä määrättiin semmoseen AA-toimintaan [luultavasti A-klinikalle, I.K.]. Mut käsittääkseni se unohtu ihan tyystin. Et mä en koskaan saanut tietää että kävikö se siellä, ja mä en koskaan nähnyt minkäänlaisia postitiivisia tuloksia.

Pinja: Mä en sit tiedä mun isästä, tarjottiinko sille mitään apua. Mutta sitte se meni siihen, et me oltiin joka viikonloppu mummolassa ja mun isällekin alko tulla vähän, tai niinku maistua kalja. Että must tuntuu, että mun isä jätettiin tuettomaks siinä asiassa.

Joillakin oli otettu työskentelyyn mukaan myös sukulaisia ja muita läheisiä, mikä oli toisaalta nuorista hyvä, mutta siinäkin oli haittapuolensa, sillä nuori ei halunnut heidän huolestuvan turhaan. Yksi nuori oli pitkään sijoitettuna läheisen aikuisen luona, joten tämä oheishuoltaja luonnollisesti oli merkittävä osa työskentelyä. Toinen nuori taas toi esiin, että hän olisi toivonut sukulaisia otettavan mukaan, mutta niin ei tehty. Muutamassa haastattelussa tuli esiin, että kukaan perheen lähipiiristä ei tiennyt, millainen heidän kotitilanteensa todella oli.

Lina: Joo. Mites sit otettiin teidän jotain sukulaisia tai muita läheisiä missään vaiheessa mukaan siihen työskentelyyn?

Oona: Joo. No oli kyllä, että... Mun siskojen isä, niin se on tosi tiiviisti ollu meidän elämässä aina ja yrittänyt auttaa kaikin mahdollisin tavoin, ja on näitä mummi ja ukkikin on yrittänyt auttaa siinä ja näin mutta...

Lina: Oliskse sun mielestä hyvä, että niitä tavallaan niinku vedettiin siihen?

Oona: No, joo. Se oli sinänsä hyvä niinku et jotkut ihmiset tai varsinkin sukulaiset tietää, että minkälaiset olot on ollu kotona ja näin. Mutta mä en siitä hirveesti tykänny, isovanhemmista, kun mä en haluu, että ne stressaa enempää, kun ne on niin vanhoja...

Sen lisäksi, että nuori ei välttämättä halua huolestuttaa sukulaisiaan tilanteellaan, on hyvä muistaa myös, että joidenkin kohdalla ongelmat saattavat olla hyvin monisukupolvisia. Siten esimerkiksi isovanhempien kykyä tukea nuorta on pystyttävä arvioimaan myös kriittisesti. Tämä ilmiö nousi vahvasti esiin yhden nuoren kertomuksessa. Sekä nuoren vanhemmilla, että isovanhemmilla oli vakavia mielenterveysongelmia. Sen lisäksi, että vanhempi käytti nuorta kohtaan henkistä ja fyysistä väkivaltaa, nuori joutui kokemaan vähättelyä, haukkumista ja uhkailua myös isovanhempiensa taholta. Nuori oli pitänyt monessa kohtaa huolta vanhemmistaan, kun tämä ei ollut jaksanut pitää huolta edes itsestään, saati lapsistaan. Kaiken tämän päälle nuori sai olla vielä huolissaan itsetuhoisista tai muuten mielenterveytensä kanssa kamppailevista isovanhemmistaan ja ottaa vastuuta myös heistä. Tämä nuori toi esiin myös, että joissain tilanteissa sukulaisten osallistuminen hänen elämäänsä oli selvästi haitallista hänelle. Muut nuoret eivät tuoneet esiin ongelmien monisukupolvisuutta, enkä sitä erikseen kysynyt, koska pääpaino keskusteluissa oli lastensuojelun työskentelyssä.

Yhteenvetona voi todeta, että joidenkin nuorten perheille oli tarjottu lastensuojelun kautta hyvin monenlaista tukea, kuten perheneuvolan palveluita, perhetyötä, kotipalvelua, tukiperhetoimintaa ja taloudellista tukea. Toiset nuoret taas eivät maininneet muita tukimuotoja kuin lastensuojelun oman tapaamiset. Vanhempien palveluista mainittiin ainoastaan A-klinikka, josta nuori ei tiennyt, oliko vanhempi käynyt siellä.

6.1.3 Nuorelle itselleen kohdistetut avohuollon tukimuodot

Haastattelemieni nuorten muistikuvat lapsuuden aikaisesta työskentelystä olivat vähäisiä, ja nuorten kertomuksissa kuulluksi ja autetuksi tulemisen kokemukset painottuivat selvästi lastensuojeluasiakkuuden viimeisiin vuosiin. Yritin haastatteluissa kysellä erikseen varhaisia, lapsuuden aikaisia kokemuksia sekä myöhempiä, nuoruuteen liittyviä kokemuksia. Varhaiset muistot jäivät kuitenkin hyvin suppeaksi osuudeksi. Pinjalta esimerkiksi kysyin suoraan, miten hän koki, että hänet oli lapsena huomioitu lastensuojelun työskentelyssä. Hetken mietittyään Pinja totesi, ettei pysty vastaamaan kysymykseen, sillä hän ei muista. Kivistön (2006, 65) haastattelemat sijaishuollossa olleet nuoret mielsivät tullessa lastensuojelun varsinaiseksi asiakkaaksi vasta myöhemmällä iällä. Vaikka nuoren perhe olisi ollut jo pitkään lastensuojelun asiakkaana, nuoret erottivat oman asiakkuutensa erilliseksi koko perheen asiakkuudesta ja mielsivät sen alkaneen vasta myöhemmin. Kivistön aineiston perusteella näyttäisi siltä, että lapsuusvuosina työskentelyssä keskitytään vanhempien kanssa asiointiin.

Omassa aineistossani on paljon yhtäläisyyksiä Kivistön tulosten kanssa, vaikka omat nuoreni eivät tehneetkään niin selvää eroa heidän oman asiakkuutensa ja koko perheen asiakkuuden välille. Kuitenkin työskentelyn merkitys heille itselleen vaikutti lisääntyneen sitä myötä kun he itse vanhenivat. Suurimmalla osalla nuorista työskentely alkoi keskittyä heihin itseensä koko perheen sijaan vasta lähempänä täysi-ikäisyyttä.

Oona: Joo, silloin [yläkouluiäkisenä, I.K.] se [lastensuojelun työskentely, I.K.] on niinku kohdistunu enimmäkseen mun henkilö... henkilökohtasiin asioihin ja näin ja painotettu sitä ja... Aikasemmin se oli ehkä sitä perheeseen painottuvaa, että kaikki oli ns. samalla lähtöviiivalla ja yritettiin kaikkii auttaa siinä. Mutta myöhemmin se on muuttunut just siihen, että oma itteni ja musta niinku... tai mun asioitten eteen yritetään... tai yritetään auttaa mua ja sellasta...

Nuoret pitivät pääsääntöisesti hyvänä, että työskentely keskittyi vain heihin. Yksi nuori olisi kaivannut jo nuorempana, että asiakkuus olisi ollut vain hänen ja työntekijän välinen, eikä huoltaja olisi ollut siinä mukana. Joillakin nuorilla oli kuitenkin ollut jo pienempänä omia tapaamisia sosiaalityöntekijöiden tai perheneuvolan kanssa. Syynä tähän oli yleensä ollut nuoren tai lapsen oma voimakas oireilu.

Pinja: Mä taisin olla meist [sisaruksista, I.K.] ainoa, kel oli yksinään ne [perheneuvolatapaamiset, I.K.], kun mä oireilin niin pahasti isän ja äidin erosta...

Nuorten omista tukimuodoista mainittiin nuorisoneuvola, tukihenkilö, taloudellinen tuki, apu asunnon etsimiseen, nuorten masennukseen ja alakuloon keskittyvä ryhmätyöskentely sekä jälkihuolto. Muita nuorten mainitsemia tukimuotoja olivat erilaiset terapeutit ja psykologit sekä nuorisopsykiatrian poliklinikka. Yksi nuorista oli harkinnanvaraisessa jälkihuollossa, vaikka häntä ei ollut koskaan sijoitettu pois kotoa. Hän oli kovin tyytyväinen jälkihuollon palveluihin ja kävi mielellään kertomassa kuulumisiaan sosiaaliohjaajalleen. Pääsääntöisesti nuoret olivat melko tyytyväisiä heille itselleen tarjottuihin tukimuotoihin. Suurimalla osalla työskentely alkoi kohdistua lähinnä heihin itseensä omilleen muuton ja täysi-ikäisyyden lähestyessä. Osa olisi kaivannut, että työskentely olisi kohdistunut ensisijaisesti heihin jo aiemmin. Suurin osa nuorista oli tyytyväisiä siihen, että he olivat saaneet apua ja tukea lastensuojelulta itsenäistymiseensä.

6.1.4 Sijaishuolto

Tutkimustani suunnitellessani toiveeni oli, että löytäisin sekä pelkästään avohuollon palveluiden piirissä olleita nuoria että sijoitettuna olleita nuoria, jotta aineisto olisi mahdollisimman monipuolinen lastensuojelukokemusten osalta. Toiveeni toteutui tältä osin ja nuorten kokemukset lastensuojelun palveluista olivat hyvin moninaisia. Haastattelemistani nuorista kolme oli jossain kohtaa sijoitettuna kodin ulkopuolella. Kaikki sijoitettuna olleet nuoret olivat sitä mieltä, että sijoitus oli oikea ratkaisu, vaikka sen ajankohdassa ja toteutustavassa olikin heidän mielestään puutteita.

Nuorilla oli erilaisia kokemuksia omasta osallisuudestaan sijoituksen ja erityisesti sijoituspaikkojen valinnan suhteen. Osa sijoituspaikoista oli heille heidän mielestään epäsoivia, ja puhuessaan asiasta sijaishuollon sosiaalityöntekijälle, heitä kyllä kuunneltiin, mutta muutosta sijoituspaikkaan ei yleensä tullut, varsinkaan heidän

toivomassaan ajassa. Yksi sijoituspaikka oli myös nuoren mielestä täydellinen virhe, sillä sosiaalityöntekijä ohjasi hänet alaikäisenä tilapäismajoitukseen soluasuntoon, jonka muut asukkaat olivat nuoren mukaan narkomaaneja. Tilanne kuitenkin ratkesi niin, että nuori pääsi pian sen jälkeen muuttamaan omilleen.

Pinja oli ensin sijoitettuna läheisen aikuisen luo, mutta tilanteen muuttuessa hänet sijoitettiin uudelleen muutamia kertoja avohuollon sijoituksena. Teemulla oli kokemuksia hyvin monista erilaisista sijoitusmuodoista. Hän oli ollut sekä perhekodissa, sijaisperheessä että lastensuojelulaitoksessa. Sara taas sijoitettiin kerran kiireellisesti, mutta kiireelliselle sijoitukselle ei haettu jatkoa sen loputtua kuukauden päästä, ja Sara joutui vastoin tahtoaan takaisin kotiin. Lain mukaan kiireellinen sijoitus saa kestää enintään 30 päivää, jona aikana on tehtävä joko päätös sen lakkaamisesta, jatkamisesta tai päätös tai hakemus huostaanotosta. (LsL 417/2007, 38§.)

Teemun kokemukset eri sijoituspaikoista vaihtelivat kovasti. Perhekodista hänellä oli hyvin kielteinen kokemus, sillä hänestä työntekijät kohtelivat häntä epäreilusti ja syyttivät häntä sellaisista asioista, joita hän ei ollut tehnyt. Tällöin hän vetosi sosiaalityöntekijäänsä päästäkseen sieltä pois. Työntekijä lupasi, että Teemu pääsisi pian siirtymään sieltä muualle. Aika kuitenkin venyi työntekijän lupaamaa aikaa pidemmäksi, mikä sai Teemun tuntemaan, että työntekijän lupauksiin ei voinut luottaa muissakaan asioissa. Työntekijän luottamusta heikensi entisestään, että hän antoi Teemun yhteystiedot sukulaiselle, jonka muut työntekijät olivat aikaisemmin todenneet olevan uhka Teemulle.

Teemu: Se [sosiaalityöntekijä, I.K.] lupas mulle et mä en oo siellä kun pari kuukautta, koska se et oikeesti mä olin ihan rikki siellä, mä en edes halunnut lähteä ulos tai kouluun, koska mä en vaan halunnu. Se tuntu niin kauheelta ja tota, se oli semmonen et se lupas mulle et joo, et sä joudu olee täällä kun pari kuukautta ja sit me siirretään sut muualle. Mä olin siel puoli vuotta. Silleen, et sen lupaukset oli vähän tyhjiä.

Sijaishuollon kiertueella (Vario ym. 2012, 22.) haastatellut nuoret toivat esiin, että heidän mielestään ainoa hyväksyttävä syy sijaishuoltoapaikan vaihtumiseen on nuoren oma pahoinvointi sijaishuoltoapaikassa. Samalla he toivat esiin, että jos nuori itse haluaa vaihtaa sijaishuoltoapaikkaa, se on hidasta tai jopa mahdotonta. Myös tässä yhteydessä nuoret nostivat esiin, että heidän sanaansa ei luoteta vaan nuoren raportoidessa

ongelmista sijaishuoltopaikassa, aikuisten sana painaa nuorten ääntä enemmän päätöksiä tehdessä. Teemun kokemukset olivat hyvin samankaltaisia näiden kiertueen nuorten kuvaamien kokemusten kanssa. Sijaisperheessä ja laitoksessa oloon Teemu vaikutti kuitenkin olevan melko tyytyväinen, vaikka toisaalta hän kuitenkin samalla kaipasi kotiin.

Iina: Miten se perhesijoitus, olisitsä toivonut, että se ois jatkunut pidempään?

Teemu: No en mä tiiä. Kyl se niinku koti oli aina se kivempi paikka, mut taas se myös että mitä siellä oli niin... Kyl ne ois voinut jättää mut... Ehkä mä vaan olin niinku, miten... Ei silleen voi sanoo tottunut, mut ties sen, et se on niinku arkirutiinia se, että jos tekee jotain väärin myös saaki siitä sitte huonoo säkää ja kaikkee muuta. Ni se, että kai se jotenkin vaan niinku halus kuiteskin vaan aina olla kotona, mut silti ei halunnu olla kotona. Et siinä oli vähän semmosta niinku kahen välillä, et mitä halua. Ja se koska, en mä kummiskaan, mulla oli kaikki kaverit niinku (kotipaikkakunnalla), niin en mä halunnut niitä jättää.

Vastaanottokodissa ollessaan Teemu meinattiin sijoittaa jonnekin muualle, mutta hänelle läheinen aikuinen sai vakuutettua sosiaalityöntekijät, että Teemun olisi parempi olla kotona ja hän voisi aina tulla tämän läheisen aikuisen luo, jos kotona tulee ongelmia. Tähän ratkaisuun Teemu oli tyytyväinen, koska hän oli jo muuttanut niin monta kertaa elämänsä aikana. Hän epäili, että uusi sijoituspaikka olisi ollut jossain kaukana, mihin hän ei olisi halunnut lähteä ja aloittaa taas kaikkea alusta.

Teemu: En mä osaa enää ettii silleen uusia kavereita samal tavalla ja nyt on vähän semmonen, et ei nyt silleen halua niinku... ois halunnu joutuu johki kauas, koska se et ei sulla oo enää kavereita sit siellä ja sä oot ihan tyhjän päällä.

Myös sijaishuollon kiertueella (Vario ym. 2012, 21) haastatellut nuoret toivat esiin, että mikäli nuori joutuu muuttamaan useaan kertaan sijaishuoltopaikasta toiseen, myös hänen läheisverkostonsa ja kaveriporukkinsa ovat vaihtuvia, jolloin niistä ei muodostu tukiverkkoa nuoren ympärille. Myös Carme Montserrat (2014, 696) on havainnut eri tutkimuksissa ystävyysuhteiden olevan todella tärkeitä lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille. Joillakin ystävyysuhteet korvasivat merkittävällä tavalla jopa puuttuvia perhe- tai sisarusuhteita.

Sara kertoi, että tieto kiireellisestä sijoituksesta oli hänelle todellinen helpotus. Hän myös koki, että sijoituksen aikana hänen oli helpompi olla, ja sijoitus vastasi hänen

tarpeitaan. Saran suureksi pettymykseksi sijoitusta ei kuitenkaan jatkettu kiireellisen sijoituksen päätyttyä kuukauden kuluttua, vaikka hän vetosi työntekijöihin ja sanoi pelkäävänsä kotona. Tämä päätös tuntui edelleen täysi-ikäisenä nuorena Sarasta kohtuuttomalta ja turhautavalta. Hän oli todella vihainen niille työntekijöille, jotka olivat hänen asioitaan hoitaneet, eivätkä olleet häntä pyynnöistä huolimatta auttaneet. Sara koki jääneensä tilanteessa aivan yksin ja tippuneensa yhteiskunnan välittämisen ulkopuolelle.

Sara: Siis se aika, mitä mä olin niinku oikeesti siel (laitoksessa), se oli oikeesti... siis mä en oo ollut niinkun silleen onnellisempi koskaan mun elämässä varmaan. Et siis se oli niin helpottunutta aikaa ihan oikeesti. Sillon, kun mä sain tietää, että... Sillonkun se sano, se sosiaalityöntekijä, että mä saan sen kiireellisen huostaanon, mä olin niin lähellä kusta housuun... Et siis niinku sielä se oli niin helppoo, se oli niin niinku... Mä tunsin itteni virkeeks, mä heräsin, mä nukuin... Siis mä en nuku himas, mä en pysty nukkuun kotona.

Sara (itkuisena): Mä muistan yhen niistä [laitoksen, I.K.] työntekijöistä, se oli tota, se oli ollut yön töissä sillon, sit mä en saanu unta ja sit se toi mulle jugurttia ja me juteltiin siinä, sit se vaan... Kun se oikeesti kuunteli ja se oli niinku... Mut miksei kukaan muu kuunnellut?

Saran katkeruutta hänen asioitaan hoitaneita työntekijöitä kohtaan lisäsi se, että laitoksessa ollessaan hänelle syntyi mielikuva, että monet muista laitoksen nuorista oli sijoitettuna sinne paljon kevyemmin perustein, kuin mikä hänen tilanteensa oli. Silti hän joutui kotiin ja muut nuoret saivat jäädä sinne. Sara toi muutamaan kertaan esiin, että hänestä yksi selvä merkki työntekijöiden epäammattimaisesta työskentelystä oli se, että hänen isänsä ei koskaan osallistunut lastensuojelun tapaamisiin. Silti isää lainkaan näkemättä työntekijät arvioivat Saran kotiin palaamisen turvalliseksi. Sabreen Selvik ja Carolina Øverlien (2015) esittävät, että turvakodeissa olleet lapset ovat toisinaan lojaaleja väkivaltaisesti käyttäytynyttä vanhempaa kohtaan ja haluavat palata tämän luo. Toisille taas väkivaltaiseen ympäristöön palaaminen voi olla entistä vaikeampaa sen jälkeen, kun he ovat turvakodissa saaneet olla väkivallattomassa ja turvallisessa ympäristössä. (Mt., 107) Saran kertomuksessa jälkimmäinen kokemus nousee vahvasti esiin.

Iina: Miten se sijoitus, kun se loppu, niin oisit sä toivonut jotain muuta vai?

Sara: Mä yritin kaikkeni, et ne jättäis mut sinne tai sijoittais mut jonnekin muualle, mut ei, ei ne kuuntele. Niin ei ne kuuntele.

Iina: Mitä ne sit sano, sanoks ne jotain, perusteliks ne minkä takii sit sut laitetaan takas kotiin vai?

Sara: Perusteltiin silleen, että me ei nähdä mitään huolta siinä, että sinä menet takaisin kotiin. Se oli mun perustelu. Sit kun siinä yritti kysyy, et millä perusteella tai niinku miten niin, mul ei oo niinku huolta mennä takas kotiin, et silleen niin... Niin ei ne oikeen sitä perustellu. Ne vaan passitti mut takas himaan.

Pinja toi esiin toivoneensa, että yhteyttä hänen biologiseen perheeseensä olisi vahvistettu ja työtä olisi tehty myös sen eteen, että hän voisi joskus palata kotiin. Hän koki myös hämmentävänä, että isää ei kotoa pois muuton jälkeen enää velvoitettu osallistumaan mihinkään hänen asioihinsa. Tulkintani mukaan Pinja koki surua siitä, että isä jäi hänelle niin etäiseksi, vaikka välit väkivaltaisesti käyttäytyvän isän kanssa olivatkin ristiriitaiset. Pinja toi esiin edelleen pohtivansa, miksi hänen isänsä on hylännyt hänet. Samoin hän vaikutti tuntevan suurta surua myös äitinsä päihde-ongelmasta ja siitä, että äitiä ei yritetty tukea enemmän.

Pinja: Et ja nää lastensuojelun asiat, et mun isää ei oo velvotettu enää, tai silloin kun mä muutin tänne, niin hoitamaan mun asioita, vaan välittömästi haettiin käräjäoikeudesta oheishuoltajuuspäätös mun (oheishuoltajalle). Ja mä oon nyt etääntyny mun isästä ihan täysin, sitä lakkas kiinnostamasta mun asiat. Et mun mielestä, mitä lastensuojelun pitäs tehdä, on tukea, vaikka tapahtus sijoitus, niin silti niinku tukea niinku sitä yhteyttä ja välejä siihen ydinperheeseen. Se on jäänyt uupumaan.

Pinja toi esille myös, että hänen sisaruksensa jäivät täysin ilman tukea, kun hän yhtäkkiä muutti pois heidän luotaan. Pinja koki, että tapahtuma oli sen verran suuri muutos myös sisarusten arkeen, että siitä olisi ollut hyvä keskustella enemmän, ja tarjota heille myös tukea asian käsittelyyn. Tulkintani mukaan Pinja koki, että koko perheen kanssa työskentely myös Pinjan muuton jälkeen olisi ollut tärkeää. Vaikka Pinja oli tyytyväinen päästessään pois kotoa, hän näki työskentelyn puutteena, ettei hänen takaisin muuttoaan suunniteltu lainkaan. Uskon, että nämä kokemukset vaikuttivat vahvasti siihen, että Pinja ei kokenut enää lapsuuden perhettään eikä myöskään oheishuoltajaansa perheekseen.

Pinja: Ja sitten se, että kun mulla tuli muutto. Mun sisaruksii ei tuettu siinä asiassa ollenkaan, et se oli vaan Pinja lähtee nytte. Et mun mielestä siinä olis pitänyt tarjota jotakin vaikka keskusteluapua. Et ei meit oo niinku, ei oo sanotaanko tullu mitään toimenpiteitä sen eteen, että ajatus siitä, että vaikka voisin joskus palata kotiin. Et se oli niinku automaattisesti niinku ns. loppuelämän sijoitus, että mä nyt jään tänne Etelä-Suomeen.

Myös toinen nuori toi esiin sisarusten tärkeyttä nuoren hyvinvointia lisäävänä voimavarana. Yksi nuori taas kertoi, että kotona asuvat sisarukset olivat yksi selvä syy siihen, että hän oli edelleen tekemisissä häntä kohtaan väkivaltaa käyttäneen vanhemman kanssa. Sisarusten lisäksi monissa haastatteluissa nousi esiin myös ystävyysuhteiden tärkeys rankan tilanteen jaksamisessa. Sekä sisarus- että ystävyysuhteiden säilymiseen olisikin tärkeää panostaa lastensuojelussa, varsinkin silloin kun nuorta ollaan sijoittamassa kodin ulkopuolelle.

Santeri: Et siinä niinkun ystävien tuella on kanssa ollut hirveesti semmosta merkitystä siinä kamppailussa, että... jaksaa...

Myös sijoitettuna olleiden nuorten sisarussuhteita pro gradussaan tutkinut Anni Koho (2015) tuo esille sisarussuhteiden erityistä asemaa ja suurta merkitystä nuorten puheissa. Sisarussuhteet voivat parhaimmillaan tarjota nuorille läheisyyttä, tukea ja pysyvyyttä. Kun sisarussuhteita oli tuettu lastensuojelussa, ne saattoivat parhaimmillaan tarjota nuorelle tukea ja apua myös myöhemmissä elämänvaiheissa. Myös muissa tutkimuksissa on todettu sijoitettujen lasten toivovan näkevänsä useammin biologista perhettään (esim. Hämäläinen 2012, 123). Omassa aineistossani myös ne nuoret, jotka eivät olleet olleet sijoitettuna toivat esiin ystävyys- ja sisarussuhteiden merkitystä henkisen hyvinvointinsa ja jaksamisensa kannalta.

Teemu: Nyt mul on ainoastaan mun paras kaveri tietää niinku kaiken.

Milla: Me ollaan niin tiiviitä keskenään ja se on nimenomaa niinkun positiivista, että se on niinkun just tällaset asiat on tiivistänyt meiän sisarusuhteita...

Iina: Et jotain hyviäkin vaikutuksia...

Milla: On ehdottomasti, että mä voin kyllä kertoa sisarille tai veljelle, jos mulla joku asia ahdistaa, niin ne ymmärtää heti. Et se on niinku ollu loistavaa, et on sisaria ja tällaset asiat vahvistaa tosi paljon niinku sisarii, kun nekin on ollu uhreja... – – Semmonen vertaistuki. Joo, että on ollu myös niinkun positiivisia asioita tällasista...

Sisarus- ja ystävyys-suhteiden säilyminen nähtiin sijoituksen yhteydessä niin tärkeänä, että oikeastaan vain nuoren oma osallisuus päätöksiä tehdessä nousi nuorten puheissa yhtä tärkeäksi teemaksi. Sen lisäksi, että sijoituspäätöksen tekeminen voi olla työntekijälle äärimmäisen haastavaa, myös sijoitusta suunnitellessa ja sijoituspaikkaa valitessa pitää huomioida monenlaisia tekijöitä kuten nuoren turvallisuuden takaaminen, nuoren ja nuoren perheen omat toiveet, erilaisten sijoituspaikkojen sopivuus nuorelle sekä käytettävissä oleva sijaishuoltopaikkatarjonta. Aineistossani nousi esiin, että nuorten näkökulmasta sosiaalityöntekijät olivat onnistuneet tässä tehtävässään kovin vaihtelevasti. Toisaalta nuoret olivat tyytyväisiä siihen, että heidät oli sijoitettu pois kotoa, mutta kuten edellä toin esiin, sijoituksiin liittyi nuorten näkökulmasta myös monenlaisia huonoja valintoja sekä suoranaisia virheitä. Tärkeää olisi kuitenkin, että nuoret voisivat kokea saaneensa osallistua omaa elämäänsä koskevien päätösten tekemiseen ja voineensa vaikuttaa asioihinsa.

6.1.5 Nuorten arvio työskentelyn onnistumisesta ja palveluiden osuvuudesta

Työskentelyyn liittyviä epäonnistumisia ja kehittämisehdotuksia

Nuorten puheissa nousi esiin, sellainen huomio, että heidän kokemuksensa mukaan lastensuojelun tapaamisista saattoi olla suoranaista haittaa heille. Näin oli erityisesti niiden nuorten kohdalla, joiden saama apu lastensuojelusta oli vähäisintä. Tapaamiset saattoivat saada vanhemmat entistä stressaantuneemmiksi ja vihaisemmiksi, mikä saattoi purkautua lapseen kohdistuvana henkisenä ja fyysisenä väkivaltana.

Lastensuojeluasiakkuus saattoi myös paradoksaalisesti lisätä alkoholin käyttöä perheessä. Nuoret kuvasivat myös, kuinka vanhemmat saattoivat syyllistää nuorta siitä, että lastensuojelun tapaamisissa vietetty aika oli pois heidän työajastaan ja aiheutti siten taloudellista tappiota. Myös Hurtig (2006, 171) on tuonut esiin, että jo pelkkä lapsen tapaaminen lastensuojelussa voidaan perheessä kokea uhkatekijäksi, joka voi johtaa kiristyneen ilmapiirin syntymiseen kotona tai lapsen suoraan rankaisemiseen.

Iina: No koetsä, että lastensuojelun työskentelyllä olisi ollut jotain negatiivisia vaikutuksia teidän perheeseen?

Emmi: No kyllä siitä sitten sai niinkun isä sitten aihetta huutaa, humalassa etenkin.

Se loi semmosta stressiä ja painetta hänelle, että hän joi entistä enemmän. Että semmonen negatiivinen vaikutus...

Teemu: Joo, oli siitä oikeastaan aika paljonkin haittaa. Et koska siinä oli se, että jos oli niitä käyntejä, niin muahan syytettiin siitä, kun mun äiti ei voi käydä töissä ja mun niinkun sen aikainen isäpuoli voinut käydä töissä, koska niitten piti olla vaan siellä palaverissa ja ne ei voi tienata rahaa ja mitä kaikkee muuta. Just semmonen, et aha okei.

Haastatteluissa nousi esiin myös, että työntekijät saattoivat nuoren mielestä kohdella hänen vanhempiaan tai jompaakumpaa vanhemmista epäoikeudenmukaisesti. Emmi toi esiin, että hänen äitiänsä syyllistettiin lastensuojelussa siitä, että hän ei huolehtinut lapsista. Emmin kokemuksen mukaan syyllistämistä ei kuitenkaan koskaan kohdistettu väkivallan tekijään, isään. Vastaavia havaintoja on tehty muissakin tutkimuksissa. Hiitolan (2011, 12–13) tutkimissa huostaanottoihin liittyvien hallinto-oikeuden asiakirjoissa esiintyi aivan samanlaista retoriikkaa. Teksteissä kuvattiin, kuinka äiti oli epäonnistunut suojelutehtävässään, jos perheen isä tai isäpuoli käytti väkivaltaa lapsia kohtaan. Myös Keskinen (2005, 310–311) on tehnyt saman havainnon tutkiessaan perheneuvonnan ja perheterapian piirissä työskentelevien ammattilaisten väkivaltatyötä. Haastatellut työntekijät tuottivat täysin samankaltaista puhetta, jossa he katsoivat vastuun lasten hyvinvoinnista olevan äidillä, eivätkä kohdistaneet isään minkäänlaisia odotuksia.

Emmi: Sitten se kritiikki mitä mä myös niinku havaitsin, ainakin äidin suunnalta, että äitiä kohdeltiin niinkun epäoikeudenmukaisesti, koska hän ei elättänyt meitä. Hän asui muualla. Niin sitten se yöpymisoikeus hänen kotonaan viikonloppuisin evättiin ja hän mielestään... Siis sitä niinkun syyllistämistä ja painostusta ei koskaan niinku kohdistettu siihen perheväkivallan aiheuttajaan eli siihen isään.

Pinjan kertomuksessa taas äidin sivuuttaminen lastensuojelun työskentelyssä johti siihen, että väkivaltaa käyttävä isä sai yksinhuoltajuuden. Tosin Pinja toi myös esiin, että äidillä oli vakava alkoholiongelma ja myös hän saattoi käyttää väkivaltaa. Silti Pinjan kertoman perusteella syntyi käsitys, että Pinjan mielestä lastensuojelun olisi pitänyt pyrkiä tukemaan äitiä enemmän, jotta hän olisi kyennyt osallistumaan Pinjan ja hänen sisarustensa elämään vahvemmin.

Pinja: Nyt kun mä ite oon aikuisena miettinyt sitä asiaa, niin se [lastensuojelu] on tukenut vaan mun isää eikä mun äitiä, et mun äiti sit kyllästy tappeluun ja tuli niinku tota... isä sai yksinhuoltajuuden...

Pinja toi esiin myös toiveen siitä, että nuorta ei kohdeltaisi kuin aikuista, vaan otettaisiin huomioon, että esimerkiksi yläasteikäinen ei aina kykene toimimaan yhtä rauhallisesti ja asiallisesti, kuin aikuiset toivoisivat. Rauhallisena ja asiallisena pysyminen kaikissa nuoren elämää koskevissa palavereissa on paljon vaadittu varsinkin nuorelta, jolla on rankkoja kokemuksia, jotka eivät kaikki edes ole työntekijöiden tiedossa.

Pinja: Aika monta kertaa sit, kun mul oli tapaamisii, mä lähin ovet paukkuen sieltä. Ja et siitäkin vaan, niinku että hei, et sun täytyy pystyä keskustelemaan niinkun aikuiset. Ooks mä aikuinen?

Oona ehdotti, että tapaamiset olisivat saattaneet olla vähemmän pelottavia, jos ne olisi pidetty jossain muualla kuin perinteisessä toimistossa. Hänestä pöydän ääressä istuminen tuntui kovin viralliselta, mikä teki tilaisuudesta entistä ”puuduttavamman ja pelottavamman”. Hän uskoi, että jos tapaamiset olisivat olleet rennompia, hänen olisi ollut helpompi puhua asioistaan. Esimerkiksi ulkona oleminen tai yhdessä tekeminen olisi voinut muuttaa tapaamisia lapsilähtöisemmiksi. Toisaalta Oona toi kuitenkin monessa kohtaa esiin oppineensa kotona hyvin vahvasti, ettei kotiasioista puhuta. Hän epäili, etteivät sosiaalityöntekijät olisi voineet tehdä mitään saadakseen hänet puhumaan, sillä salaisuuden säilyttäminen oli hänen ajatuksissaan niin vahvana. Tulkintani mukaan hän kuitenkin mielsi, että vapaamuotoisemmat tapaamiset olisivat tehneet työskentelyn hänelle mieluisammaksi, ja hän piti mahdollisena sitäkin, että olisi silloin saattanut kertoa väkivallasta.

Oona: Mä pelkäsin niin paljon, että jos mä sanon jotain väärää, niin siit voi tulla niinkun jotain seurauksii kotona ja näin. Niin siinä niin pienessä iässä piti pitää niin suurta vastuuta, että kyl se oli silleen vaikeeta. Että tekis mieli niin paljon sanoo, mutta mä en uskalla, koska mut on ns. niinkun aivopesty siihen, että mä en saa sanoa sitä.

Iina: Mmm. No osaatsä sanoa, että mikä ois sit ollu hyvä toimintamalli?

Oona: Se toiminta... mä en osaa ehkä sitä sanoa, mutta ehkä vaan niinkun jonkinlainen erilainen lähestymistapa, kun sellanen pöydässä istuminen, vähän semmonen virallinen..

Iina: Oisko just sit semmonen, mitä esimerkiks nykyisin välillä on, että jotain... siis et käydään keilaamassa tai jotain tämmöstä toiminnallista?

Oona: Joo just tämmönen, joo. Joo, jonkinlaista aktiviteettiä, että vaikka menee syömään johonkin ja näin, niin siit tulee totta kai sellanen fiilinki, niinkun parempi ja ollaan ulkona ja ei oo niin jäykkänä siinä tuolissa ja...

Teemu toi esiin, että uusille työntekijöille olisi ollut helpompi puhua, jos he olisivat perehtyneet kunnolla nuoren taustoihin ja tilanteeseen aikaisempien muistiinpanojen avulla. Hänestä oli turhauttavaa tavata uusi ihminen, joka ei tiennyt mitään hänen tilanteestaan, ja jolle piti taas kertoa kaikki ne asiat, jotka hän oli jo käynyt läpi lukuisten työntekijöiden kanssa. Vaikka Teemu puhui paljon myös nuoreen kohdistuvan leiman siirtymisestä paperien avulla työntekijältä toiselle, hänestä oli silti parempi, että uudet työntekijät lukivat hänestä kirjoitetut asiat etukäteen. Näin he eivät tulleet ihan ummikkoina tapaamisiin ja odottaneet, että Teemu kuvailisi heille koko tilanteensa jälleen kerran. Leimaamisen kokemuksia käsittelen luvussa 7.

Iina: Onks siihen tullut semmonen tietty rutiini, et mitä ne halua kuulla tai miten niinku...?

Teemu: Joo. Sen tietää jo valmiiks, voi kertoo just tai sit voi sanoo vaan, et lukekaa niistä papereista, kun moni niistä on vielä semmosii, että ei ne edes lue niitä papereita, kun ne vaan olettaa, et heti kerrotaan kaikki.

Iina: No oisko se sun mielestä kuitenkin parempi, et ne edes lukis et ne tietäs, mitä muut on siitä kirjottanut vai...?

Teemu: No onhan se paljon parempi, kun sit saa vähän niinkun sitä taustatietoo siit asiasta.

Yhdellä nuorella oli haastatteluhetkellä tukihenkilö, mitä nuori ei kuitenkaan kokenut kovin hyödylliseksi, koska hän ei tuntenut pystyvänsä kertomaan asioistaan tälle tukihenkilölle. Myöskään masennusta käsittelevään ryhmätoimintaan osallistunut nuori ei kokenut ryhmää itselleen hyödylliseksi, sillä hänestä väkivalta oli hänen päällimmäinen ongelmansa, ja mielialaongelmat olivat vain sen seurausta. Nuori olisi toivonut, että lastensuojelusta olisi puututtu väkivaltaan ja näki sen parhaana keinona myös mielialojen kohenemiseen. Hänen mielestään mielialaongelmien työstäminen oli turhaa, kun samalla niiden taustalla olleen väkivallan annettiin jatkua, vaikka hän oli itse kertonut väkivallasta lastensuojelun työntekijöille.

Iina: Eli tavallaan siihen sun masennukseen tartuttiin sit sen niinku sijoituksen jälkeen, mut ei sit mihinkään muuhun?

Sara: No ei se kyl yhtään auttanut mitään.

Iina: Joo. Mut et se oli niinku tavallaan ainoo huoli, mitä niillä sitte oli?

Sara: Niin.

Näistä esimerkeistä nousee selvästi esille, kuinka suuri merkitys lapselle ja nuorelle voi olla sellaisilla asioilla, jotka aikuisesta saattavat tuntua hyvin pieniltä. Nuorille oli tärkeää se, miten asioista puhutaan, missä niistä puhutaan ja milloin niistä puhutaan. Nuoret ehdottivat, että tapaamisia voisi pitää muualla kuin toimistolla, jotta ne eivät olisi niin virallisen tuntuisia. Nuoret huomasivat myös tarkasti, jos työntekijät eivät olleet valmistautuneet heidän tapaamiseensa tai kohtelivat epäreilusti heidän perheenjäseniään. Yksi lastensuojelun haaste on myös siinä, miten työskentelystä lapselle aiheutuvia negatiivisia seurauksia, kuten kotona aiheesta syntyviä riitoja ja syyttelyä, voitaisiin minimoida.

Autetuksi tulemisen kokemuksia

Vaikka kaikilla nuorilla on monia lastensuojelun työskentelyyn liittyviä pettymyksiä ja kehittämisehdotuksia, osalla heistä oli vastaavasti myös monia hyviä muistoja ja autetuksi tulemisen kokemuksia. Osa nuorista koki lastensuojelun kokonaisuudessaan auttaneen heitä hirveästi, ja heidän arvionsa mukaan lastensuojelulla oli ollut positiivinen vaikutus heidän elämäänsä. Heitä oli kuultu ja autettu siellä paljon.

Oona: Mutta sitten kun itte kasvo vähän... kasvo ja alko ymmärtää niinku asioita, et miten ne oikeesti on menny ja näin, niin kyl niist [lastensuojelusta] on ollut vaan isompi apu koko aika, että se kuva on muuttunut.

Iina: No miten, koetsä, että oisko lastensuojelun työskentelystä ollu jotain haittaa teiän perheelle?

Oona: Ei missään nimessä, ei. Että siis loistavaa, että on niinku ollut. -- Siis on tehny hyvää työtä ja kaikki työntekijät on ollu niinku mukavia ja ajanu tosi paljon meiän lapsien asioita ja... auttanut tosi paljon.

Vastaavia kokemuksia on noussut esiin myös muissa tutkimuksissa. Sijaishuollon kiertueella (Vario ym. 2012, 31–32) osa nuorista kertoi, että heille sosiaalityöntekijä oli tärkeä ihminen, joka kuuli ja ymmärsi nuoren kokemuksia ja oli ottanut nuoren toiveet huomioon päätöksiiä tehdessään. Nuoret toivat esiin, että oli tärkeää tuntee tulleensa kuulluksi ja arvostetuksi, vaikka aikuinen ei olisikaan ollut samaa mieltä nuoren kanssa.

Tällainen arvostuksen kokeminen sai myös nuoren arvostamaan työntekijää, vaikka nuori ei kaikista hänen päätöksistään olikaan ollut samaa mieltä. Kivistön (2006, 82) tutkimuksessa lähes kaikki nuoret kokivat lastensuojelun työskentelyn auttaneen heitä.

Kolme haastattelemistani nuorista muutti pois kotoa alaikäisenä ja jokainen heistä kertoi saaneensa siihen apua lastensuojelun kautta. Sosiaalityöntekijät olivat auttaneet heitä asunnon hakemisessa ja muissa käytännön asioissa tai nuori oli saattanut saada taloudellista tukea. Apu asunnon etsimiseen koettiin jossain määrin hyödylliseksi, mutta parannettavaakin löytyi. Nuoret kokivat esimerkiksi, että asunnon löytyminen oli hidasta tai jäi loppujen lopuksi tarjotusta avusta huolimatta lähinnä nuoren itsensä vastuulle.

Teemu: Siis sosiaalityöntekijät tota siis autto mua omalla tapaa, mut mulla meni joku puolisen vuotta et mä sain oman kämpän, ja mä hain sitä apua jo joskus elokuussa, meni siin must aika kauan.

Santeri: Paitsi siinäkin oli sellasia, että loppujen lopuksi mä itse hain sen kämpän vaikka ne [lastensuojelu ja koulukuraattori, I.K.] tuki sitä.

Lastensuojelun kautta saatu taloudellinen tuki näyttäytyi hyvin erilaisena nuorten kertomuksissa. Teemu koki, että hän ei saanut lastensuojelulta tai keltään muultakaan mitään rahallista apua vaan joutui käyttämään omilleen muuttaessaan kaikki lapsesta asti kerryttämänsä säästöt. Tämä johti siihen, ettei hänellä ollut varaa esimerkiksi suorittaa ajokorttiaan loppuun. Pinjalla taas oli aivan päinvastainen kokemus, ja hän kertoi olevansa hyvin tyytyväinen lastensuojelun kautta saamaansa taloudelliseen apuun muuttaessaan omilleen. Myös Santeri kertoi saaneensa taloudellista apua omilleen muuttaessaan. Tässä kohtaa hän myös toi esiin, että hän oli muutenkin tyytyväinen sosiaalityöntekijäänsä, joka osasi kohdata hänet hyvin.

Pinja: Joo, no siis siitä mä oon niinku tosi tyytyväinen, että et mulle mahdollistettiin se aikasin itsenäistyminen... – – Ja mul on tosi hyvä ollu se rahallinen tuki, että kuhan mä oon vaan osannu perustella, niin mä oon saanu kaiken. Mä oon saanu sängyn, tietokoneen, kaiken, mitä mä oon vaan tarvinnu... – – et se toimeentulotuki niinku sinänsä toimi...

Santeri: Sitten oli niinku viime syksystä sitten siihen täysi-ikäisyyteen asti oli lähinnä tämmösiä rahajuttuja hoitu lastensuojelun kautta, kun oli muuttanut pois. Niin sitten oli uus semmonen nuori työntekijä ja hänestä jäi sitten hyvä fiilis, että tietää kuinka nuorten kanssa ollaan kanssakäymisessä.

Pinja kuvasi omaa suhdettaan lastensuojeluun viha-rakkaussuhteeksi. Hän oli hyötynyt paljon siitä, että oli päässyt pois kotoa jo varhain ja saanut esimerkiksi todella hyvää taloudellista tukea lastensuojelun kautta omilleen muuttaessaan. Kuitenkin hänellä oli monia työskentelyyn liittyviä pettymyksiä, ja hän koki sosiaalityöntekijöiden pettäneen hänen luottamuksensa monta kertaa. Hän koki, että kokonaisuudessaan työskentelystä oli kuitenkin enemmän hyötyä kuin haittaa.

Iina: olisiko lastensuojelun työskentelystä kuitenkin sun tilanteeseen hyötyä?

Pinja: Oli. Siis esim. se, kun päädyttiin siihen, et mä muutan mun (oheishuoltajalle), mä olin silloin niin jotenkin... Mä muistan, kun mä ajattelin, et jos en mä pääse täältä [kotoa, I.K.] pois, niin mua ei oo kohta enää. Et mä olin jotenkin silloin jo niin masentunut, et se oli niinku äärimmäisen suuri hyöty. Mutta se, miten se hoidettiin ois voinut olla erilailta. Ja sitte siis... kyl mä koen, että siit on ollu enemmän hyötyä kun haittaa.

Pinjan käyttämä määritelmä viharakkaus-suhde vastaa hyvin toistenkin nuorten kertomaa. Kaikilla niillä nuorilla, jotka oman arvionsa mukaan hyöttyivät lastensuojelun työskentelystä, oli samalla myös paljon omista huonoista kokemuksista kumpuavia kehittämisehdotuksia. Kuitenkin osa haastattelemistani nuorista koki lastensuojelun auttaneen heitä paljon ja lähes kaikilla oli jonkinlaisia autetuksi tulemisen kokemuksia. Osa koki tulleensa autetuksi vasta omilleen muuton tai täysi-ikäisyyden lähestyessä, mutta osa oli saanut apua aivan pienestä lähtien lastensuojelun kautta. Erityisen hyödylliseksi avuksi joidenkin nuorten haastatteluissa nousi taloudellinen tuki ja itsenäistymisen mahdollistaminen. Seuraavassa luvussa tuon esiin, mitä tukea nuoret olisivat toivoneet saaneensa lastensuojelun kautta.

6.2 Nuorten lastensuojelun työskentelyyn liittyvät toiveet

6.2.1 Voimakkaampi interventio ja enemmän tukimuotoja

Kaikissa haastattelussa nousi esiin, että nuoret olisivat kaivanneet enemmän tukea tilanteeseensa. Ainoastaan yksi nuori toi esiin, että hän oli itse lopettanut joitakin asiakkuussuhteita esimerkiksi nuorisopsykiatrian poliklinikalle, koska ei kokenut niitä hyödyllisiksi. Tässäkin oli taustalla se, että nuori ei kokenut työntekijöiden suhtautuvan vakavasti hänen asioihinsa. Hänellä oli aikaisemmin ollut hyvä suhde yhden työntekijän kanssa, mutta tämän siirryttyä toisiin tehtäviin, nuori ei enää kokenut uusien työntekijöiden ymmärtävän häntä.

Enemmän tukea olisivat kaivanneet myös ne nuoret, jotka arvioivat kokonaisuudessaan lastensuojelun työskentelyn parantaneen heidän elämänlaatuaan merkittävästi. Nuoret olisivat kaivanneet tehokkaampaa puuttumista perheväkivaltaan, ja lisäksi he olisivat kaivanneet enemmän keskusteluapua tai muuta tukea heille itselleen. Osa koki esimerkiksi koulukuraattorin tai koulupsykologin tapaamiset tässä suhteessa riittäväksi, mutta osa olisi kaivannut keskusteluapua myös lastensuojelun puolelta. Bolinin (2015, 59) tutkimuksessa monet hänen haastattelemansa ruotsalaisnuoret kertoivat, että heillä oli liian monta ammattitahoa, joita tavata, ja he joutuivat jättämään osan avusta pois ajanpuutteen vuoksi. Omassa aineistossani tällaista ei tullut esiin, vaikka yritin sitä kysyä niiltä, joilla oli eniten tukimuotoja. Yhdessä haastattelussa nousi esimerkiksi esiin, että nuoren elämässä oli niin monia haasteita, että vaikka lastensuojelu tuki kyllä häntä ja hänen perhettään, kaikkiin nuoren kaipaamiin asioihin vain ei ollut ajan puolesta mahdollista paneutua.

Oona: No, tavallaan musta tuntu, että se apu on niinku jääny ehkä vähäseks, et vaikka mä käyn siellä [lastensuojelussa], niin must tuntu, että mussa on niin paljon sellasii aukkoja, mihkä mä tarviin niinku apua, et mä selviin niistä ja näin... --
Mutta sitten niin kun siellä keskityttiin vaan niinkun isoihin asioihin, mutta ei otettu ehkä aina huomioon niinku niitä pieniä tekijöitä.

Pinja: Se tuen määrän vähyys, että ei tarjota keskusteluapua, vaan toimenpiteitä, koska no... No vähän vois ajatella, kans niinku masennusta, sulle tarjotaan lääkkeitä, mut ei keskusteluapua. Must on vähän niinku sama asia, et mun mielestä niinku... Jos tulee vaik niinku lastensuojeluasiakkuus siitä, että nuori vaikka dokaa, onhan siihen aina joku syy, miks se oireilee.

Pinja kertoi myös, että lastensuojelussa oli suunniteltu valvottuja tapaamisia äidille tämän alkoholin käytön vuoksi. Suunnitelmista huolimatta valvotut tapaamiset eivät koskaan toteutuneet, vaan Pinja ja hänen sisaruksensa jatkoivat äidin tapaamista ilman niitä, mikä johti välillä kurjiin tilanteisiin.

Pinja: Et sitte, se meni sit silleen, et me, mulla on siis kaks biologista sisarusta, me mentiin äidille viikonlopuks, ja äiti oli sit saman illan aikana juonu ittensä humalaan. Et mä oon nyt jälkeenpäin miettiny, et miks niitä valvottuja tapaamisia ei ollut, vaan me jouduttiin näkemään se alkoholin käyttö siinä...

Sekä Oonan että Santerin haastattelussa nousi selvästi esiin, että tuen vähyys johtui paljon myös siitä, että he eivät uskaltaneet kertoa väkivallasta lastensuojelun työntekijöille. He uskoivat, että mikäli he olisivat rohkaistuneet kertomaan asioistaan, he olisivat myös saattaneet hyötyä työskentelystä paljon enemmän. Koska väkivalta ei ollut lastensuojelun tiedossa, työskentely kohdistui muihin perheessä oleviin ongelmiin, joista päällimmäinen oli kummankin nuoren kohdalla vanhempien tai vanhemman alkoholin käyttö. Tulkintani mukaan on hyvin mahdollista, että Oonan kohdalla työntekijät ovat saattaneet epäillä perheessä olevan väkivaltaa. Oona kuvasi, että lastensuojelusta oli kysytty usein kiusallisia kysymyksiä, ja hän joutui kiertelemään vastaillessaan niihin yrittäessään salata väkivallan olemassa olon. Santeria sen sijaan ei tavattu lastensuojelussa koskaan ilman vanhempia, minkä takia hän ei saanut kerrottua väkivallasta lastensuojelun työntekijöille. Santerin kertoman perusteella muodostui sellainen käsitys, että perheväkivallasta ei ollut kysytty lastensuojelussa eikä sen olemassa oloa osattu epäillä, koska Santeria ei koskaan tavattu yksin.

Iina: Kuulostaa siltä, että sun mielestä sillä ei ollut kauheesti tuloksia sillä työskentelyllä vai...?

Santeri: Niin. Et sil ois enemmän ollu, jos mut ois saatu niinku tehokkaammin puhumaan niitä asioita

Oona: Se avun määrä on vaan jääny joskus vähän vähäsemmäks sen takia, koska ei oo niinku kertonut totuutta.

Oikeastaan kenenkään haastatteleman nuoren perheen väkivaltaongelmaan ei eri syistä puututtu lastensuojelussa ennen kuin nuoret olivat vähintään yläkouluikäisiä. Osalla syynä oli, että koko perhe kielsi väkivallan olemassa olon tai aihe ei edes noussut esiin työskentelyssä, toisilla lasten kuvauksia väkivallasta ei uskottu, koska ne olivat ristiriidassa vanhempien kertoman kanssa. Reinikainen (2009, 42) on huomannut väitöskirjatutkimuksessaan, että kotonaan kaltoin kohdelluilla nuorilla näyttäisi olevan riittävät valmiudet avun hakemiseen vasta 13–15-vuotiaana. Tällöin he ovat jo huomanneet kotiolojensa vääristyneisyyden, mutta samalla heillä alkaa olla ymmärrystä siitä, että yhteiskunnassamme on olemassa auttamisjärjestelmiä, joihin voi ottaa yhteyttä. Tämän ikäisenä heillä on myös riittävästi valmiuksia nousta pitämään puoliaan ja lähteä etsimään itselleen turvallista kasvuympäristöä.

Kaikki nuoret toivat haastattelussa esiin, että he olisivat kaivanneet enemmän tukea lastensuojelulta. Joidenkin kohdalla työskentelyä oli ollut paljon, mutta silti tuki tuntui ajoittain liian vähäiseltä. Osa taas koki, että heille ei tarjottu juuri mitään apua, vaikka he olisivat itse sitä suoraan pyytäneet. Kuitenkaan kukaan nuorista ei kokenut lastensuojelua instituutiona turhana, vaikka se ei olisi heitä auttanutkaan. Sen sijaan nuoret tiedostivat, että asiat eivät olleet menneet niin kuin niiden olisi pitänyt, kun he eivät saaneet lastensuojelusta tarvitsemaansa apua. He pohtivat monipuolisesti niitä syitä, miksi he olivat jääneet ilman tätä tukea ja mitä olisi pitänyt tehdä paremmin, jotta heidän hätänsä olisi nähty ja siihen olisi voitu puuttua tehokkaasti. Joidenkin kohdalla keskeiseksi esteeksi avun saamiselle muodostui se, että he eivät uskaltaneet kertoa väkivallasta lastensuojelun työntekijöille. Joissakin tutkimuksissa on tullut esiin, että nuoret kokevat liiallisen avun uuvuttavana tai liian paljon aikaa vievänä (esim. Bolin 2015), mutta omien haastateltavieni kokemus oli täysin päinvastainen. Ainoastaan yksi haastattelemistani nuorista kertoi, että esimerkiksi perhetyö oli jossain kohtaa vähän rankkaa, koska nuoren piti olla varuillaan, ettei ”möläytä” työntekijöille mitään sellaista, mistä kotona oli kielletty puhumasta. Tätä pelkoa käsittelen myöhemmin seitsemännessä luvussa tarkemmin. Yksi nuori kertoi, että oli itse lopettanut joitain asiakkuuksia, esimerkiksi nuorisopsykiatrian poliklinikalla, koska ei kokenut työskentelyn auttavan itseään. Lähtökohtaisesti kaikki nuoret olivat kuitenkin sitä mieltä, että he olisivat kaivanneet lastensuojelusta enemmän tukea itselleen.

6.2.2 Nuorten ehdottomat keinot väkivallan lopettamiseksi

Sekä Oona että Santeri, joita ei koskaan sijoitettu kodin ulkopuolelle, olivat nyt jälkikäteen vahvasti sitä mieltä, että sijoitus olisi ollut oikea ratkaisu. Kaikki sijoitettuna olleet nuoret sen sijaan pohtivat, että sijoitus olisi pitänyt tehdä jo aikaisemmin. Myös Reinikaisen (2009, 32) väitöskirjassaan tutkimat sijaishuollossa olleet, perheväkivaltaa kokeneet nuoret olivat kaikki joko itse hakeutuneet pois kotoa tai suostuneet sijoitukseen heti, kun sitä oli heille ehdotettu. Myös heistä jokainen oli toivonut pääsevänsä pois kotoa. Omista nuoristani erityisesti Oona toi esiin, että väkivallan ja alkoholin läsnäolo hänen ja hänen sisarustensa arjessa oli niin voimakasta, että jos kotilojen todellisuus olisi valjennut lastensuojelulle, heidät olisi kaikki varmasti sijoitettu pois kotoa. Kuitenkin Oona ja hänen sisaruksensa olivat päättäneet uskoa äitiä, joka kielsi kertomasta kodin asioista ulkopuolisille, ja siksi he pyrkivät tarkoituksellisesti salaamaan perheen todellisen tilanteen lastensuojelulta. Hänen kohdallaan väkivalta tuli lastensuojelun tietoon vasta vuosien työskentelyn jälkeen.

Iina: Sijoitettiiks sua missään vaiheessa kodin ulkopuolelle?

Oona: Ei sijoitettu. – – Olis pitänyt sijoittaa, mutta kun mä olin silloin niin pieni, kun asiat oli pahimmillaan, niin tota äiti pyys sanoo mua näin asioita, ja mä tietenkä sanoin niin, koska mä en ymmärtänyt asioita silloin niin hyvin. Että jos olisin sanonut oikeesti, et miten asiat on kotona, niin varmasti oltais kaikki menty...

Sekä Oona että Santeri kertoivat, että olisi ollut hyödyllistä, jos lastensuojelusta olisi kerrottu heille sijoitusmahdollisuudesta. He toivoivat, että heille olisi kerrottu, mitä sijoitus käytännössä tarkoittaisi heidän kohdallaan, vaikka he eivät osanneet ja uskaltaneet siitä kysyä. Mikäli sijoituksesta olisi ollut tarpeeksi tietoa, ja työntekijät olisivat vakuuttaneet nuoret siitä, että nuoren elämäntilanne luultavasti parantuisi sijoituksen jälkeen, he olisivat kertomansa mukaan saattaneet paljastaa kotiolojen todellisuuden ja väkivallan laajuuden. Kun sijoituksesta ei puhuttu lastensuojelussa ja siitä ei siten saanut todellista tietoa, nuorten mielikuvat sijaishuollosta muodostuivat lähinnä kuulopuheiden ja fiktiivisten kertomusten kautta.

Iina: Oisitsä toivonut, että niitä [sijoitus-]asiota olis selvitetty sulle jotenkin paremmin?

Santeri: Joo. Et siel olis niinku hyvät oltavat ja et sieltä olis hyvät mahdollisuudet saada oma kämppä sitten kun täyttää 18.

Iina: Oisko se auttanut, jos lastensuojelu ois tavallaan niinku valottanut paremmin sitä, et mitä se tarkoittaa, et jos esimerkiksi jos sut sijoitettais tai teiät sijoitettas tai jos ne ois niinku käyny läpi eri vaihtoehtoja, että...?

Oona: Kyl se... Joo, olis kyllä ehdottomasti, että... tavallaan kun ei itte uskaltanut ottaa sitä alotetta puhua.

Myös Sara, joka oli kerran kiireellisesti sijoitettuna yläkouluikäisenä, koki, että hänet olisi pitänyt sijoittaa jo paljon aiemmin. Hän ei uskonut, että väkivaltaan olisi voitu puuttua avohuollon keinoin, vaan hänen arvionsa mukaan sijoitus olisi ollut ainoa keino väkivallan lopettamiseksi. Sara kertoi yrittäneensä itsemurhaa kymmenenvuotiaana. Hän kertoi kokeneensa väkivaltaisen kodin ilmapiirin niin ahdistavana, että hänelle oli syntynyt näitä itsetuhoisia ajatuksia. Silti kodin ulkopuoliset aikuiset eivät olleet nähneet hänen hätäänsä tai ainakaan puuttuneet siihen.

Iina: Oisit sä toivonut, että sut ois sijoitettu silloin jo pienempänä, silloin kun ne ekat ilmoitukset tuli? Toivoitsä silloin jo, et sä pääset pois kotoota?

Sara: Joo. Kyl silloin hemmetti, jos mä yritin kymmenenvuotiaana itsemurhaa, et niinku todellakin oisin halunnut pois sieltä.

Teemu oli useamman kerran sijoitettuna, mutta myös hän koki, että varmin keino väkivallan lopettamiseksi olisi ollut sijoittaa hänet pois kotoa jo aikaisemmin.

Teemu: No ehkä ois auttanut, varmaan silloin, jos mut olis heti sijoitettu pois kotoota, ja ois niinkun oikeesti tehty sille asialle jotain, mut kun ei sille tehty yhtään mitään.

Toisin kuin Sara, Teemu koki, että väkivaltaan olisi kuitenkin voitu yrittää puuttua myös avohuollon keinoin. Hän uskoi, että väkivalta olisi saattanut loppua, jos hänen äitinsä olisi jäänyt siitä jollain tavalla kiinni, tai työntekijät olisivat edes ottaneet asian suoraan puheeksi hänen kanssaan. Teemu vaikutti uskovan, että jos äiti olisi voimakkaammin asetettu pohtimaan, mistä Teemun kuvaukset väkivallasta voisivat johtua, hän ei olisi välttämättä pystynyt antamaan tilanteesta itsensä kannalta yhtä edullista kuvausta. Tällöin tilanne olisi saattanut määrittyä työntekijöille eri tavoin. Sen sijaan kaikki työntekijät olivat vain uskoneet Teemun äitiä, joka oli kertonut työntekijöille Teemun olevan hullu ja keksineen itse kertomuksensa väkivallasta. Siksi Teemun kertomaa ei otettu vakavasti, vaan sen sijaan hänen mielenterveyttään alettiin

epäillä ja Teemu koki tulleen leimatuksi hulluksi. Samoin kuin Sara, myös Teemu kertoi voineensa jo lapsena niin huonosti, että yritti tappaa itseään. Silti työntekijät vaikuttivat Teemun kertoman perusteella olleen ensisijaisesti huolissaan ainoastaan hänen mielenterveydestään eivätkä he osanneet epäillä, että ongelman ydin voisi olla kotioloissa eikä Teemun pään sisällä.

Iina: Osaatsä sanoa niinku et, mikä tavallaan muu ois voinut saada sen niinku... väkivallan loppumaan, tai muu kun sijoitus?

Teemu: No se et, siihen ois oikeesti niinku puututtu ja se olis otettu todesta. Eikä se vaan, että mä oon hullu ja mä selitän ihan omaa.

Iina: Et sulla on semmonen olo, että sun äiti olis saattanut muuttaa sitä käytöstä, jos sille olis niinku...?

Teemu: Niin, jos se olis jäänyt niinku kiinni siitä asiasta. Mut kun se ei koskaan jäänyt kiinni siitä asiasta, niin mähän olin siis oikeesti, mä olin tosi masentunut sillon kymmenenvuotiaana. Mä yritin tappaaki itteäni useempaan otteeseen. Koska mä en vaan jaksanut enää sitä. Ja kuinka moni kymmenenvuotias ajattelee sitä, et mä en vaan enää jaksa?

Santeri kertoi oma-aloitteisesti toivoneensa, että lastensuojelusta olisi tehty yllätyskäyntejä heidän kotiinsa viikonloppuna, jotta todellisuus olisi paljastunut työntekijöille ilman, että hänen olisi tarvinnut kokea pettävänsä vanhempiaan. Paavilainen ja Pösö (2003b, 76) kutsuvat puhumis- ja avuntarveristiriidaksi sellaista tilannetta, jossa uhri haluaisi väkivallan tulevan esiin ja päästä siten puhumaan asiasta jonkun kanssa, mutta ei uskalla itse kertoa siitä kenellekään.

Santeri: No semmonen tulee ensimmäisenä mieleen, että ihan kun mä oisin kuullut, et joskus ois tapana tehdä semmosia niinku ratsioita koteihin esim.

viikonloppuiltaisin, että miten siellä menee. Semmosia ei koskaan ollut. Siinähan ois sitten paljastunut niitä asioita...

Iina: Toivoitsä että ne niinku tulis ilmi, mutta sä et uskaltanut ite niistä puhua, vai?

Santeri: Periaatteessa kyllä joo. Että sit jos ne ois tullut ilmi sillai ihan täysin, sithän mä en periaatteessa olis voinut tehdä sille mitään...

Niin mä oisin sit vaan joutunut eli päässyt pois, ilman että ne mun omat defenssit ois sit ottanut vastaan, että mä haluan olla vaan kotona, vaikei siinä ollut mitään päätä eikä häntää jäädä kotiin.

Santerin kertomuksessa näyttäytyy, kuinka lojaaleja lapset ja nuoret saattavat olla vanhemmilleen (ks. esim. Rätty 2004, 99), ja kuinka vahvasti he saattavat haluta takertua

siihen, mikä on tuttua, vaikka tämä tuttu ei olisikaan lainkaan hyvä (ks. esim. Peltoniemi 1984, 149). Hurtig (2006, 172) muistuttaa kuitenkin, että vaikka osa lapsista on hyvin lojaaleja vanhemmilleen, eivätkä he halua paljastaa vanhempiansa tekemiä vääriä tekoja, on myös paljon lapsia, jotka ovat halukkaita puhumaan asioistaan. Nämä lapset ovat ehkä jopa odottaneet, että joku kysyisi heiltä kodin olosuhteista. Lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten olisi hyvä tiedostaa tämä, jotta he eivät jättäisi tavoittelematta tietoa niiltä lapsilta, jotka sitä haluavat antaa.

Sara toi esiin haastattelussa, että koska hänen omia kuvauksiaan väkivallasta ei uskottu, hän olisi toivonut, että asiasta olisi kysytty niiltä ihmisiltä, jotka tiesivät väkivallasta. Näihin ihmisiin kuului läheisten lisäksi esimerkiksi Saran koulun terveydenhoitaja, jolle hän oli näyttänyt mustelmiaan ja kertonut väkivallasta.

Sara: Se, et pyydetäis niitä oikeesti niitä todistajia, kun mulla oli todistajia. Se terveydenhoitaja, se näki sen niinku ison mustelman ja mitä kaikkee mä olinkaan koskaan sille kertonu... Okei, mun mummi, no joka nyt niin... silloin oli vielä elossa ja sit mun paras kaveri, joka on kerran itseasiassa nähnyt sen, et mun faija on niinku niin... [käyttänyt väkivaltaa Saraa kohtaan, I.K.] – – Siis joku ois vaan ottanut niitä ihmisiä, jotka tietää siitä, jotka on kuullu siitä... – –

Iina: Toit sä tätä siel lastensuojelussa esiin, että muut ihmiset on niinku nähny...?

Sara: Joo, mut en mä tiedä, toisesta korvasta sisään, toisesta korvasta ulos. Must tuntuu, että niillä [sosiaalityöntekijöillä] ei oo niinku, ei ollu korvien välissä oikeesti mitään...

Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että vakavaan perheväkivaltaan on hyvin vaikeaa, tai jopa mahdotonta puuttua pelkästään avohuollon keinoin. Kuitenkin jokainen tutkimukseen osallistuneesta viidestä nuoresta halusi jo hyvin nuorena päästä pois kotoa ja arvioi jälkikäteen, että sijoitus olisi ollut hänen etunsa mukainen ratkaisu. Vain yksi nuorista ehdotti, että väkivaltaan olisi ensisijaisesti voitu koettaa puuttua avohuollon keinoin, mutta toisessa yhteydessä hän kuitenkin totesi, että hänet olisi jälkikäteen arvioituna pitänyt sijoittaa jo aikaisemmin. Kaikki muut arvioivat nyt jälkikäteen, että väkivalta olisi saatu loppumaan ainoastaan sijoittamalla heidät pois kotoa jo lapsena. Väkivallan esiin tulemisen edistämiseksi nuoret ehdottivat, että kotiin olisi tehty yllätyskäyntejä viikonloppuiltaisina, nuorelle olisi annettu tietoa sijoituksesta ja lastensuojelusta olisi otettu yhteyttä myös nuoren läheisverkostoon.

6.2.3 Lastensuojelun ja koulun yhteistyö

Yksi haastatteluissa esiin noussut kehittämiskohde oli koulun ja lastensuojelun yhteistyö. Toisilla nuorilla yhteistyötä ei ollut ollut juuri lainkaan, toisilla se oli ollut tiiviimpää. Ne, joilla yhteistyötä oli ollut, löysivät siitä kuitenkin paljon epäkohtia. Santerilla oli ikäviä kokemuksia siitä, että hänen koulukuraattorille kertomansa asiat päättyivät ensin lastensuojelun ja sitä kautta vanhempien tietoon ilman hänen lupaansa. Santeri koki joutuneensa tilanteeseen, jossa hänen luottamuksensa oli rikottu ja hänelle tuli seurauksia sellaisten asioiden kertomisesta, joiden hän olisi toivonut jäävän vain koulukuraattorin tietoon. Sosiaalityöntekijöiden saavuttamaa ja menettämää luottamusta käsittelen myöhemmin luvussa 7.

Santeri: Mul olis semmonen, et hieman epämääräiseltä vaikutti se koulukuraattorin ja lastensuojelun yhteistyö. Et esim. koulukuraattori oli kirjottanut semmosia henkilökohtaisia raportteja mun käynneistä ja antanut ne lastensuojelulle, sit lastensuojelu oli antanut raportin mun äidille...

Iina: Kysyttiiks siihen sun lupaa niinku ollenkaan?

Santeri: Ei, ei. Ja se oli niin tulkinnanvarainen, ja huonossa mielentilassa tehtyjä ne mun puheet sille kuraattorille, tietystä tilanteesta. Sit siellä oli semmosia, ja sit äiti luki ne ja ymmärsi ne ihan väärin, ja sit sieltä sai hirveesti paskaa niskaan. Et se oli ihan käsittämätön se kuvio, mitä siinä yhdessä kohtaa jouduin kokemaan.

Teemun tapauksessa taas tiedonkulku meni toisin päin, kun lastensuojelu kertoi koululle sellaisia asioita, jotka olivat Teemun mielestä asiattomia, eivätkä edes todenmukaisia. Hän kertoi, että sosiaalityöntekijät pitivät häntä epävakana, koska hänen äitinsä oli saanut heidät vakuuttumaan siitä, että hän on keksinyt väkivaltakertomukset itse. Teemun kertoman mukaan sosiaalityöntekijät toivat tätä näkemystään esiin myös Teemun koulussa. Teemun näkemyksen mukaan lastensuojelun ja koulun yhteistyön suurin vaikutus oli se, että myös koulussa alettiin pitää häntä ”hulluna”, mikä rajoitti hänen mahdollisuuksiaan käydä koulua normaalisti. Teemun kertomuksessa huomiota kiinnitti myös se, että vaikka hän oli yläkouluikäinen, hän ei saanut aina olla paikalla itseään koskevissa palavereissa, vaan aikuiset aloittivat tapaamisia ilman häntä, ja hänet haettiin paikalle vasta myöhemmin. Teemun kertomuksesta välittyi kuva, ettei hänen osallisuutensa koulun ja lastensuojelun yhteistyössä jäi hyvin heikoksi.

Teemu: Mulle tehtiin HOJKS [henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, I.K.] ja siinhän nyt tiedetään se, et koska siinhän pitää yleensä olla sossukin paikalla, kun se tehdään. Niin mulla oli siinä sossu paikalla, niin sit tota kun siin oli aluks silleen, et mä saanu olla paikalla, et ne tulee vasta myöhemmin hakee mut... Niin siinä oli niinku, et se oli sanonu, siis se oli vaan lukenu niille suoraan paperista kaikkee, mitä mä oon kuulemma. Ja kuinka paljon mul viiraa päässä ja mitä kaikkee, niin sit lähti... sen mukaan tuli suoraan ne kaikki.

Teemu: Ja nythän niinku, sit sen jälkeen, nyt kun mä olin ysiluokalla, niin tota... Siin oli silleen, että, mä olin vaaraks kuulemma koululle. Vain sen takia, mitä niinku sossut oli menny koulun sanomaan. Sen takii mä olin vaaraks koululle. Ja mä olin vaaraks siellä muille oppilaille. Mut eristettiin mun parhaan kaverin kaa ihan kokonaan muusta luokasta. Kun me oltiin teknisen tunnilkin, niin meivät tultiin yhtäkkiä vaan hakee sieltä ja sanottiin, että te ootte vaaraks tälle koko koululle ja tälle luokalle, et teiän pitää lähtee helvettiin täältä. Meiän koulupäivii vaan keskeytettiin sen takii, et me ollaan vaaraks.

Vario ja kumppanit (2012, 19) huomasivat saman ilmiön sijaishuollon kierteella, jossa jotkut nuoret nostivat esiin, että heistä oli annettu koululle tietoja ilman heidän lupaansa joko edellisestä koulusta tai sijoituspaikasta. Nuoret kokivat, että heillä pitäisi olla oikeus päästä vaikuttamaan siihen, mitä heistä kerrotaan sekä milloin ja kenelle he taustastaan kertovat. Nuoret kokivat, että sijoitettuna oleminen lisäsi heihin kohdistuvia ennakkoluuloja sekä muiden nuorten, heidän vanhempiensa että koulun henkilökunnan keskuudessa, ja siksi heidän pitäisi itse saada valita, mitä kukakin heistä saa tietää.

Ne nuoret, joilla yhteistyötä lastensuojelun ja koulun välillä ei ollut ollut, pohtivat, että se olisi ollut hyödyllistä. He eivät olleet puhuneet koulussa ongelmistaan, mutta jälkikäteen he ajattelivat, että olisi ollut helpottavaa, jos ongelmat olisivat olleet opettajan tiedossa ilman, että heidän olisi pitänyt niistä itse kertoa. Gråsten-Salonen (2003, 129) tuo esiin, että myös koulun puolella yleensä ajatellaan, että lapsen ja nuoren hyvinvointia voidaan tukea parhaiten silloin, kun lapsen mieltä painavat asiat ovat koulun tiedossa. Heidi Berg-Toroi (2012, 264–265) esittää, että yhteistyötä puoltaa myös se, että koululla on valmiiksi tietoa lapsesta ja hänen jokapäiväisistä asioistaan, kun taas lastensuojelulla voi olla tietoa perheen arjen sujumisesta ja kontakti lapsen tai nuoren vanhempiin. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) kuitenkin asettaa sosiaalityöntekijöille vaitiolo- ja salassapitosäännöksiä, jotka estävät

heitä jakamasta hallussaan olevaa tietoa muille tahoille. Kuitenkin vanhempien luvalla lastensuojelun asioista on mahdollista puhua myös esimerkiksi koulupalavareissa. Tiiviskin yhteistyö koulun ja lastensuojelun välillä on siten mahdollista, jos vain vanhemmat ovat siihen halukkaita. Sen sijaan sosiaalityöntekijöillä on oikeus saada koululta oppilasta koskevia tietoja salassapitosäännösten estämättä, mutta tässäkin on hyvä pyrkiä avoimuuteen perheen kanssa. (Mt.)

Iina: Oisit sä halunnu, et ne [opettajat] ois tienny aikasemmin jo, et ois oltu lastensuojelusta yhteydessä niihin tai otettu niitä mukaan johki palavereihin tai...?

Pinja: Oisin halunnu, koska mua kiusattiin sitten tääl yläasteella, kun mä muutin tänne. Ja mmm, sit kun mua kiusattiin, niin ni mähän aloin itkee, ja sit mä aattelin, et hei, et en mä voi olla tämmönen ja aloin tappelee vastaan ja... Mut jos ois tiedetty mun tilanne, mua ois ymmärretty. Et ysiluokalla mä jouduin sit vaihtaa luokkaa tai sain vaihtaa, et sit kun mä aloin kertoo, mist... mitkä mun lähtökohdat on, niin mua alettiin ymmärtää. Mut et mun mielestä siin olis voitu toimii niin, että kun mä tuun uudelle paikkakunnalle, et sitä ois voitu niinku pohjustaa, koska mä tuln viiden tuhannen ihmisen kylästä tänne [pääkaupunkiseudulle]...

Iina: Mmm, et se oli iso elämänmuutos.

Pinja: Se oli äärimmäisen iso elämänmuutos joo. Et kyl mä oisin toivonu koulun ja lastensuojelun yhteistyötä yläasteella, mut sit lukiossa en ois ehkä halunnu.

Oona toi esiin, että koulun ja lastensuojelun yhteistyö on tärkeää siksi, että koulun käyminen on pakollista lapselle ja siellä opettajat näkevät heitä säännöllisesti, jolloin heillä on myös hyvät mahdollisuudet kiinnittää huomiota mahdollisiin ongelmiin. Hän kuvaili, että kotiolojen salaaminen oli lapsena uuvuttavaa, ja hänestä olisi ollut hyvä, että koulussa olisi tiedetty hänen perhetilanteestaan ilman, että hänen olisi siitä itse tarvinnut puhua. Mikäli opettaja olisi ollut paremmin tietoinen hänen tilanteestaan, opettajan ei olisi myöskään tarvinnut yrittää selvittää häneltä, miten kotona menee, sillä se oli Oonasta pelottavaa.

Iina: Oisko se ollut sun mielestä ok, et lastensuojelusta ois tavallaan kerrottu koululle, että miten teillä menee ja ne ois tavallaan tienny sen ilman, että sun olis tarvinnut kertoa sitä erikseen siellä koulussa?

Oona: Joo. Oisin kyllä mielellään, niin ei olis tarvinnu esittää mitään siellä ja nääki... opettajakin tietäs, että jos on huono vaihe, niin ne näkee kyllä samantien.

Lähtökohtaisesti haastattelemani nuoret näkivät koulun ja lastensuojelun yhteistyön hyvänä ajatuksensa, mutta esiin nousi selvästi, että sen toteuttamisessa pitäisi olla hyvin

huolellinen. Varomaton yhteistyö voi johtaa nuoren kohdalla vain ongelmien syventymiseen. Huonoimmillaan lastensuojelun ja koulun välinen tiedonkulku voi johtaa lapsen kiusaamiseen tai eristämiseen koulussa ja ikätoverien keskuudessa sekä hankaloittaa kotitilannetta ja jopa lisätä väkivaltaa ja sen uhkaa kotona entisestään. Parhaimmillaan lastensuojelun ja koulun yhteistyö taas voi tuoda nuoren ongelmat opettajien tietoon niin, että myös he voivat osallistua lapsen tukemiseen jokapäiväisessä työskentelyssä lapsen kanssa. Tällöin myös lapsen koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet voivat tulla paremmin sekä kodin että lastensuojelun tietoon, jolloin niiden ratkaisemiseen voi tulla tukea myös sitä kautta.

6.2.4 Jälkihuolto

Jälkihuolto nousi esiin kahdessa haastattelussa. Pinja oli ollut sijoitettuna, mutta hän ei toiveistaan huolimatta saanut jälkihuoltoa, koska lastensuojelun mukaan hänen sijoituksensa kesto ei täyttänyt jälkihuollon kriteereitä. Kuitenkin hänet sijoitettiin pois kotoa läheisen aikuisen luo yläasteikäisenä, josta hänet sijoitettiin vielä avoimuksen tukitoimena muualle muuttuneen tilanteen vuoksi. Omilleen hän muutti alaikäisenä. Kerroin aiemmin lastensuojelua käsittelevässä luvussa jälkihuollon myöntämisperusteista ja oman laintulkintani mukaan Pinjalla olisi pitänyt olla oikeus lakisääteiseen jälkihuoltoon. Voi kuitenkin olla, että hän ei ollut virallisesti sijoitettuna oheishuoltajansa luona, vaan hän oli vain muuttanut asumaan sinne, ja sen jälkeen tapahtuneet sijoitukset eivät kestäneet yhteensä puolta vuotta. Tässäkin tapauksessa olisi kuitenkin ollut mahdollista tarjota jälkihuoltoa harkinnanvaraisena, sillä Pinja itse oli toivonut pääsevänsä jälkihuollon piiriin ja uskoi jälkikäteen, että se olisi hyödyttänyt häntä. Hän myös toi esiin, että hän ei saanut itsenäistymiseensä tukea juurikaan biologiselta perheeltään eikä oheishuoltajaltaan.

Pinja: Mut se, mistä mä oon katkera, on et mä on saanu sitä jälkihuoltoo. Et mul on niinku niin ylä- ja alamäkiä ollu tää kun mä täytin 18.

Iina: Sä oisit niinku kaivannu enemmän sitä henkistä tukea siihen niinku...

Pinja: No henkistä ja sit niinku jotenkin se, että... Tai et mulla on yks ystävä, joka on jälkihuollon asiakkaana, niin tota kyl se sano, että siit se on niinku tosi kiva...

-- Et mul ois vähän niinku joku silleen ollu vähän tsekkaamassa, hei et miten mul menee välillä... Must se ois ollu ihan riittävää. Ja sit tietysti, niinku se taloudellinen tukihan on eri jälkihuollossa kun normaalissa aikuis[sosiaalityössä, I.K.]...

Niin sitä mä oisin kyl kaivannu, koska mun perhe ei oo auttanu mua yhtään. – –
Niinku jotenkin se, että omien valintojen, taustojen takia oon joutunu olee omillani ja niinku venyttää pennii ja kaikkee muuta, niin mä oon et... Mä oon kyl liian aikasin joutunu tekee sitä, et mä oon ns. menettäny mun nuoruuden, sitä mä ajattelen. Et jos mul ois ollu vielä se jälkihuollon tuki siinä, no ilmeisesti tästä vielä vuoden eteenpäin, niin ni... Kyl mulla ois varmaan asiat vähän eri tavalla, mä uskosin näin. Et jotenkin lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja aikuispuolen, ne on ihan kaks eri maata. Et siel lastensuojelus kuitenkin kiinnostaa se henkilökohtanen hyvinvointi jollain tapaa, mut aikuispuolella ei kiinnosta kun raha ja tiliotteet...

Pinja toi esiin, että hänen elämäntilanteensa ja mielialansa ovat vaihdelleet kovasti sen jälkeen kun hän täytti 18, ja hän oli jopa yrittänyt itsemurhaa sen jälkeen. Hän itse uskoi, että jälkihuolto olisi auttanut häntä pitämään elämänsä tasapainossa, ja se olisi jopa voinut ehkäistä hänen itsemurha-aikeensa. Toinen haastattelemanuori taas oli saanut harkinnanvaraista jälkihuoltoa, vaikka hän ei ollut koskaan sijoitettuna, ja hän oli siihen kovin tyytyväinen. Tässä kohtaa nuoret eivät siis olleet saaneet lainkaan tasa-arvoista kohtelua. Nämä nuoret asuivat eri kunnissa, mikä saa pohtimaan, onko kyse sattumasta, vai sovelletaanko jälkihuolto-ohjeita eri tavoin eri kunnissa. Myös sijaishuollon kiertueella (Vario ym. 2012, 34–37) nousi esille, että jälkihuollon järjestämistä vallitsee hyvin erilaisia käytäntöjä eri puolilla Suomea, minkä nuoret kokivat epäoikeudenmukaisena. Nuoret esittävätkin, että lastensuojelulakiin tulisi saada tarkempi kuvaus kunnan velvollisuuksista jälkihuollon järjestämisessä. Nuoret myös ehdottivat, että jälkihuollon päättymisikärajaa nostettaisiin nykyisestä 21 vuodesta 25 vuoteen, koska monella on vielä 21-vuotiaana opinnot kesken ja taloudelliselle ja muulle tuelle olisi vielä tarvetta, jos perhe ei tue nuorta lainkaan.

Markku Jahnukainen (2004) tuo esiin, että jälkihuolto saattaa olla jopa tärkein vaihe lastensuojelun työskentelyssä, koska sen avulla voidaan vaikuttaa nuoren sijoituksen jälkeiseen yhteiskuntaan sopeutumiseen (mt., 323). Siksi olisi todella tärkeää, että jälkihuoltoon panostettaisiin, ja sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret saisivat tarvitsemaansa tukea itsenäisen elämänsä alkutaipaleelle. Myös harkinnanvaraiseen jälkihuoltoon olisi syytä varata rahaa, sillä monilla pelkästään avohuollon varassa olleilla nuorilla voi olla aivan yhtäläinen erityisen tuen tarve kuin sijaishuollosta itsenäistyneillä nuorilla. Kivistön (2006, 71–73) haastattelemat sijaishuollossa olleet nuoret olivat kaikki ottaneet vastaan jälkihuoltoa ja olivat siihen tyytyväisiä.

7 NUORTEN KOKEMUKSET LASTENSUOJELUN TYÖSKENTELYSTÄ

Tässä luvussa esittelen sitä, millaisena lastensuojelun työskentely näyttäytyi nuorten kertomuksissa. Ensimmäisessä alaluvussa kerron, miten nuoret kokivat osallisuutensa toteutuvan lastensuojelun työskentelyssä. Toisessa alaluvussa käyn läpi nuorten esiin tuomia lastensuojeluun liittyviä pelon kokemuksia. Kolmannessa alaluvussa käsittelen nuorten työntekijää kohtaan kokemaansa luottamusta ja neljännessä alaluvussa esittelen nuorten kokemuksia leimatuksi tulemisesta.

7.1 Osallisuus

Haastattelemieni nuorten puheissa nousi esiin monenlaisia sivuutetuksi tulemisen kokemuksia ja jonkinlaisia sivuutetuksi tulemisen kokemuksia oli kaikilla nuorilla. Toisilla ne sijoittuvat lapsuuteen tai yksittäisiin tilanteisiin, toisilla ne liittyivät vahvasti koko lastensuojelun työskentelyyn. Hotari (2009, 117) esittää, että tullessaan ammattilaisen luo kertomaan omista asioistaan, nuori odottaa kohtaavansa läsnäolevan aikuisen, jonka kanssa voi tehdä yhteistyötä avoimesti ja luottamuksellisesti. Jotta työskentelyllä saavutettaisiin toivottuja tuloksia, on tärkeää, että nuorelle muodostuu kokemus kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta. Haastatteleman nuoret kuvasivat kuitenkin monia sellaisia tilanteita, joissa nämä tavoitteet eivät ole syystä tai toisesta toteutuneet. Nea ja Maria esimerkiksi toivat esiin, että he olivat puhuneet väkivaltakokemuksistaan lastensuojelun työntekijöille, mutta heidän kertomaansa ei otettu siellä vakavasti. Vastapainona haastattelemillani nuorilla oli myös kuulluksi ja autetuksi tulemisen kokemuksia.

Nealle lastensuojelun työskentelystä oli selvästi jäänyt päällimmäiseksi kokemukseksi se, että työntekijät eivät uskoneet hänen puhuvan totta kertoessaan kotioiloistaan. Hän kertoi puhuneensa väkivallasta monille eri työntekijöille, mutta hänen mukaansa hänen narsistiäitinsä sai kaikki työntekijät kuitenkin vakuuttumaan, että Nea puhuu omiaan. Tämä toistui läpi koko Nean lastensuojeluasiakkuuden, vaikka hän kohtasi sinä aikana monia eri ammattilaisia sekä lastensuojelun että muiden auttajatahojen kautta. Ainoastaan yhdestä työntekijästä Nealle oli jäänyt positiivinen käsitys, sillä hän oli Nean kokemuksen mukaan todella kuunnellut ja uskonut häntä, mutta hänkin vaihtoi Nea pettymykseksi pian työskentelyn alettua toisiin tehtäviin.

Nea: Siis kukaan niistä [lastensuojelun työntekijöistä] ei uskonut. Kylhän ne aluks aina väitti, että ne hirveesti uskoo, mut sen jälkeen kun ne oli nähny mun äitin, niin sit ne ei enää uskonut mitään, ja sit ne vaan selitti, et mä oon hullu. – – Sen takii, koska mun äiti oli sanonut niin, et mä oon hullu. Se oli ihan siis, mun äiti oli selittänyt niille sossuille, että mä olin ite juossut seinii päin... siis ihan tajuttomia juttuja – –. Sit kun ite tietää sen toisen, oikeen puolen, niin ei siin nyt oikeastaan ollut muuta vaihtoehtoo kun, kuiteskin ite on lapsi, niin ei sua uskota niissä asioissa. – – Se oli just kun kerto sosiaalityöntekijöille silleen, et joo, mua on niinkun pidetty neljä päivää ilman ruokaa, mä en saanut poistuu mun huoneesta ja mult vietiin kaikki tavarat, niin ei niit kiinnostanut ees koko asia.

Nealle tämä kokemus ohitetuksi tulemisesta leimasi vahvasti koko hänen käsitystään palvelujärjestelmästä ja johti siihen, että myöhemmin hän on kokenut asioistaan puhumisen työläänä ja usein myös turhana. Haastatteluhetkellä Nealla oli tukihenkilö, mutta tulkintani mukaan hän koki, että aikaisempien pettymysten vuoksi hänen oli vaikea puhua enää asioistaan ulkopuolisille, ja siksi hän ei kokenut tukihenkilön olevan itselleen hyödyksi.

Nea: Emmä pysty sille [tukihenkilölle] kaikkee kertomaan, se on niin... ei mullei vaan enää oo semmosta ns. luottamusta, niinku että pystyy oikeesti puhuu kaikesta.

Nea kertoi myös tulleen alaikäisenä äitinsä ulosheittäväksi kotoaan ja olleensa tämän vuoksi puoli vuotta asunnottomana. Nean mukaan tämä oli lastensuojelun tiedossa, ja hänen äitinsä myös myönsi tilanteen lastensuojelulle, mutta silti lastensuojelusta ei puututtu tilanteeseen millään tavalla. He olivat Nean kertoman mukaan vain pyytäneet hänen äidiltään kirjallisen ilmoituksen siitä, että Nea ei voi enää asua hänen luonaan, mutta siitä ei seurannut Nean näkökulmasta mitään apua hänen tilanteeseensa.

Iina: Mitä sä oisit siin kohtaa [asunnottomana ollessa] kaivannut?

Nea: En mä tiä... Mä oisin varmaan kaivannut sitä, että siihen asiaan oltais suhtauduttu vähän nopeemmin, silleen et ois saanut nopeemmin oman kodin ja pystyny saada elämän kuntoon.

Maria taas koki, että työntekijät eivät vain halunneet uskoa hänen väkivalta-kokemuksiaan. Myös hänen äitinsä kielsi isän käyttävän väkivaltaa. Mariasta tehtiin useita lastensuojeluilmoituksia kymmenenvuotiaasta lähtien, ja hän kävi selvittelemässä asioita lastensuojelussa äitinsä kanssa. Isä ei koskaan osallistunut tapaamisiin eikä Mariaa koskaan tavattu yksin, vaan äiti oli aina tapaamisilla Marian vieressä.

Kuitenkaan ilmoituksista ei seurannut yksittäisiä tapaamisia pidempää asiakkuutta. Yläkoulun loppupuolella hänet sijoitettiin kiireellisesti, mutta myös sijoitus lopetettiin Marian mielestä aivan kesken, ja hän joutui vasten tahtoaan takaisin kotiin. Marian mielestä käsittämätöntä oli myös se, että lastensuojelun työntekijät arvioivat kodin olevan turvallinen paikka Marialle ilman, että he koskaan tapasivat Marian isää. Kaiken lisäksi Mariasta oli tehty kymmenenvuotiaasta lähtien useampia lastensuojeluilmoituksia, joiden huolena oli Mariaan kohdistuva väkivalta, mutta edes nämä ilmoitukset eivät vakuuttaneet työntekijöitä siitä, että Mariaan todella kohdistui väkivaltaa kotona. Maria kuvasi, että työntekijät eivät aina tuntuneet olevan täysin läsnä tapaamisissa, mikä vaikutti Mariasta siltä, että he eivät olleet kiinnostuneita hänen asioistaan. Hotari ja kumppanit (2009, 128) kuvaavat täysin samanlaista ilmiötä todetessaan nuorten aistivan herkästi aikuisten todellisen läsnäolon ja sen puutteen. Tällöin nuoren asian kuulematta jättäminen voi aiheuttaa nuorelle kokemuksen hänen yksilöllisen arvonsa ohittamisesta.

Maria: Ne [sosiaalityöntekijät] oli silleen, näytti tosi kuuntelevalta, mut silmät oli jossain ihan muualla, ne oli vaan silleen joo, joo, ei mitään. Silleen, voi harmi ja voi ei, no koitetaan nyt tästä, miten muuten tää, voi harmi, voi harmi... Tehkää vittu jotain! Anteeks mä kiroilin taas...

Sekä Nea että Maria kertoivat, että heidän kokemuksensa olivat johtaneet syvään pettymykseen ammattiauttajia kohtaan. Nea toi esiin, että hän ei ole halunnut enää puhua kokemuksistaan kellekään, koska hän on oppinut ajattelemaan, ettei kukaan usko niitä kuitenkaan. Maria taas kyseenalaisti hyvin vahvasti hänet kohdanneiden sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon, mikä sai hänet myös tuntemaan huolta siitä, että monet muutkin nuoret joutuvat kokemaan samaa kuin hän. Edelleen täysi-ikäisenä hänen oli vaikea käsittää sitä, kuinka aikuiset eivät kuulleet tai huomioineet hänen hätäänsä, vaan jättivät hänet yksin ja ilman sitä apua, joka hänen olisi sekä eettisesti että juridisesti arvioiden kuulunut saada. Myös Weinehallin (1997, 173) haastattelemista perheväkivaltaa kokeneista nuorista jotkut toivat esiin, että sosiaalityöntekijät eivät kuunnelleet heitä lainkaan ja ohittivat heidän hätänsä täysin.

Kuitenkaan Marian ja Nean kokemukset eivät valitettavasti ole kovin poikkeuksellisia, sillä vastaavia kokemuksia on tullut esiin myös muissa tutkimuksissa. Sijaishuollon kiertueella (Vario ym. 2009, 31–32) haastatelluista nuorista jotkut kokivat, että työntekijöitä ei kiinnostanut, mitä nuoret ajattelivat, ja heistä vaikutti siltä, että

työntekijät olivat etukäteen päättäneet, miten tilanteissa edetään. Myös osa Reinikaisen (2009, 39) haastattelemista nuorista kuvasivat täysin Nean ja Marian kaltaisia kokemuksia, joissa asialliselta vaikuttavan vanhemman sanaa uskottiin lastensuojelussa nuoren oman kertomuksen sijaan. Tällaisista kokemuksista voi Reinikaisen mukaan muodostua todella syvä ja pysyvä pettymys ammattiauttajia ja koko ammattijärjestelmää kohtaan. Tämä oli selvästi havaittavissa myös sekä Nean että Marian puheissa. Heidän selkeä viestinsä lastensuojelun sosiaalityöntekijöille olikin, että näytti tilanne ulkopuolelta katsottuna miltä tahansa, lapsen ja nuoren kertoma pitäisi aina ottaa vakavasti.

Maria: Ei ne tehnyt mitään, ei tehny sille asialle [väkivallalle] mitään. Et jos viistoistavuotias lapsi itkee silmiänsä ulos, niin... Tai se, et ees, vaik se ite oikeesti edes keksis niit asioita, niin kylhän siinä on joku huolenaihe, et ei sitä voi jättää sinne pelkäämään. – – Eikä kukaan voi keksiä... Ei semmosta juttuu voi keksiä päästä.

Sekä Maria että Nea toivat haastattelussa esiin epäilevänsä vahvasti, että lapset eivät voisi keksiä päästään sellaisia väkivaltakokemuksia, joita he olivat kuvanneet sosiaalityöntekijöille. Lisäksi he huomauttivat, että vaikka työntekijöillä olisikin syytä epäillä lapsen keksivän omiaan, väkivallasta puhuminen on heistä silti selvä merkki siitä, että lapsi voi huonosti. Myös Eskonen (2005b, 6) tuo esiin, että lapset eivät voi keksiä mitä tahansa, vaan mielikuvituksenkin perustuvat leikit ja kertomukset syntyvät aina lapsen oman kokemusmaailman raameissa. Lapsi ei pysty keksimään mitä tahansa, vaan ainoastaan asioita jotka ovat mahdollisia hänen omien kokemustensa pohjalta. Myös päiväkotilasten leikkejä tutkinut Marjatta Kalliala (1999, 180) esittää, että lasten itse keksityt leikit eivät kumpua tyhjästä, vaan he omaksuvat, muokkaavat ja yhdistelevät kokemiaan asioita niissä.

Myös Emmi koki, ettei hänelle tarjottu todellisia mahdollisuuksia kokemuksistaan puhumiselle. Hänen asiakkuutensa alkoi teini-ikäisenä, mutta korkeasta iästä huolimatta häntäkään ei koskaan tavattu lastensuojelussa ilman vanhempia. Hän kertoi, ettei hän uskaltanut puhua kotiongelmista vanhempien ollessa vieressä, mutta olisi saattanut rohkaistua kertomaan niistä, jos häntä olisi tavattu erikseen.

Iina: Oisitsä toivonut semmosia [omia tapaamisia, I.K.]? Olisko sun ollut helpompi puhua niin et sun vanhemmat ei oo siinä paikalla?

Emmi: Juu, kyllä siin ois varmaan sitten ratkennut kertomaan niitä silleen, ja vaikke oiskin siinä tilanteessa ollut äärimmäisen kuumottavaa, niin mielenterveydelle se ois varmaan sitten ollut ihan hyväks... Niinku pidemmällä tähtäimellä, et ois päässyt niin kun pois aikasemmin kotoa.

Nuoret toivat haastatteluissa esiin, että he yrittivät tietoisesti käytöksellään viestittää aikuisille pahaa oloaan. Markus toi esiin, että hänen alkoholikokeilunsa nuorena oli isoksi osaksi tarkoitettu avunhuudoksi, jolla hän yritti saada aikuiset huomaamaan pahan olonsa. Silti aikuiset, sekä oheishuoltajana toiminut läheinen että työntekijät, keskittyivät syiden sijaan pohtimaan vain seurauksia. Markus olisi kaivannut, että hänen avunhuutoonsa olisi vastattu ja se olisi saanut aikuiset pohtimaan, miksi Markus voi huonosti. Myös Reinikaisen (2009, 59) haastattelemista nuorista osa kertoi, että he olisivat toivoneet aikuisten huomaavan heidän pahan olonsa ja ottavan sen puheeksi ilman, että nuoren olisi itse tarvinnut tehdä aloite puhumisen suhteen. Samoin he kokivat, että työntekijät olivat puuttuneet heidän käyttäytymiseensä ja sääntöjen rikkomisiin, eivätkä olleet kiinnostuneita siitä, miksi nuoret käyttäytyivät huonosti.

Markus: Mullakin oli... oli sitä päihdekokeilua, niin se oli multa enemmänkin avunhuuto, hei huomataks mut, eikä se, et mä nyt tahalleen teen tälleen vaan... Ja onhan se vähän kokeilun haluakin, mutta kyl mä oisin toivonut, että siinä kun mun (oheishuoltaja) sit teki musta lastensuojeluilmoituksen, kun mä tulin humalassa kotiin, niin mä oisin toivonut, että mut ois ohjattu jonnekin tai niinku, että multa olis kysytty, et miks. Eikä vaan, että nyt saat tästä tämmösen ja tämmösen rangaistuksen...

Sekä Maria että Nea taas toivat esiin, että heillä oli ollut jo alakouluikäisenä itsetuhoisia ajatuksia ja jopa itsemurhayrityksiä. Kumpikin painotti sitä, että varsinkin niin nuoren itsetuhoisuus pitäisi ottaa todella vakavasti, ja ymmärtää sen olevan vahva merkki siitä, että kotona ei ole kaikki kunnossa. Myös Weinehall (1997, 187) raportoi perheväkivaltaa kokeneilla nuorilla olleen itsetuhoisia ajatuksia ja suoria itsemurhayrityksiä.

Myös perheen auttamiseksi tarkoitettut palvelut saattoivat lisätä nuorten sivuutetuksi tulemisen kokemuksia. Markus esimerkiksi vietti sisarustensa kanssa viikonloppuja tukiperheen luona, mikä tuntui Markuksesta aivan turhalta. Hän ei jälkikäteenkään kokenut, että tukiperheen luona oleminen olisi ollut millään lailla lasten edun mukaista tai edes isän jaksamista tukevaa. Markuksesta tuntui, että lapsille hankittiin tukiperhe

ainoastaan siitä syystä, että hänen äitipuolensa sai siten mahdollisuuden viettää kahdenkeskistä aikaa Markuksen isän kanssa. Lisäksi Markus toi esiin, että tukiperheen kaikki jäsenet eivät voineet henkisesti kovin hyvin, joten senkin puolesta tukiperheratkaisu oli hänestä virhe.

Markus: Sitte mä en tiedä, olikse lastensuojelun toimenpide, mutta me oltiin myöskin, minä ja mun sisarukset tän isän uuden puolison takii, hän uhkaili avioerolla, niin me oltiin kerran kuussa sijaisperheessä viikonloppuja.

Iina: Miltä se susta tuntu?

Markus: No siis ihan typerää. Se, että nyt mä ajattelen, että aikuisten ihmisten pitää niinku hoitaa parisuhdetta, mut onkse uus puoliso, et sä laitit nyt lapset vaan menee viikonlopuks... -- Nyt tälleen aikuisena kun mietin, mitä oon mieltä, niin se sijaisperheratkaisu oli erittäin huono.

Haastattelemieni nuorten kertomuksissa näkyi selvästi aikuisten ja lasten välinen valta-asetelma. Nuoret olivat kovin keinottomia vaikuttamaan työskentelyn kulkuun, jos edes heidän kertomuksiaan ei uskottu tai jos heitä ei koskaan tavattu ilman vanhempia. Näissä kertomuksissa nuorten osallisuus on jäänyt täysin toteutumatta, aikuisten ottaessa sellaisen roolin, joka tietää nuorta paremmin, mikä on totta tai mitä asiassa pitäisi tehdä. Eskonen ja kumppanit (2006, 40.) tuovat esiin, että aikuisten ja lasten välisiin suhteisiin liittyy monitasoisia valtakysymyksiä. Ne liittyvät sekä sukupolviasemaan että institutionaalisiin käytäntöihin, joissa aikuisilla on valta rajata keskustelun aiheita sekä päättää, mikä lapsen puheessa on olennaista ja minkä tilannetulkinnan pohjalta päätöksiä ja toimenpiteitä tehdään. Aikuisasiantuntijoilla on myös paljon erilaisia keinoja madaltaa vuorovaikutuksen epäsymmetrisiä rakenteita ja helpottaa lapsen kerrontaa. (Mt.) Näissä nuorten esiin tuomissa kokemuksissa työntekijät eivät ole kuitenkaan näitä keinoja onnistuneet käyttämään, vaan nuorille on jäänyt tilanteissa sellainen vaikutelma, että heidän sanomisillaan ja tekemisillään ei ole väliä. Tällainen kokemus ei ole omiaan herättämään kunnioitusta ja luottamusta työntekijää tai koko auttamisjärjestelmää kohtaan.

Nuorten kokemus omasta osallisuudesta sosiaalityön päätöksenteossa vaihteli kovasti yhtäältä eri nuorten välillä mutta toisaalta myös saman nuoren eri tilanteiden välillä. Joillakin oli kokemus, että he eivät saaneet lainkaan vaikuttaa asioihinsa, toisista taas tuntui, että varsinkin asiakkuuden viimeisinä vuosina heidän mielipiteensä ja toiveensa otettiin huomioon päätöksissä. Erityisesti omilleen muuttamisen ja itsenäisen elämän

aloittamisen suhteen nuoret kokivat, että heidän oma toiveensa oli ratkaisevassa osassa. Kukaan nuorista ei tuonut esiin, että he olisivat halunneet muuttaa pois kotoa jo aikaisemmin, vaan kaikkien alaikäisenä omilleen muuttaneiden muuttopäätöstä oli tuettu silloin kun nuori sitä oli toivonut. Yksi nuori oli vain joutunut odottamaan asunnon saamista kauemmin kuin mitä hänestä olisi ollut kohtuullista hänen tilanteessaan.

Markus: Mutta tota kyl ne niinku kuunteli mua tai mun toiveita. Mun (oheishuoltajahan) selvästi ilmas, että mä en voi muuttaa enää takas kotiin. Niin sitten ne [sosiaalityöntekijät, I.K.] toimi meidän molempien toiveiden mukaan ilmeisestikin [sijoittaessaan Markuksen muualle, I.K.].

Nea: Nyt kun oli täyttämäs kaheksantoista, niin pysty oikeesti vaikuttaa näihin asioihin ja sai niihin asioihin niinku, etenemään niitä. Et normaalistihan toimeentulotukee saa vast 18-vuotiaana, niin mä sain sitä jo niinku marraskuusta, eli ennen kun mä täytin kaheksaatoista. Koska eihän mulla ollu rahaa, mulle ollu yhtään mitään, koska se, et mun äiti ei niinku antanut mulle rahaa.

Kuulluksi ja autetuksi tulemisen kokemukset painoutuivat nuorten kertomuksissa viimeisiin vuosiin lastensuojelussa, ja samoin oli omiin asioihin vaikuttamisen kanssa. Kaikki ne nuoret, jotka kokivat hyötyneensä lastensuojelun työskentelystä, kertoivat, että heidän omat toiveensa nousivat vahvemmin esiin ja vaikuttivat työskentelyyn vasta täysi-ikäisyyden lähestyessä. Kuitenkin Markus toi esiin, että häntä kuunneltiin myös sekä hänen muuttaessaan oheishuoltajansa luokse että silloin, kun hänet sijoitettiin sieltä muualle.

Markus: Isompana mua kuunneltiin, mitä mä halusin. Et sitten tuli tää, et kun mä en voinu enää muuttaa takas kotiin, eli mun (oheishuoltajan) luokse, mua kuunneltiin. Mä sanoin, et mä haluan oman asunnon ja et se työskentely oli välillä silleen niinku painottu muhun, mut sit... Mä oisin halunnut, että asiakkuus-suhde olis minä ja se työntekijä eikä minä ja mun (oheishuoltaja) ja se työntekijä, mä en siis sinällään tiedä, miten se oikeesti pitäs mennä...

Milla toi haastattelussa esiin, että tärkeää kuulluksi tulemisen kannalta oli se, että työntekijä tuntui välittävän aidosti nuoresta ja hänen tilanteestaan eikä tehnyt työtä pelkästään ”ammattinsa puolesta”.

Milla: Mutta sitten kun itte kasvo vähän... kasvo ja alko ymmärtää niinku asioita, et miten ne oikeesti on menny ja näin, niin kyl niist [lastensuojelun tapaamisista] on ollut vaan isompi apu koko aika. Että se kuva on muuttunut ja nykyään mä tykkään tosi paljon olla niinku... siis esim mun [jälkihuollon] sosiaalihjaajan kanssa, kertoo tosi avoimesti mun asioita ja... --Siit [sosiaalihjaajasta] niinku näkee, et on aidosti kiinnostunut eikä niinkun pelkästään, pelkästään sen niinkun ammattinsa takaa. Et se on niinku paras fiilis siinä niinku, että jos näkee ja kertoo niin arkaluontosta asiaa toiselle, ja se auttaa niinku aidosti. Että se ei vaan tee sitä ammattinsa puolesta, niin se on niinku... se on mun mielestä aika tärkeää.

Vaikka osa nuorista oli kokenut tulleensa sivuutetuksi lastensuojelun työskentelyssä, osalla oli vastaavasti hyviä kokemuksia kuulluksi tulemisesta. Joillakin nuorilla osallisuuden kokemukset vaihtelivat kovasti eri tilanteissa. Kuulluksi tulemisen kokemukset liittyivät erityisesti viimeisiin vuosiin lastensuojelussa. Nuorista oli tärkeää, että heitä oli kuunneltu ja he olivat saaneet vaikuttaa asioihinsa. Päinvastaiset kokemukset taas aiheuttivat heissä syvää pettymystä, joka johti siihen, että nuorten oli vaikea luottaa työntekijöihin. Nuoret kokivat tulleensa sivuutetuksi tilanteissa, joissa heidän sanaansa ei uskottu tai hätäänsä huomattu, heitä ei tavattu lastensuojelussa ilman vanhempia tai he joutuivat tekemään asioita, joita he eivät olisi halunneet, kuten viettämään viikonloppuja tukiperheessä. Joidenkin nuorten puheissa nousi vahvasti esiin, että mitä vanhemmaksi he tulivat, sen vahvemaksi he kokivat osallisuutensa lastensuojelun työskentelyssä.

7.2 Pelko

Osallisuuden lisäksi toinen vahvasti nuorten haastattelussa esiin noussut tema oli pelko. Nuoret pelkäsivät vanhempiaan ja väkivaltaa. Muutamassa haastattelussa nousi esiin, että heistä myös lastensuojelun tapaamiset saattoivat olla pelottavia. Tapaamisiin liittyvä pelko ajoittui erityisesti varhaisiin vuosiin lastensuojelussa. Milla kertoi, että häntä oli kotona kielletty kertomasta väkivallasta lastensuojelulle, ja siksi hän joutui pelkäämään lastensuojelun työntekijöiden kysymyksiä ja sitä, että hän paljastaisi jotain sellaista, mistä ei saanut puhua. Nuoret kertoivat pelänneensä myös, että asioista puhuminen pahentaisi kotitilannetta entisestään, vaikka heitä ei olisikaan suoraan kielletty puhumasta asioistaan. Reinikaisen (2009, 37) väitöskirjaansa haastattelemat nuoret toivat esiin aivan samanlaisia kertomuksia siitä, kuinka he eivät uskaltaneet

puhua kotioiloista ulkopuolisille, koska pelkäsivät tilanteen muuttuvan entistä vaikeammaksi kotona, jos avun hakeminen päättyy vanhempien tietoon. Turvakodeissa tehdyn tutkimuksen perusteella on huomattu, että vanhemmat ovat saattaneet vielä turvakodissa olleessaankin kieltää lapsia puhumasta koetusta väkivallasta tai lapsi saattaa turvakodissa olleessaankin pelätä väkivaltaisen vanhemman rangaistusta. (Forsberg 2002, 41.)

Iina: Minkälaisia muistoja sulle jäi noista lastensuojelun tapaamisista?

Milla: No, pienestä mulle jäi tosi pelokkaita, koska – – äiti käski sanoa toista, mitä se on, ja silloin mulla oli kuva, että niinku ne [sosiaalityöntekijät, I.K.] on pahoja, että mä en saa sanoa niille mitään ja näin...

Molemmat nuoret, joita ei sijoitettu missään vaiheessa, kertoivat, että jälkikäteen ajateltuna heidät olisi pitänyt sijoittaa pois kotoa. Lapsena tai nuorempana ajatus sijoituksesta oli kuitenkin tuntunut pelottavalta. Pelkoa aiheutti huoli sijoituspaikan löytymisestä kaukaa ja sisarusten hajottaminen eri sijoituspaikkoihin. Nuoret olivat huolissaan myös koulun vaihtumisesta ja kavereiden menettämisestä. Kuten toin esiin aikaisemmin esitellessäni nuorten ehdottamia keinoja väkivallan lopettamiseksi, nuoret olisivat toivoneet, että sijoitusmahdollisuudesta olisi keskusteltu heidän kanssaan, jolloin he olisivat saaneet tietää, mitä se todella tarkoittaa. Kun niin ei tehty, heidän mielikuvansa sijoituksesta perustuivat huhupuheisiin ja fiktiivisiin tarinoihin, mikä lisäsi sijoitukseen liittyvää pelkoa.

Iina: Millasia muistoja sulle jäi lastensuojelun kanssa työskentelystä?

Emmi: Ne oli aina äärimmäisen pelottavia, et vaik kotona oli hankalaa niin se sijoittaminen muualle pelotti. Sitä ei tehty niinkun semmoseks houkuttelevaks ollenkaan. Et se just toi mieleen kaikki tollaset fiktiiviset kertomukset jostain huonoista lastenkodeista. Ja kun mielti kavereita ja koulua ja tämmöstä, niin ne puhuivat siellä, että tämmönen sijoituspaikka olisi jossain pääkaupunkiseudulla, niin mä en koskaan halunnut muuttaa mihinkään kauas. Niin tota siitä ei sit ollut periaatteessa hyötyä, kun se pelko sitten kääntyi siihen vaitioloon ja vähän myös siihen niinku huonon vanhemman puolustamiseen.

Emmin asiakkuus alkoi teini-ikäisenä, mutta hänelle työskentely näyttäytyi pelottavana siihen asti, että lastensuojelun avulla alettiin järjestellä hänen muuttoansa omilleen vähän ennen kuin hän täytti 18 vuotta. Emmiä tavattiin lastensuojelussa aina yhdessä vanhempien kanssa, mikä tuntui Emmistä ahdistavalta, eikä hän kokenut voivansa

puhua sen vuoksi kotitilanteestaan. Emmin kohdalla pelko johti siihen, että hän alkoi myös puolustaa väärin käyttäytyneitä vanhempaa sen vuoksi, etteivät sosiaalityöntekijät arvaisi, millaista Emmin kotona todella oli.

Millan kohdalla pelon kokemukset taas painoutuivat selvästi lapsuuteen, jolloin hän ei omien sanojensa mukaan ymmärtänyt vielä asioita niin hyvin ja uskoi kaiken, mitä kotona oli sanottu. Hän pelkäsi, että jos hän kertoisi kotiolostaan sosiaalityöntekijöille, hänelle koituisi siitä kotona ikäviä seurauksia. Hän uskoi, että jos äiti ja isäpuoli olisivat kuulleet hänen kertoneen väkivallasta, isäpuoli olisi saattanut käydä häneen käsiksi ja äiti ilmaista harminsa verbaalisesti. Samalla hän pelkäsi, että jos hänet sijoitetaan pois kotoa, hän joutuu erilleen sisaruksistaan ja menettää päivittäisen yhteyden elämänsä tärkeimpiin ihmisiin. Millalle tapaamiset muuttuivat selvästi mieluisammiksi iän karttuessa ja ymmärryksen lisääntyessä. Samalla myös hänen kotiolonsa alkoivat muuttua vähitellen parempaan suuntaan, vaikka lastensuojeluasiakkuus jatkuikin koko Millan nuoruuden.

Milla: Siis mä pelkäsin sitä väkivaltaa, et mä olin ihan siinä niinku hirveessä pelossa ja sit mua kans pelotti niinkun äitikin, se et jos se oli sanonut niin vahvasti, niin mua pelotti se, että molemmilt tulee joku, päälle vähän jotain. Toinen näyttää fyysisesti sen ja sitte toinen niinku, äiti huutaa ja sellasta niin... Ja sitten mua pelotti se, että kaikki sisarukset hajoo, kaikki menee jonnekin ja... Et siinä oli tosi monta sellasta asiaa, mikä piti ajatella silloin...

Toisaalta vaikka sosiaalityöntekijät olisivat kertoneet nuorille sijoituksesta, huoli esimerkiksi sisarusten sijoittamisesta eri paikkoihin olisi silti ollut perusteltua. Jos sisaruksia on paljon, heitä voi olla hyvin hankala saada sijoitettua samaan paikkaan, vaikka tahtoa olisikin. Hiitolan (2008, 25) selvityksessä vuonna 2006 Tampereen seudulla sijoitetuista lapsista 78 prosentilla oli alaikäisiä sisaruksia, mikä on enemmän kuin väestön lapsilla keskimäärin. Kaikista sijoitetuista lapsista 32 prosentilla oli sisaruksia heidän kanssaan samassa sijaishuoltopaikassa, yhdeksällä prosentilla oli sisaruksia sijoitettuna eri paikkaan ja 37 prosentilla osa sisaruksista asui edelleen kotona. Tutkimuksissa (esim. Hämäläinen 2012, 132–133) sijoitettujen lasten on todettu toivovan, että he voisivat pitää tiiviimmin yhteyttä sisarustensa kanssa.

Sekä Millan että Emmin kohdalla pelko johti siihen, että he pyrkivät salaamaan kotiolojen todellisuuden lastensuojelun työntekijöiltä. Emmi kertoi pyrkineensä

antamaan positiivisia ”viboja”, jotta työntekijöillä ei heräisi hänestä huolta. Milla taas kertoi peitellessä kehossaan olevia mustelmia ja yrittäneensä esittää normaalia.

Emmi: Ehkä se, että mä kuitenkin en näyttänyt niin huonosti voivalta, että annoin sitten liikaa niitä positiivisia viboja ja ne meni sit täydestä...

Milla: Ja esimerkiksi kun mulla oli mustelmia aina kroppa täynnä, niin mä vaan peitin ne ja yritin esittää sellasta normaalia ja... se oli aika rankkaa aikaa henkisestikin ja näin ja... Mutta myöhemmin mä kerroin siitä myös sosiaalityöntekijöille, et on ollu perheväkivaltaa. Että silloin [työskentelyn alkuvuosina, I.K.] sitä ei tiedetty.

Markus kertoi, että hän ei puhunut väkivallasta kenellekään moneen vuoteen, vaikka hänet oli jo sijoitettu pois kotoa. Hänen tilanteensa erosi Millan ja Emmin tilanteesta kuitenkin siinä, että hänen kohdallaan väkivalta oli loppunut läheisen aikuisen luo muuton myötä. Myös Lepistön (2010, 74) tutkimuksessa perheväkivaltaa kokeneet nuoret kuvasivat monia erilaisia kulsseja, joilla he pyrkivät pitämään väkivallan salassa muilta. Millan toi esiin, että lapsuusvuodet olivat hänelle henkisesti hyvin rankkoja monesta syystä ja hänen teki edelleen pahaa muistella niitä. Hän koki, että kotivaikeuksien lisäksi myös se oli kuormittavaa, että kotiolot piti pyrkiä salaamaan muilta, erityisesti kun niistä kyseltiin jatkuvasti koulussa ja lastensuojelussa. Hänen kohdallaan lastensuojelun työskentely muuttui kuitenkin koko ajan enemmän häntä hyödyttäväksi ja jälkikäteen hän oli tyytyväinen siihen, että oli saanut apua lastensuojelusta. Myös perheväkivalta oli työskentelyn edetessä tullut lastensuojelun tietoon, ja Milla oli saanut terapiaa kokemustensa käsittelyyn.

Nuoret puhuivat haastatteluissa pelosta hyvin moniulotteisena ilmiönä. He pelkäsivät vanhempiaan, väkivaltaa ja sitä, mitä puhumisesta voisi seurata. Eniten pelosta puhuneet nuoret kertoivat pelänneensä myös sijoitusta, vaikka jälkikäteen he arvioivat, että se olisi ollut heidän etunsa mukaista. Sijoituksessa nuoria pelotti kauas joutuminen, koulun vaihtaminen, sisarusten sijoittaminen kauas toisistaan ja yhteyksien katkeaminen ystävien kanssa. Oman arvionsa mukaan heitä olisi hyödyttänyt, jos lastensuojelusta olisi kerrottu heille enemmän sijoituksesta ja sen merkityksestä heidän elämäänsä. Jos nuorille olisi onnistuttu luomaan positiivinen mielikuva sijoituksesta, he olisivat saattaneet paljastaa väkivallan olemassa olon. Tulkintani mukaan Emmi uskoi, että tapaamiset olisivat olleet vähemmän pelottavia, jos hän olisi saanut osallistua niille

yksin. Milla taas toi esiin, että tapaamiset olisivat olleet vähemmän pelottavia, jos ne olisi pidetty jossain muualla kuin toimistossa, esimerkiksi ulkona tai samalla olisi tehty jotain mielekästä. Kumpikaan nuorista ei tuonut esiin, että sosiaalityöntekijät henkilöinä olisivat olleet pelottavia, vaan pelko johtui enemmän nuoren vanhemmista, tapaamisten luonteesta ja työntekijöiden mahdollisuudesta sijoittaa nuori pois kotoa.

7.3 Luottamus

Haastattelemi nuoret puhuivat paljon luottamuksesta ja sen puutteesta suhteessa ammattilaisiin. Haastatteluissa tuli esiin, että vaikka työntekijä olisi nuoren mielestä ollut mukava ja ammattitaitoinen, heihin oli vaikeaa luottaa. Markus koki, että työntekijöihin ei voinut luottaa siksi, että kaikki hänen sanomansa päätyi hänen vanhempiensa ja oheishuoltajansa tietoon. Hänestä kaikki hänen kertomansa asiat eivät olleet ollenkaan sellaisia, että niistä olisi pitänyt puhua huoltajille. Markus oli esimerkiksi kertonut lastensuojelussa vihaavansa äitipuoltaan, mikä oli heti saatettu isän tietoon.

Markus: Sillon kun se [lastensuojelun asiakkuus, I.K.] alko siellä, kun mä olin lapsi siellä (kotikunta pääkaupunkiseudun ulkopuolella), niin mul jäi tosi huono kuva lastensuojelusta, koska se mitä mä kerroin, niin se oli mun huoltajien tiedossa heti, et mul ei ollut minkään näköstä luottamusta niihin ihmisiin.

Markus kertoi myöhemmin saavuttaneensa paremman luottamussuhteen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa, mutta pettyneensä uudestaan, kun hän kertoi työntekijälle isän häneen lapsena kohdistamasta väkivallasta. Hän ei tällöin enää asunut isänsä kanssa, joten työntekijä reagoi tietoon kertomalla väkivallasta nuoren oheishuoltajana toimivalle läheiselle sekä toteamalla, että hän tekee asiasta rikosilmoituksen poliisille. Tämä tuntui Markuksesta todella kurjalta. Markus koki, että esimerkiksi hänen oheishuoltajansa syyllisti häntä siitä, että asiasta oltiin yhteydessä poliisiin, vaikka Markus ei itse voinut vaikuttaa asiaan.

Markus: Että uskalti kertoa asioita. Aluks, mutta sitten kun tuli tää väkivaltatilanne. Mä kerroin sille työntekijälle, että mun isä on lyöny mua ja mitä kerroin asioita, niin sen jälkeen hän otti yhteyttä mun (oheishuoltajaan) ja kertoi, et mitä mä oon sanonut ja että, he aikovat tehdä rikosilmoituksen asiasta. Mä olin, et te ette voi sitä tehdä, koska minä en sitä halua, et ei mun näköjään ois kannattanu kertoa tätä, jos siit tulee rikosilmoitusasia, mut sit jotenkin se asia vaan niinku meni...

Markuksen sosiaalityöntekijä on tässä kohtaa noudattanut Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suositusta tutkintapyyntöön tekemisestä. Ohjeiden mukaan, että lastensuojelun työntekijöiden tulee tehdä välittömästi tutkintapyyntö poliisille, jos heidän tietoonsa tulee perusteltu epäily lapsen pahoinpitelystä. Ehdoton ilmoitusvelvollisuus poliisille on tilanteissa, joissa ”on perusteltua syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta”. Ilmoitus voidaan jättää tekemättä vain, jos joku muu taho on sen jo tehnyt. (Lastensuojelun käsikirja: Pahoinpitelyepäily 2015.) On hyvä, että lastensuojelussa tehdään tutkintapyyntöjä poliisille herkästi, sillä näin osoitetaan, että lapsen pahoinpitely on Suomessa rikos ja siihen suhtaudutaan aina vakavasti. Markuksen pettymys on kuitenkin hyvin ymmärrettävissä, sillä hänelle tämä sosiaalityöntekijöiden velvollisuus tehdä tutkintapyyntö on varmasti ollut vieras. Hän on kertonut asiasta luottamuksellisesti, mutta tieto on kerrottu heti hänen oheishuoltajalleen ja myös hänen isänsä on saanut tietää Markuksen kertoneen asiasta. Tämä johti siihen, että Markus koki oheishuoltajansa syyttävän häntä siitä, että isästä oli tehty rikosilmoitus. Markuksesta tuntui että työntekijä oli pettänyt hänen luottamuksensa.

Markus: Mut sitte tämä lastensuojelun toiminta, että ne meni kertoo sit mun (oheishuoltajalle) siitä, mitä mä kerroin, niin mun (oheishuoltaja) syyttää mua, että joo mee vaan tekee isästä rikosilmoitus, että... Se jotenkin tuli niinku mun syyksi, että... Mä en puhunu rikosilmotuksesta, ja mä oon vaan niinku kertonu,.. Et mun (oheishuoltaja) ei tienny koskaan, mitä on tapahtunut, koska en mä ollu sille kertonut ikinä. Et mun mielestä se niitten suhtautuminen oli vähän kummallista ja se, että niin sanotusti taas mun luottamus petettiin.

Tällaisissa tilanteissa sillä on huomattava merkitys, miten työntekijä asiaa käsittelee. Vaikka hän ei tietenkään voi laiminlyödä velvollisuutta olla yhteydessä poliisiin, tilanne olisi saattanut olla mahdollista hoitaa ilman, että Markus olisi joutunut pettymään niin pahasti. Koska Markus ei ollut minkäänlaisessa vaarassa, työntekijä olisi esimerkiksi voinut pohtia yhdessä Markuksen kanssa, miten asiasta kerrotaan eri osapuolille. Hänelle olisi esimerkiksi voitu tarjota mahdollisuutta puhua asiasta ensin itse oheishuoltajansa kanssa tai oheishuoltaja olisi voitu kutsua tapaamiselle mukaan tai muutoin selittää hänelle, mitä tällaisen tiedon vastaanottaminen tarkoittaa viranomaisille. Markuksen puheista välittyi sellainen kuva, että hän ei saanut vaikuttaa tapahtumien kulkuun sen jälkeen, kun oli ottanut perheväkivallan puheeksi.

Luottamuksen säilyttämiseksi Markus ehdotti, että jo pienempienkin lasten kanssa olisi hyvä sopia selvät säännöt siitä, mikä lapsen tai nuoren kertomassa jää hänen ja työntekijän väliseksi asiaksi, ja mistä taas työntekijän on kerrottava vanhemmille tai huoltajille. Hän kertoi, että isompana he olivat joskus tehneet tällaisen sopimuksen, mikä oli hänestä hyvä ja hän olisi toivonut, että sellainen olisi tehty jokaisen työntekijän kanssa jo lapsena. Markus kertoi, että tällainen sopimus olisi edistänyt luottamuksen rakentumista ja olisi saattanut johtaa jopa siihen, että hän olisi voinut kertoa väkivallasta aikaisemmin.

Markus: Ehdottomasti vaikka on alaikäinen lapsi, nuori, pieni, niin pitäisi säilyttää vaihtolo mun mielestä vanhempiin nähden, koska se, että mä vaikka kerroin, et mä vihaan mun äitipuolta tai ihan sama mitä mä sanoin, niin mun isä ties siitä. – –Se, että pitäs oikeesti niinku miettiä, niin kun jotenkin täälläkin, kun mä oon vähän vanhempi, ja mä mietin, että mun mielestä pitäs aina sopia, mitä saa kertoa ja mitä ei. Me joskus itseasiassa eriteltiin mun sossun kanssa täällä... Mä sanoin, et mä haluan tietää, mitä sä kerrot ja mitä sä et kerro. Mun mielestä se ois niinku tosi tärkeätä, et enhän mä silloin pienenä oo osannu semmosta vaatia, tietysti...

Haastattelemistani nuorista erityisesti Nea toi esiin, että yksi suuri este luottamussuhteen syntymiselle sosiaalityöntekijöiden kanssa oli heidän suuri vaihtuvuutensa. Ongelma nousi esiin myös muissa haastatteluissa. Nea näki ongelmana myös sen, että hänen tietonsa siirtyivät työntekijöiltä toiselle pelkkien papereiden avulla, vaikka hänen mielestään nämä häntä koskevat asiakirjat eivät olleet välttämättä edes todenmukaisia.

Nea: No siis, just se, että et sä ees koskaan pysty luoda mitään sidettä niitten kanssa, kun ne vaihtuu koko ajan, et se et kun sen yhen näät, sit sä tiedät jo et seuraavas palaveris tulee taas toinen. Et ei niille pysty silleen puhumaan jostain asioista, koska sit ne kirjottaa paperille, niin ne kirjottaa ihan päin helvettiä sen...

Milla: Tuli ehkä nyt mieleen siitäkin, että olis tärkeätä, et se työntekijä olis niinku vakinainen työntekijä, joka hoitaa niitä asioita pitkän aikaa ja tekee näit erilaisia aktiviteetteja. Koska se luottamus siihen on kumminkin aika tärkeä tollasissa asioissa ja kun ajattelee... no pitäskö sanoo niinkun uhrin silmin asioita, niin totta kai siihen alkaa tulla semmonen et ehkä mä voin nyt tolle pikkuhiljaa valottaa enemmän asioita. Että jos se on vaan sellasta, et sä meet sinne toimistolle ja on sellasta paperilta luettua... – – Ja sit myöhemmin voi olla taas uus työntekijä. Ne kysyy aina samat kysymykset, niin ei se mun mielestä johda minnekään...

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on nähty isona ongelmana myös muissa tutkimuksissa (esim. Vario ym. 2012). Siinä jotkut nuoret toivat esiin, että he tapasivat sosiaalityöntekijää kerran vuodessa, ja aina tapaamisella oli eri työntekijä. Nuoret toivat esiin myös näkevänsä vaihtuvuuden olevan ristiriidassa sen kanssa, että uusi ja vieras sosiaalityöntekijä on kuitenkin avainroolissa esimerkiksi sijoituspaikkaa määriteltäessä. Tällöin nuoret kokivat, ettei työntekijä tunne häntä ollenkaan, eikä tiedä mitään hänen arjestaan, jolloin he joutuvat perustamaan päätöksensä ainoastaan muilta saatuun toisen käden tietoon. Tämä ei nuorista ollut reilua, koska kyseessä oli kuitenkin heidän elämäänsä hyvin olennaisesti vaikuttavat päätökset. (Mt., 31–32) Myös Pösön (2004, 89) haastattelemista koulukodissa asuneista nuorista osa toi esiin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöihin on vaikea luottaa, sillä he eivät kuitenkaan ymmärrä ja ota päätöksissään huomioon nuorten toiveita. Kivistön (2006, 79) haastattelemat nuoret kertoivat, että heidän mielestään sosiaalityöntekijän tärkein ominaisuus on se, että häneen voi luottaa. Luottamuksen syntyminen taas edellyttää tutuksi tulemistä, mikä alkaa alusta aina uuden työntekijän kanssa.

Luottamus ja luottamuksen pettäminen olivat yksi keskeisimmistä esiin nousseista teemoista kaikissa haastatteluissa ja nuoret näkivät sen avainkysymyksenä koko työskentelyn onnistumiselle. Nuorten puheissa nousi selvästi esiin, kuinka helposti työntekijä menettää luottamuksensa nuoren silmissä. Luottamuksellisen suhteen rakentamista heikensi työntekijöiden vaihtuvuus, mutta toisaalta myös se, että nuori ei voinut luottaa siihen, että työntekijä pitää nuoren kertomat asiat omana tietonaan. Myös Hotari ja kumppanit (2009, 129) tuovat esiin, että luottamuksen syntyminen on edellytys avoimen vuorovaikutuksen syntymiselle. Ilman sitä asiakkaalla ei ole todellista mahdollisuutta osallistua ja tulla kuulluksi ilman pelkoa ja epä tietoisuutta. Luottamuksellisessa ilmapiirissä nuoren on myös helpompi sitoutua lastensuojelun työskentelyyn. (Mt.) Luottamuksen säilyttäminen olisikin yksi sellainen kehittämiskohta, jota jokaisen lasten ja nuorten kanssa työskentelevän ammattilaisen olisi hyvä pohtia ja arvioida omassa työssään. Luottamuksen takaisin saavuttaminen kun on vielä vaikeampaa kuin sen pitäminen, varsinkin jos sen on menettänyt jo joskus aikaisemminkin.

7.4 Leimaaminen

Osa haastattemistani nuorista kertoi spontaanisti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden toimintaan liittyvistä leimaamisen kokemuksista. He kuvasivat, kuinka sosiaalityöntekijät määrittivät heidän olevan tietynlaisia ja kohtelivat heitä sen mukaisesti. Nuoret kertoivat, että heidän saamansa leiman saattoi aiheuttaa edellisten sosiaalityöntekijöiden kommentit ja tekstit, mutta toisaalta myös nuoren oma yksittäinen ”moka”. Nuoret kokivat, että leima saattoi pohjautua joko vanhoihin, jo muuttuneisiin asioihin tai jopa sellaiseen, mikä ei alun perinkään ollut totta. Leimaamista eli stigmatisaatiota on määritelty sosiaalitieteissä monilla eri tavoilla. Keskustelua aiheesta on käyty erityisesti Erving Goffmanin 1960-luvulla esittämien ajatusten pohjalta. Leiman, eli stigman, voidaan katsoa olevan olemassa vapaasti suomennettuna seuraavien lähtökohtien perusteella: Ensimmäisenä ihmisten välillä todetaan olevan eroja ja tietynlaisten erojen katsotaan olevan merkittäviä. Toisessa vaiheessa osa näistä merkittäviksi määritellyistä eroista luokitellaan negatiivisiksi. Kolmanneksi ihmiset, joilla on negatiiviseksi määriteltyjä piirteitä, halutaan erottaa toisiksi ja muodostuu asetelma, jossa vastakkain ovat ”me ja he”. Neljännessä vaiheessa toisiksi, ”heiksi” määritellyt henkilöt alkavat menettää omaa statustaan ja kokea syrjintää. (Link & Phelan 2001, 367 – 371.)

Nea koki sosiaalityöntekijöiden hänelle antaman leiman johtuvan siitä, mitä hänen äitinsä oli hänestä kertonut ja miten työntekijät olivat äidin kertomaa tulkinneet. Kurjinta tilanteessa oli, että Nea koki leiman siirtyvän aina työntekijältä toiselle papereiden avulla.

Nea: Kun ne oikeesti leimaa vaan niin helposti ja sit kun se vaan leima jatkuu, se ei lähe pois. Et joskus varmaan miljoonan vuoden päästä mul on edelleen se leima. Mä oon edelleen se hullu, sama hullu, kun mikä on joskus ollu. Tai siis niitten mukaan hullu... Ja sit se, et niitten mielestä mulla on niin vilkas mielikuvitus, et mä keksin aina kaiken.

Nea: Siis ne leimaa, niin ne jättää sen leiman, silleen et ihan oikeesti kun lyötäis vaan seuraavaan paperiin koko ajan sitä leimaa uusille sossuille silleen, et joo, teidän pitää sanoo sitä tämmöseks ja tämmöseks. Et ei siinä oo muuta mahdollisuutta. Just se, että se on vähän niinku liian herkästi leimataan ihmiset sen mukaan, mitä ne on ollu joskus. Tullut huomattua aika useestikin se.

Asiakkaista kirjoitetut asiakirjat nousevat merkittävään rooliin työntekijän vaihtuessa. Niiden avulla uusi työntekijä saa tietoa perheen kanssa tehdystä työstä ja sen tavoitteista. Kuitenkin työntekijät voivat valita, mitä he kirjaavat ylös ja mitä jättävät kirjaamatta. Näin he voivat valita kenen näkökulmasta tapahtumat tulevat kirjatuksi ja vaikuttaa siihen, mitä tietoa asiakkaasta siirtyy eteenpäin uusille työntekijöille. Asiakirjat tarjoavat siten mahdollisuuden myös työntekijän vallan käytölle. (Kääriäinen 2003, 151–152)

Markus koki, että työntekijöiden hänelle antama leima syntyi alun perin hänen omasta mokastaan, ”kännikokeilustaan”. Silti hän piti kohtuuttomana, että juotuaan itsensä humalaan yhden kerran, työntekijät alkoivat olettaa hänen käyttävän alkoholia enemmänkin. Tulkintani mukaan Markus koki, että työntekijät olivat ehkä toisten nuoren käytöksen perusteella hänen toimivan tietyllä tavalla. He olivat yhden alkoholikokeilun johtavan suoraan aktiivisempaan käyttöön, mikä ei Markuksen kertoman mukaan pitänyt paikkaansa hänen kohdallaan. Myös Reinikaisen (2009, 150) tutkimuksessa nuoret korostivat olevan tärkeää, että työntekijä luottaa heihin.

Markus: Mä tota koulumatkalla mä jäin, niinkun tuln auton töytäsemäksi ja sit mä puhuin siitä (nuoren tutulle työntekijälle), he ilmottivat lastensuojeluun. Lastensuojelusta soitettiin, ensimmäinen kysymys, olitko humalassa. Mä olin tulossa koulusta kotiin, mä olin, et miks reagoidaan näin? Oisko, okei, oletko kunnossa, tarvitsetko apua? Olitko humalassa! Must se oli ihan pöyristyttävää. Samaten mun (oheishuoltaja), mun isä, kaikki otti sit sen lastensuojelun sanoman, että olitsä humalassa, et sä oot ollu ihan kännissä... -- Et miten mulle voi käydä se, et auto töytäsee mua ja se vaan lähtee menee. Ja sit se, et kun en mä nyt menny sairaalaan, kun mä, et ei täs nyt mulle mitään käynyt, niin sitten ne ajatteli heti siitä, kun mä en menny sairaalaan, et mä yritän peitellä jotain. Mä olin, et mulla oli ollu yks kännikokeilu alla, niin mun mielestä niinku lastensuojelu, kun heti alottaa ton, et niil on semmonen pikkunen ennakkoasenne kyllä.

Leimaaminen nousi vahvasti esiin näissä kahdessa haastattelussa ilman, että kysyin siitä mitään. Nuorille tällainen leimatuksi tuleminen oli voimakas kokemus, joka heijastui koko lastensuojelun työskentelyyn, ja vähensi heidän luottamustaan työntekijöitä kohtaan. Näiden nuorten selvä viesti työntekijöille oli, että työntekijöiden ei pitäisi varauksetta uskoa nuoresta kerrottuja asioita tai tehtyjä merkintöjä eikä tehdä oletuksia nuoresta kevyin perustein. Nuoret kaipasivat armoa työntekijöiltä myös sen suhteen,

että vaikka he joskus tekisivät tyhmiä asioita, työntekijät eivät antaisi yksittäisten tekojen määrittää koko nuoren olemusta. Myös sijaishuollon kiertueella tavatut nuoret puhuivat leimaamisesta, mutta heillä siihen liittyvät kokemukset yhdistyivät kouluun, muihin nuoriin ja etenkin heidän vanhempiansa, joiden voi olla vaikea hyväksyä sijoitettuna olevaa nuorta lastensa kavereiksi (Vario ym. 2012, 18–19).

8 LOPUKSI

8.1 Yhteenveto

Yhteenvedon aluksi käsittelen sitä, miten nuorten mielestä perheväkivaltaan olisi pitänyt puuttua ja miten heitä olisi voitu auttaa paremmin lastensuojelussa. Toiseksi tarkastelen niitä neljää keskeistä aihealuetta, joissa nuorten kokemukset lastensuojelusta tiivistyivät. Nämä neljä osa-aluetta olivat nuorten osallisuuden toteutuminen, pelko, luottamus ja leimatuksi tuleminen.

Haastattelemieni nuorten kokemukset lastensuojelusta erosivat melko paljon toisistaan, mutta heillä oli myös monia jaettuja kokemuksia. Osa nuorista koki lastensuojelun auttaneen heitä paljon, osalla taas oli hyvin kielteinen käsitys lastensuojelusta. Kaikilla heillä oli monenlaisia kehittämisehdotuksia lastensuojelun parantamiseksi. Kuitenkin kaikki nuoret olisivat kaivanneet enemmän apua lastensuojelulta, myös ne, jotka kokivat lastensuojelun auttaneen heitä kokonaisuudessaan paljon. Kaikki nuoret myös arvioivat jälkikäteen, että lastensuojelun puuttuminen heidän tilanteeseensa oli ollut aiheellista. Myös Kivistön (2006, 112) haastattelemat nuoret toivat esiin, että viranomaisten tuki oli merkittävää heidän omalle selviämislle ja he olivat saaneet työntekijöiltä sekä konkreettista apua että henkistä tukea.

Tutkimukseni keskeisimpiä tuloksia on, että perheväkivaltaa ei tunnistettu lastensuojelussa kovin hyvin ja siihen puuttuminen oli heikkoa. Osalla nuorista perheväkivalta oli tullut lastensuojelun tietoon vasta vuosien työskentelyn jälkeen, osa taas oli itse kertonut siitä lastensuojelun työntekijöille, mutta nuorten mukaan heidän kertomaansa ei uskottu. Kenelläkään nuorella väkivaltaan ei ollut onnistuttu puuttumaan heti työskentelyn alussa. Ne, jotka eivät olleet itse puhuneet väkivallasta lastensuojelussa, olivat toivoneet sen tulevan ilmi muuta kautta. Kaksi nuorista oli äärettömän pettyneitä siihen, että heidän kuvauksiaan väkivallasta ei uskottu lastensuojelussa. Weinehall (1997, 173) raportoi myös vastaavia kokemuksia haastattelemiensa nuorten keskuudessa. Hänenkin aineistossaan oli kaksi nuorta, jotka olivat itse hakeneet apua perheväkivaltaan sosiaalipalveluista, mutta eivät olleet tulleet autetuiksi.

Yhdeksi keskeiseksi syyksi perheväkivallan piiloon jäämiselle osa nuorista mainitsi sen, ettei heitä tavattu lastensuojelussa koskaan ilman vanhempia. Perttu (2002b, 76) on tuonut esiin jo vuosituhatien alussa, että lapsella ja nuorella pitää aina olla mahdollisuus puhua väkivallasta ilman, että vanhemmat ovat paikalla. Tämä ei ole kuitenkaan toteutunut kaikkien aineistoni nuorten kohdalla, vaikka he ovat olleet asiakkuutensa aikana yläkouluikäisiä tai jopa sitä vanhempia. Huomionarvoista on myös se, että lapsen osallisuutta korostavan uuden lastensuojelulain tullessa voimaan vuonna 2008, haastateltavani ovat olleet noin 11–14-vuotiaita, joten kaikki nämä myöhäiset sivuuttamisen kokemukset ovat tapahtuneet uuden lain voimassaoloaikana.

Tärkeä tulos tutkimuksessani on myös se, että jokainen nuori kertoi toivoneensa enemmän tukea lastensuojelun kautta. Kukaan heistä ei kokenut, että lastensuojelu olisi sekaantunut liikaa heidän elämäänsä tai tukimuotoja olisi ollut tarjolla niin paljon, että se olisi tuntunut turhalta tai uuvuttavalta. Tässä kohtaa tulokseni eroavat esimerkiksi Bolinin (2015) tuloksista. Hänen haastattelemansa nuoret kertoivat, miten olivat onnistuneet rajaamaan ylimääräisiksi kokemiaan ammattiauttajia pois ympäriltään. Sen sijaan minun haastattelemani nuoret kertoivat, että he olisivat toivoneet lastensuojelulta voimakkaampaa puuttumista perheen elämään ja enemmän tukea itselleen perheväkivallan käsittelyyn. Nuorilla oli myös monia toteuttamiskelpoisia käytännön ehdotuksia siihen, miten väkivaltaan olisi voitu puuttua tehokkaammin. Näitä ehdotuksia olivat esimerkiksi yllätyskäyntien tekeminen kotiin, tapaamisten pitäminen ulkona tai tekemisen parissa sekä selvien sääntöjen sopiminen sen suhteen, mikä on työntekijän velvollisuus esimerkiksi huoltajien informoinnin suhteen.

Keskeisiksi kehittämiskohteiksi nuoret nimesivät myös lastensuojelun ja koulun yhteistyön sekä jälkihuollon. Osalla nuorista lastensuojelu ja koulu olivat tehneet yhteistyötä, toisilla eivät. Ne nuoret, joilla yhteistyötä ei ollut ollut, pohtivat haastatteluissa, että se olisi ollut hyvä. Näin opettajat olisivat tienneet heidän tilanteestaan, eikä heidän olisi tarvinnut yrittää salailla tai esittää mitään koulussa. Kuitenkin ne nuoret, joilla yhteistyötä oli ollut, löysivät siitä ongelmakohtia. Ongelmat liittyivät tiedonkulkuun ja siihen, että nuoret eivät saaneet määritellä, mitä kumpikin osapuoli toisilleen kertoi. Nuoret olivat joutuneet tilanteisiin, joissa esimerkiksi koulukuraattori oli kertonut lastensuojelulle nuoren luottamuksella kertomia asioita, jotka päättyivät sitten hänen vanhempiansa tietoon. Toisessa esimerkissä lastensuojelusta

oli kerrottu koululle sellaisia asioita, jotka eivät nuoresta olleet edes totta, mutta silti ne vaikuttivat siihen, kuinka häneen suhtauduttiin koulussa sen jälkeen.

Jälkihuollosta oli yhdellä nuorella todella hyviä kokemuksia. Hän ei ollut ollut sijoitettuna, mutta oli saanut jälkihuoltoa harkinnanvaraisena. Toinen nuori taas oli jäänyt ilman toivomaansa jälkihuoltosopimusta, vaikka hän oli muuttanut pois vanhempiansa luota yläkouluikäisenä ja ollut sen jälkeen sijoitettuna muutama eri paikkaan. Hän koki, että jälkihuollon saaminen olisi tukenut hänen itsenäistymistään ja saattanut jopa ehkäistä hänen itsemurha-aikeensa.

Ne nuoret, jotka eivät olleet olleet sijoitettuna, kokivat jälkikäteen, että sijoitus olisi ollut heidän etunsa mukainen ratkaisu. Sijoitettuna olleet nuoret kokivat, että sijoitus oli ollut heille hyväksi, sillä se oli tarjonnut nuorelle väkivallattoman ympäristön ja tuonut turvaa. Osa haastattelemistani nuorista olisi toivonut, että sijoitus olisi tapahtunut jo aiemmin. Myös Reinikaisen (2009, 132) haastattelemista nuorista suurin osa (30/34) koki, että Nuorisokotiin muutto oli hyödyttänyt heitä. Jotkut kokivat näin lähinnä siksi, että Nuorisokotiin muuttaminen katkaisi turvattomien olosuhteiden jatkumon kotona, mutta osa koki oppineensa siellä paljon ja saaneensa sieltä voimavaroja itsenäiseen elämään. Oman aineistoni perusteella näyttäisi, että vakavaan perheväkivaltaan on hyvin vaikea puuttua pelkästään avohuollon keinoin, sillä kaikki haastattelemiini nuoret kokivat, että sijoitus olisi ollut heille oikea ratkaisu. Lähes kaikki myös arvioivat, että se olisi ollut ainoa keino saada perheväkivalta loppumaan. Ainoastaan yksi nuori koki, että perheväkivaltaan olisi ensisijaisesti voitu yrittää puuttua avohuollon keinoin, mutta toisessa yhteydessä hänkin arvioi, että hänet olisi pitänyt sijoittaa pois kotoa jo aiemmin.

Eräs nuori toi haastattelussa esiin toivoneensa, että sijoituksen yhteydessä yhteyttä hänen biologiseen perheeseensä olisi vahvistettu ja työtä olisi tehty myös sen eteen, että hän voisi joskus palata kotiin. Hän koki myös hämmentävänä, että isää ei muuton jälkeen enää velvoitettu osallistumaan mihinkään hänen asioihinsa. Tulkintani mukaan tämä nuori koki surua siitä, että isä jäi hänelle niin etäiseksi, vaikka välit väkivaltaisesti käyttäytyvän isän kanssa olivatkin ristiriitaiset. Hän toi haastattelussa esiin edelleen pohtivansa, miksi hänen isänsä on hylännyt hänet. Samoin hän vaikutti tuntevan suurta surua myös äitinsä päihdeongelmasta ja siitä, että äitiä ei yritetty tukea enemmän, jotta hän olisi pystynyt olemaan mukana lastensa elämässä. Sama nuori toi esiin, että äidille

oli suunniteltu valvottuja tapaamisia, mutta nämä tapaamiset eivät koskaan alkaneet, vaan lapset näkivät äitiä hänen kotonaan, jolloin tapaamisiin liittyi myös alkoholin käyttöä.

Osa nuorista ei kokenut tulleen lainkaan autetuksi lastensuojelun kautta, ja kaikilla heistä oli työskentelytapoihin ja työntekijän toimintaan liittyviä negatiivisia kokemuksia. Nuorten kertoman perusteella heidän osallisuutensa toteutui lastensuojelun työskentelyssä kovin vaihtelevasti. Kaksi nuorista koki, että heitä oli kuultu ja autettu, ja että he olivat voineet vaikuttaa omiin asioihinsa. Silti heilläkin oli yksittäisistä tilanteista sellaisia kokemuksia, joissa heidät oli ohitettu työskentelyssä. Sen sijaan kolmella nuorella heidän osallisuutensa heikko toteutuminen lastensuojelussa oli yksi merkittävimmistä kokemuksista, ja se leimasi heidän koko käsitystään lastensuojelusta. Heidän kohdallaan osallisuuden puute näkyi sinä, että nuoria ei tavattu koskaan lastensuojelussa ilman vanhempia, heidän sanaansa ei uskottu, he eivät voineet vaikuttaa sijoituspäätöksiin tai -paikkoihin tai he eivät saaneet valita, mitä asioita heistä kerrotaan kenellekin, esimerkiksi vanhemmille, koululle tai tuleville työntekijöille. Yksi nuorista kuvaili myös, että sen lisäksi, että työntekijät eivät uskoneet, mitä hän kertoi, he eivät vaikuttaneet olevan aidosti läsnä tilanteissa. Nuoren mukaan he esittivät kyllä olevansa myötätuntoisia, mutta he eivät tehneet mitään auttaakseen nuorta. Nuori kuvasi, että hänestä tuntui, kuin työntekijöiden silmät olisivat jossain muualla kuin tapaamisessa.

Yksi tutkimukseni keskeinen tulos oli, että useampi haastattelemanuori kuvasi lastensuojelun tapaamisiin liittyvän voimakasta pelkoa. He olivat kokeneet työskentelyn pelottavana varsinkin lapsena. Pelko hälventyi jonkin verran sen myötä, kun nuoret tulivat vanhemmiksi. Nuoret pelkäsivät, että kertomalla asioistaan he tekisivät vanhempansa entistä vihaisemmaksi, jolloin heihin kohdistuva fyysinen tai henkinen väkivalta lisääntyisi entisestään. Muutama nuori kertoi pelänneensä sijoitusta, vaikka jälkikäteen he arvioivat, että se olisi ollut heidän etunsa mukaista. Sijoituksessa heitä pelotti kauas kotoa tai huonoon lastenkotiin joutuminen sekä yhteyksien katkeaminen sisarusten tai ystävien kanssa. Nuorilla saattoi olla mielessään myös hyvin vahvana vanhempien opettama ajatus siitä, että lastensuojelulle ei saa puhua perheen asioista. Pelko johti siihen, että nuoret pyrkivät esittämään voivansa hyvin, piilottelivat mustelmiaan, vaikenivat kaikista ongelmistaan tai lähtivät jopa puolustamaan väärin käyttäytyvää vanhempaa. Myös Reinikaisen (2009, 37) haastattelevat nuoret kertoivat

pelänneensä hakea apua tilanteeseensa ja puhua asioistaan ulkopuolisille, sillä he pelkäsivät avunhakemisen kääntyvän heitä itseään vastaan, kun vanhemmat saavat tietää siitä.

Luottamus nousi yhdeksi keskeiseksi tekijäksi, joka määrittäi nuorten suhdetta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa. Nuoret toivat esiin, että työntekijöihin on vaikea luottaa ja erittelivät niitä syitä, miksi näin oli. Luottamuksen puutteen taustalla oli työntekijöiden vaihtuvuutta ja luottamuksen pettämisen kokemuksia. Työntekijät olivat esimerkiksi kertoneet eteenpäin asioita, joiden nuori oli toivonut jäävän työntekijän ja hänen väliseksi asiaksi. Luottamus on ollut yksi keskeinen teema muissakin lastensuojelun asiakkaana olleista nuorista tehdyissä tutkimuksissa (esim. Vario ym. 2012; Reinikainen 2009). Luottamuksen säilymisen edellytyksenä haastattelemani nuoret pitivät sosiaalityöntekijöiden pysymistä samana ja sitä, että työntekijä ei kerro nuoren asioista eteenpäin yllättäen ja vastoin nuoren tahtoa.

Neljäs keskeinen teema nuorten työntekijöistä ja heidän toiminnastaan kertovissa puheissa oli leimaaminen, joka nousi esiin kahdessa haastattelussa. Nuoret kokivat, että työntekijät leimasivat heidät helposti edellisten työntekijöiden tekstien pohjalta tai jonkin heidän oman virheensä vuoksi. He toivoivat, että työntekijät suhtautuisivat heihin avoimesti, eivätkä takertuisi vanhoihin asioihin. Leimaamisesta puhuttiin myös sijaishuollon kiertueella (Vario ym. 2012), mutta nämä nuoret kokivat tulleen leimatuksi muiden ihmisten silmissä lastensuojelutaustansa vuoksi, eivät lastensuojelun sisällä jonkin muun tekijän vuoksi. Anna Kulmala (2004, 235–240) on haastatellut asunnottomille, päihdeongelmallisille miehille tarkoitettua asuntolan asukkaita ja todennut heidän kuvaavan omien nuortensa kaltaisia kokemuksia viranomaisien kanssa toimiessaan. Myös nämä miehet kokivat työntekijöiden leimaavan heitä esimerkiksi aikaisemman lastensuojeluasiakkuuden tai alkoholinkäytön perusteella. Miehet kritisoivat sitä, että joiltakin osin ammattilaiset tuntuivat pitävän asuntolan asukkaita yhtenä homogeenisenä ryhmänä, jota määrittävät tietyt ongelmat.

Se perspektiivi, josta nuoret tilannettaan arvioivat, vaihteli kovasti nuorten välillä. Vaikka he olivat iältään melko saman ikäisiä (18–20-vuotiaita), heidän välillään oli selviä eroja siinä, kuinka läheltä he tarkastelivat lastensuojeluasiakkuuttaan. Toisilla aihe oli selvästi edelleen tuoreessa mielessä, ja heillä asiasta puhuminen saattoi edelleen nostaa tunteet voimakkaasti pintaan. Toisten puheista taas nousi vahvasti esiin, että he

ovat jo saaneet otettua etäisyyttä tapahtumiin. He saattoivat esimerkiksi viitata muistoihin pohtimalla, miltä ne ”nyt aikuisena” vaikuttavat. Onkin huomioitava, että vaikka koko elämän mittakaavassa kahden vuoden ikäero ei ole huomattava, täysi-ikään kynnyksellä ero korostuu. Vaikka nuorilla oli kokemusta jo varhaisesta vastuunotosta, täysi-ikäisyys tuo mukanaan kuitenkin myös erilaista vastuuta, josta toisilla haastattelemillani nuorilla oli enemmän kokemusta kuin toisilla. Toisella esimerkiksi omaan kotiin muutosta oli saattanut kulua jo neljäkin vuotta, kun toinen asui edelleen vanhempien tai vanhemman kanssa. Näin ajatellen aineistoni nuoret eivät ole ikänsä puolesta kuitenkaan aivan homogeeninen ryhmä.

8.2 Pohdinta

Pohdinnassa tarkastelen tutkimukseni onnistumista sekä sen rajoituksia. Tutkimuksen aineisto muodostuu viiden nuoren haastattelusta, joten sen tuloksia ei luonnollisesti voi yleistää koskemaan kaikkia vastaavassa tilanteessa olevia nuoria. Aineistoni perusteella olen kuitenkin vakuuttunut, että haastattelemani nuoret puhuivat asioista, jotka moni muu nuori voisi myös allekirjoittaa, ja jotka moni muukin olisi halunnut nostaa esille. Haastatteluaineistoni on rikas ja monipuolinen. Nuoret ovat kertoneet minulle hyvin monenlaisia kokemuksistaan sekä kehittämisehdotuksistaan, joiden avulla muut nuoret voisivat saada jatkossa lastensuojelusta haastattelemani nuoria paremman kokemuksen.

Merkitystä on myös sillä, keitä tutkimukseeni on päätynyt. Se, että suurin osa nuorista (3/5) löytyi toisen asteen oppilaitosten kautta, on jo muovannut aineistosta erilaista verrattuna siihen, että nuorilla ei olisi esimerkiksi peruskoulun jälkeistä koulutusta tai työtä. Toisaalta he ovat saattaneet valikoitua aineistooni myös sen perusteella, että heillä on paljon sanottavaa lastensuojelun palveluista ja he ovat luonteeltaan aktiivisia ja reippaita. Tämä saattaa olla vaikuttanut myös siihen, millaiseksi aineisto on muodostunut. Esimerkiksi kovin ujut ja vetäytyvät nuoret eivät välttämättä osallistuisi tällaiseen tutkimukseen. Samoin sellaisten nuorten, joilla on paljon vaikeuksia ja elämänhallinnan haasteita, voi olla vaikea löytää voimavaroja osallistua tutkimukseen. Heidän kokemuksensa saattaisivat olla hyvin erilaisia kuin näiden nuorten, jotka uskalsivat ja kykenivät ottamaan minuun yhteyttä ja tulemaan haastatteluun.

Haastatteluissa tarkoitukseni oli kysyä nuorelta selkeitä ja yksikertaisia kysymyksiä, mutta välillä epäonnistuin siinä. Muutaman kerran kysyin todella pitkiä ja

epäjohdonmukaisia kysymyksiä, ja muutaman kerran huomasin johdattelevani kysymyksellä nuoren vastausta. Pariin kertaan naurahdimme yhdessä nuoren kanssa sille, miten olin kysymykseni muotoillut ja otimme aikalisän, jonka aikana muotoilin kysymyksen kokonaan uudestaan. Välillä myös huomasin nuorten ymmärtäneen kysymyksen aivan toisin, kuin olin tarkoittanut. Pääsääntöisesti haastattelut kuitenkin etenivät sujuvasti ja puheenaiheet syntyivät siitä, miten nuori vastasi esittämiini kysymyksiin. Haastattelut erosivat kovasti toisistaan, koska nuorten lastensuojelun kautta saama tuki oli kovin erilaista. Joidenkin nuorten kohdalla esimerkiksi sijoitukset olivat keskeisessä osassa heidän lastensuojeluhistoriaansa, jolloin oli luontevaa kysellä, miten he kokivat sijoitukseen liittyvän sosiaalityön. Toisia taas ei ollut sijoitettu lainkaan, joten heidän kanssaan keskustelu painottui luonnollisesti avohuollon palveluihin sekä kysymykseen siitä, olivatko palvelut riittäviä. Osa haastattelukysymyksistä syntyi nuorten aloitteesta. Esimerkiksi koulun ja lastensuojelun yhteistyötä en ollut etukäteen huomannut ottaa mukaan haastattelukysymyksiin, mutta ensimmäinen haastateltava otti itse puheeksi yhteistyössä esiin tulleita solmukohtia. Tämän jälkeen kysyin asiasta muiltakin haastateltavilta, sillä aihe oli niin mielenkiintoinen ja tärkeä osa lastensuojelun työkäytäntöjä.

Eniten minua yllätti haastatteluissa se, miten nuoret pääsivät minut todella lähelle ja avasivat minulle hyvin henkilökohtaisia kokemuksia. He kertoivat jopa sellaisista asioista, joista he eivät olleet puhuneet aikaisemmin kuin ehkä korkeintaan parhaille ystävilleen. Oli mielenkiintoista huomata myös, että vaikka osa heistä kritisoi voimakkaastikin juuri sosiaalityöntekijöiden toimintaa, he eivät kuitenkaan tuntuneet pitävän minua kyseisen ammattikunnan edustajana, vaikka he tiesivät minun olevan sosiaalityön opiskelija. Erityistä ihailua minussa herätti haastattelemini nuorten asenne elämää kohtaan. Vaikka kaikilla heillä oli hyvin rankkoja kokemuksia, heillä tuntui silti olevan lähes pääsääntöisesti sellainen elämänasenne, että ihminen on oman onnensa seppä, joka voi omilla valinnoillaan ja omalla asenteellaan tehdä itselleen parempaa tulevaisuutta taustasta riippumatta. Tästä asenteesta olisi opittavaa monella meistä.

Olen pyrkinyt avaamaan aineistoani ja siitä tekemiäni tulkintoja mahdollisimman tarkasti, jotta siitä tekemäni analyysi olisi avointa. Olen suhteuttanut tulkintojani aiempaan kirjallisuuteen ja löytänyt paljon yhtäläisyyksiä aiempien tutkimustulosten kanssa. Olen liittänyt analyysin sekaan katkelmia nuorten haastatteluista, joten lukijan on mahdollista verrata tulkintojani nuorten kertomaan. Toisaalta olen miettinyt monia

kertoja, olenko kertonut nuorista liikaa, siten, että jonkun on mahdollista tunnistaa heidät tutkimuksestani. Olen kuitenkin parhaani mukaan pyrkinyt pitämään heille antamani lupauksen anonymiteetin säilyttämisestäsi. Jos joku työntekijä epäilisi tunnistavansa haastatteluista jonkun nuoren, hänelle avautuisi tutkimusten tulosten myötä vielä muita lukijoita parempi mahdollisuus reflektoida omia työskentelytapojaan. Toivon, että mikäli tutkimukseni nuoret lukevat tämän työn, he kokisivat, että olen tehnyt oikeutta heidän kokemuksilleen, ja auttanut heitä saamaan äänensä kuuluviin. Heille kuuluu kuitenkin suurin kiitos siitä, että tämän tutkimuksen toteuttaminen on ollut mahdollista.

Seuraavaksi kuvailen, millaisia lastensuojelun työskentelyyn liittyviä tekijöitä nuorten kertomukset ovat saaneet minut pohtimaan. Yksi tutkimukseni tärkeä tulos on, että osa nuorista ei tullut juuri lainkaan autetuksi lastensuojelussa, vaikka he olivat itse saattaneet puhua työntekijöille kokemastaan väkivallasta. Kaikkien näiden nuorten kohdalla oli tapahtunut selviä virheitä, jotka johtivat siihen, että nuoret eivät saaneet sitä apua, jota he olisivat toivoneet, ja jota heidän olisi kuulunut saada. Myös Weinehallin (1997, 173) haastattelemissa perheväkivaltaa kokeneista nuorista osa koki jääneensä täysin ilman apua, vaikka he olivat sitä itse hakeneet. Pelkästään nuorten kertoman perusteella työntekijöiden toiminnasta välittyy tässä yhteydessä jopa aivan epäammattimainen kuva. Jos viranomaisen näkemys lapsen edusta eroaa lapsen ja perheen näkemyksestä, viranomaisen pitää pystyä perustelemaan oma kantansa päätösasiakirjoissa (Räty 2004, 98–99). Joidenkin nuorten kohdalla nämä asiakirjat olisi todella mielenkiintoista saada käsiinsä, jolloin tilanteesta olisi mahdollista muodostaa kokonaisvaltaisempi käsitys.

Kuitenkin haastattelemani nuoret toivat esiin, että ajoittain rankat kotiolut veivät heiltä kokonaan elämänilon ja peittivät kaiken muun alle. Silti he ovat onnistuneet näyttämään niin hyvinvoivia lapsia tai nuoria, että perheväkivaltaa ei ole tunnistettu lastensuojelussa ja muissa lapsen ympäristöissä. Tilanne tosin on erityisen hankala työntekijän kannalta, jos perhe kiistää väkivallan olemassa olon, kuten joidenkin nuorten kohdalla oli käynyt. Vaikka työntekijät epäilisivätkin perheessä olevan väkivaltaa, heidän on hyvin hankala tai lähes mahdoton puuttua siihen, jos kukaan perheestä ei sitä myönnä eikä muita todisteita ole. On hyvä muistaa myös, että vaikka lastensuojelun työskentely on vahvasti lain säätelemää, käytännön tasolla tilanteisiin

puuttuminen on kuitenkin aina yksittäisten työntekijöiden tai työtiimien harkintaan perustuvaa (Lastensuojelun käsikirja, Työprosessi 2015). On vaikea kuvitella, että kaikki Suomen lastensuojelun sosiaalityöntekijät aina lastensuojeluilmoituksen saapuessa arvioisivat huolen samalla tavoin ja siksi on selvää, että toisissa työyksiköissä ilmoituksiin puututaan herkemmin tai eri tavoin kuin toisissa, mikä näkyy vahvasti myös aineistossani.

Osa haastattelemistani nuorista kertoi, että lastensuojelun työntekijät uskoivat enemmän heidän vanhempiaan kuin nuorten omia kuvauksia perheväkivallasta. Taustalla saattaa olla Hurtigin (2006, 169) mukaan se, että aikuiset tarjoavat työntekijälle usein lapsia helpomman samaistumiskohteen, sillä heillä on elämänvaiheita takanaan ja valmiuksia jäsenellä tilannetta työntekijän kanssa. Heillä on myös lapsia paremmat mahdollisuudet hahmottaa, mitä työntekijät heiltä odottavat. Eskonen (2005a, 64) korostaa, että tärkeä teoreettinen kysymys lasten kertomuksia tutkittaessa on se, millaisena kertomusten ja lasten kokemusten suhdetta pidetään. Kysymys on tärkeä myös lastensuojelun ammatillisista lähtökohdista käsin, sillä se vaikuttaa siihen, halutaanko lapsia kuulla, miten lasten kertomuksiin suhtaudutaan sekä onko lapsen kuulemisella seurauksia. Kysymys nousee hyvin keskeiseksi myös omassa aineistossani. Joidenkin nuorten kohdalla sosiaalityöntekijät näyttävät tehneen tulkinnan, että lapsen kertomus ei kerro suoraan lapsen kokemuksista, ja siksi työntekijät ovat valinneet aikuisten kertomuksen päätösten ja toiminnan lähtökohdaksi. Näen kuitenkin, että lasten kanssa työskennellessä, erityisesti lastensuojelussa, tällaisella valinnalla voi olla jopa kohtalokkaita seurauksia. Parhaimmillaankin se johtaa lapsen kokemukseen siitä, että häntä ei kunnioiteta, huonoimmillaan se voi vaarantaa lisäksi lapsen turvallisuuden ja jopa hengen. Esimerkiksi joidenkin haastattelemieni nuorten kohdalla väkivalta oli niin vakavaa, että he olivat joskus pelänneet jopa henkensä edestä, mutta silti työntekijät eivät olleet uskoneet heidän kuvauksiaan väkivallasta. Samoihin aikoihin Helsingissä kuoli perheväkivallan seurauksena lapsi, jonka johdosta kaksi sosiaalityöntekijää sai äskettäin tuomion tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisesta (Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2015).

Eskonen (2005, 38) esittää myös, että lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä pitäisi olla valmiutta suhtautua lapsiin vakavasti ja herkistyä heidän erityisille tavoilleen kertoa asioista (mt). Joidenkin haastattelemieni nuorten kertomuksissa tämä työntekijän

ominaisuus on jäänyt toteutumatta, sillä kaikkien nuorten kanssa ei ole alettu työskennellä, kun he ovat itse pyytäneet apua lastensuojelusta. Joidenkin kohdalla työskentelyä ei ole heidän kertomansa mukaan aloitettu edes siinä kohtaa, kun heistä on tehty useampia lastensuojeluilmoituksia, vaikka ne olivat tulevat eri tahoilta samasta aiheesta. Yhden nuoren kertomuksen mukaan esimerkiksi hänen mustelmansa olivat kouluterveydenhoitajan tiedossa ja terveydenhoitaja oli ottanut asiassa yhteyttä lastensuojeluun. Sen lisäksi nuori oli kertonut väkivallasta lastensuojelusta, mutta jäänyt ilman apua. Miksi väkivaltaepäilyä ei ollut otettu lastensuojelussa vakavasti? Miksi työntekijöille on välittynyt kuva, että lapsi ei puhu totta? Ovatko he kokeneet lapsen sanan riittämättömäksi todisteeksi, kun vastassa on ollut aikuisen sana? En ole kuitenkaan ensimmäinen, joka pohtii samaa kysymystä. Jo viime vuosituhanella Ruotsissa Weinehall (1997, 317–320) on pohtinut miten sosiaalitoimesta itse apua hakeneet nuoret on voitu jättää ilman apua. Myöskään Weinehall ei ole löytänyt siihen vastauksia.

Nuorten kertomuksista herää kysymys myös siitä, miten työntekijät ovat voineet ohittaa lapsen pahasta olosta kertovat hyvin voimakkaat viestit, kuten alakouluikäisten lasten itsemurhapuheet ja jopa itsemurhayritykset. Tutkimusten mukaan itsetuhoiset nuoret ovat perheistä, joissa on enemmän tai vähemmän sellaisia ongelmia kuten väkivaltaa, päihteiden väärinkäyttöä tai vanhemman mielenterveyden ongelmia (Uusitalo 2007, 17–18). Lapsen itsemurhapuheiden tai suorien itsemurhayritysten pitäisi herättää sosiaalityöntekijät selvittämään, miksi lapsella on tällaista oireilua. Työntekijöiden ei myöskään pitäisi tuudittautua sellaiseen turvallisuudentunteeseen, etteivätkö puheet voisi johtaa tekoihin. Tilastojen mukaan joka vuosi yli sadan suomalaisnuoren elämä päättyy omaehtoiseen kuolemaan (Uusitalo 2007, 7). Sen lisäksi joka vuosi muutama lapsi joutuu henkirikoksen uhriksi. Vuosina 2003–2011 Suomessa surmattiin 49 alle 15-vuotiasta lasta (Lehti 2013, 16). Kukaan lastensuojelun työntekijä ei varmasti halua yhdenkään asiakkaansa päätyvän näihin tilastoihin. Tämä tavoite edellyttäisi kuitenkin, että asiakkaiden hätä onnistuttaisiin tunnistamaan lastensuojelussa paremmin, kuin tämän aineiston perusteella näyttää joidenkin nuorten kohdalla tapahtuneen. Yli puolet haastattelemistani nuorista kertoi yrittäneensä itsemurhaa.

Kysymyksiä herättää myös esittämäni kuvaus, jossa nuori toi esiin, että jälkihuolto olisi saattanut estää hänen itsemurha-aikeensa. On todella sääli, että tälle nuorelle ei ole

tarjottu jälkihuoltoa hänen toiveistaan huolimatta. Tutkimuksissa on todettu jälkihuollon olevan nuorille merkittävä apu, jota he ottavat yleensä mielellään vastaan (esim. Jahnukainen 2004; Vario ym. 2012). Olen pohtinut syitä siihen, miksi tämä nuori ei ole saanut jälkihuoltoa, vaikka hän on muuttanut pois perheensä luota jo yläkouluiäkisenä ja itse arvioinut hyötyvänsä jälkihuollosta. Vaikka nuori koki, ettei saanut tukea itsenäistymiseensä keneltäkään aikuiselta, hänelle ei myönnetty jälkihuoltoa edes harkinnanvaraisena. Mikäli päätös on kaupungin linjan mukainen, sen taustalla on oletettavasti taloudelliset syyt. Tällöin voi vain kysyä, onko ihmisten hyvinvoinnille ja jopa hengen säilymiselle mahdollista määrittää hintaa. Mikäli taas asiasta päättävillä työntekijöillä olisi ollut täydet mahdollisuudet myöntää jälkihuoltoa harkinnanvaraisena, herää kysymys, miksi niin ei ole tehty, kun nuori on jälkihuoltoa itse toivonut ja hänellä ei ole perhettä tukemassa itsenäisen elämän alkuvaiheissa.

Yksi tutkimukseni keskeisiä tuloksista oli, että kaikkia nuoria ei ollut koskaan tavattu lastensuojelussa ilman vanhempia. Tulos herättää kysymyksiä siitä, miksi niin on toimittu. Onko taustalla ollut mahdollisesti ajanpuutetta vai ymmärtämättömyyttä? Eikö nuoren kuulemista ole pidetty tärkeänä? Onko ajateltu, että nuoren tilanteesta saa yhtä hyvän käsityksen, vaikka vanhempi olisi paikalla? Kuitenkin useissa ohjeissa on todettu, että lapsella ja nuorella on oltava mahdollisuus puhua väkivallasta ilman, että vanhemmat ovat paikalla. (esim. Perttu 2002b, 76.) Myös Pösö korostaa (2012, 86–87), että lapsen etua ei voida selvittää kuulematta lapsen näkökulmaa. Kuten aineistoni pohjalta voidaan todeta, nuorten näkökulman kuuleminen on aidosti mahdollista vain silloin, kun häntä tavataan ilman vanhempia.

Se, että osa nuorista koki lastensuojelun työskentelyn pelottavana, on huolestuttava ilmiö. Nuoret ehdottivat, että pelkoa vähentääkseen sosiaalityöntekijän pitäisi tavata nuoria ilman vanhempia, suunnitella tapaamisista lapsilähtöisempiä pöydän ääressä istumisen sijaan ja kertoa nuorille siitä, mitä sijaishuolto tarkoittaa. Aineistossani pelosta puhuivat eniten ne nuoret, joita ei koskaan sijoitettu pois kotoa. Tämä herättää ajatuksia siitä, millaiset valmiudet sosiaalityöntekijällä on tunnistaa, jos lapsi pelkää tapaamisella sekä millaisin keinoin näiden nuorten kanssa on työskenneltävä. Tutkimukseni perusteella näyttäisi myös siltä, että sijoituksen mahdollisuudesta olisi hyvä puhua kaikille nuorille, jotta kukaan ei puutteellisen tietämyksen vuoksi jättäisi kertomatta kotiolojen todellisuudesta. Toisaalta kaikilla haastattelemillani nuorilla oli

kotiolojen turvallisuudessa vakavia puutteita, mikä ei suinkaan päde kaikkiin lastensuojelun asiakkaisiin. On mahdollista, että ne nuoret, joilla kotitilanne on parempi, kokisivat sijoituksesta puhumisen aivan toisin, ja heidän kohdallaan se voisi mahdollisesti jopa lisätä pelkoa.

Sosiaalityöntekijän ja lapsen välisen luottamuksen säilyttämiseksi yksi nuori ehdotti, että työntekijä kävisi aina lapsen kanssa läpi, millaisista asioista hänen on kerrottava lapsen vanhemmille tai muille tahoille. Ehdotus on ilman muuta hyvä ja toteuttamiskelpoinen, kunhan työntekijät vain muistavat olla lupauksissaan sen verran varovaisia, että eivät joudu niitä pyörtämään, jos lapsi kertoo jotain yllättävää.

Hurtig (2003, 18) tuo esiin, että suomalaisessa lastensuojelutyössä vanhempien auttaminen nähdään usein keskeisenä keinona auttaa myös lasta. Pohdin tätä kysymystä oman aineistoni kannalta, mutta sen perusteella tämä ei vaikuttaisi kovin tehokkaalta työskentelytavalta. Nuorilla oli joitakin mainintoja siitä, kuinka heidän vanhempiaan oli yritetty auttaa, mutta kaikki haastattelemanuoret kuvailivat vanhempien haluttomuutta työskennellä lastensuojelun kanssa. Nuoret eivät aina edes tieneet, olivatko vanhemmat osallistuneet heille tarkoitettuihin tukimuotoihin, kuten A-klinikan työskentelyyn. Ainakaan nuoret eivät olleet huomanneet työskentelyllä olevan positiivisia vaikutuksia perheen arkeen. Sen sijan kaikkein hyödyllisimmäksi he kokivat ainoastaan itseensä kohdistuneen työskentelyn. Tilanne voi olla erilainen esimerkiksi sellaisissa perheissä, joissa ei ole vakavaa perheväkivaltaa ja vanhemmat ovat esimerkiksi uupuneita. Vanhempaa autettaessa merkittäväksi nousee vanhemman motivaatio ottaa vastaan apua. Jos vanhemmat ovat halukkaita muutokseen, pelkästään heihin kohdistuvalla avulla voi varmasti olla myönteisiä vaikutuksia myös lapseen. Tästä voisi päätellä, että mikäli vanhempi on haluton ottamaan vastaan apua, sitä tärkeämpää olisi keskittää työskentely lapseen tai nuoreen. Toki vanhemmilla on mahdollisuus kieltää lapsen kanssa työskentely, mutta näin toimiessaan hän todennäköisesti vain lisää perheestään syntyvää huolta.

On selvää, että tutkittua tietoa asiakkaiden kokemuksista lastensuojelusta tarvitaan lisää, sillä varsinkaan avohuollon palveluihin keskittyvää suomalaista tutkimusta ei juurikaan ole tehty. Sekä määrällisillä, isomman aineiston mahdollistavilla, että laadullisilla, aiheissa syvemälle menevillä tutkimuksilla on oma tehtävänsä, ja molempia tarvitaan. Olisi tärkeää saada kattavaa kuvaa siitä, kuinka lastensuojelun asiakkaat ovat

työskentelyn kokeneet. Tämä edellyttäisi sitä, että eri tutkimusten kohteena olisivat sekä eri-ikäiset lapset ja nuoret että myös heidän vanhempansa. On hyvä muistaa, että myös lastensuojelun sisällä on monia erilaisia ryhmiä, jotka saattavat jakaa samankaltaisia kokemuksia. Omassa aineistossani nuoria yhdisti koettu perheväkivalta. Muita vastaavia ryhmiä voisivat olla esimerkiksi maahanmuuttajat ja maahanmuuttajaperheiden nuoret, romanit sekä vankilatuomiota suorittavat vanhemmat ja heidän lapsensa.

Mielenkiintoista olisi myös, jos lastensuojelukokemuksista tehtäisiin sellainen moninäkökulmainen tutkimus, jossa olisi kartoitettu sekä nuorten että vanhempien kokemuksia ja heidän kanssaan työskennelleiden työntekijöiden arviota työskentelystä. Mukana voisi olla myös asiakirjoja, joissa olisi kuvattu perheen tilannetta, perheille tarjottuja tukimuotoja ja työntekijöiden sen aikaista huolta nuoren tai lapsen tilanteesta. Tilastollinen tutkimus taas mahdollistaisi esimerkiksi eri väestöryhmien tai eri puolilla maata asuvien asiakkaiden kokemusten vertailemisen, sillä kuten esimerkiksi Vario ja kumppanit (2012) tuovat esiin, eri kunnissa asuvilla nuorilla oli hyvin erilaisia kokemuksia lastensuojelun työskentelystä ja osallisuutensa toteutumisesta lastensuojelussa.

Yksi tärkeä kehittämiskohde ja jatkotutkimusaihe on myös se, kuinka lastensuojelun työskentelyä voisi kehittää niin, ettei se näyttäytyisi kenellekään pelottavana tai että tapaamisista ei olisi ainakaan lisää harmia lapsille ja nuorille. Kuitenkin jotkut minun aineistoni nuorista toivat esiin, että lastensuojelun tapaamiset olivat lisänneet kotona väkivaltaa ja vanhemman aggressiivista käyttäytymistä, mikä on paradoksaalista, sillä lastensuojelun tavoite on kuitenkin juuri päinvastainen.

Jokaisen nuorten kanssa työskentelevän olisi hyvä kuulla ajoittain nuorten kokemuksia saamastaan avusta ja peilata niitä omaan työskentelyynsä. Aineistoni nuorten kehittämissuhteista voivat ottaa oppia kaikki nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset, erityisesti lastensuojelun sosiaalitekijät, mutta myös esimerkiksi koulukuraattorit, opettajat, lastensuojelulaitosten työntekijät sekä nuorten harrastusten ohjaajat. Tulokset voivat auttaa kaikkia lasten kanssa työskenteleviä tunnistamaan ja puuttumaan tehokkaammin perheväkivaltaan sekä myös kohtaamaan perheväkivaltaa kokeneita tai ylipäättään lastensuojelun asiakkaina olevia nuoria heitä kunnioittavalla tavalla.

LÄHTEET:

- Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo: Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2009.
- Alanen, Leena: Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa: Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki: Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 2001 161–186.
- Asiakastietojärjestelmä, Vantaa. Tiedot haettu 10.5.2013.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja: Lastensuojelun ytimissä: osattomuudesta osallisuuteen. Teoksessa: Söderholm, Annlis & Kivittie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim, 2012 62–73.
- Berg-Toroi, Heidi: Lastensuojelun ja koulun yhteistyö. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija: Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Juva: PS-kustannus, 2012 253–273.
- Bolin, Anette: Children's agency in interprofessional collaboration. *Nordic Social Work Research* 5:1, 2015 50-66
- Chartier, Mariette & Walker, John & Naimark, Barbara: Health risk behaviors and mental health problems as mediators of the relationship between childhood abuse and adult health. *American Journal of Public Health* 99:5, 2009 847–854.
- Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 71. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 87. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 2008.
- Ensi- ja turvakotien liitto: Turvakodit, 2015. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/vakivaltatyo/turvakodit/>>. [Viittauspäivä 15.4.2015].
- Eronen, Tuija: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2013.

Eskonen, Inkeri: Miten lapset kertovat läheisiin suhteisiin liittyvästä väkivallasta? Lasten terapiaryhmässä käyttämien kerrontatapojen analyysi. Teoksessa Janus 9 (1), 2001 22-39.

Eskonen, Inkeri: Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa. Nuorisotutkimus 4:22, 2004 3–16.

Eskonen Inkeri: Perheväkivalta lasten kertomana. Tampere: Tampere University Press, 2005a.

Eskonen, Inkeri: Kertomistila lasten väkivaltakokemuksille. Psykologia 2:40, 2005b 145–155.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari Suvi: Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: WS Bookwell Oy, 2006 21–44.

Forsberg, Hannele: Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Helsinki: Nykypaino Oy, 2002.

Forsberg, Hannele: Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 2003.

Forsberg, Hannele: Havaita, nimetä, uudelleen määrittää, vaieta. Teoksessa Aatsinki, Ulla & Valenius, Johanna (toim.): Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan. Väki voimakas 17. Saarijärvi: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2005 74–90.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta: Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta: Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 2006.

Gjerstad, Eevastiina: Valta kotikasvatuksessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2009.

Gråsten-Salonen, Hanna: Perheväkivallan näkyminen koulun arjessa. Teoksessa Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja: Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY, 2003 119–135.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Heino, Tarja: Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Tutkimuksia 77. Helsinki: Stakes, 1997.

Heino, Tarja: Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Työpapereita 30. Helsinki: Stakes, 2007.

Heino, Tarja: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009.

Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto: Helsingin sosiaali- ja terveysviraston työntekijöille syyte virkavelvollisuuden rikkomisesta. Helsinki, 2014. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<http://www.epressi.com/tiedotteet/sosiaaliset-kysymykset/helsingin-sosiaali-ja-terveysviraston-tyontekijoille-syyte-virkavelvollisuuden-rikkomisesta.html>>. [Viittauspäivä 3.11.2014].

Helsingin sosiaali- ja terveysvirasto: Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijälle sakkorangaistus virkavelvollisuuden rikkomisesta. Helsinki, 2015. Julkaistu ainoastaan sähköisessä muodossa osoitteessa: <<http://www.hel.fi/www/uutiset/fi/sosiaali-ja-terveysvirasto/tyontekijalle-sakkorangaistus?pageDesign=helsinkishared/uutisartikkeli-virasto>>. [Viittauspäivä 11.8.2015].

Hietamäki, Johanna: Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2015.

Hiitola, Johanna: Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke. Työpapereita 21. Helsinki: Stakes, 2008.

Hiitola, Johanna: Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa. *Janus* 19:1, 2011 4–19.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Tuula & Sajavaara, Paula: Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Tammi, 2004.

Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja: Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009.

Hurtig, Johanna: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 2003.

Hurtig, Johanna: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta: Lapset ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus, 2006.

Hämäläinen, Kati: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki: Väestöliitto, 2012.

Jahnukainen, Markku: Nuoruus ja koulukoti. Julkaisuja 43. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 2004.

Kaikkonen, Iina: Sosiaalityöntekijän puuttuminen perheväkivaltaan lastensuojelun avopalveluissa. Käytäntötutkimus Myyrmäen lastensuojelussa Vantaalla. Julkaisematon teos, 2013.

Kalliala, Marjatta: Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus, 1999.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu: Lasten kaltoinkohtelu – oireet ja ongelmat nuoruusiässä. Teoksessa: Söderholm, Annlis & Kivittie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim, 2012 168–176.

Keeling, June & van Wormer, Katherine: Social Worker Interventions in Situations of Domestic Violence: What We Can Learn from Survivors' Personal Narratives? *British Journal of Social Work* 42, 2012 1354–1370.

Keskinen, Suvi: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Tampere: Tampereen yliopisto, 2005.

Kivistö, Jaana: ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turku: Turun yliopisto, 2006.

Koho, Anni: Sisarussuhteet sijoitettuna olleiden nuorten kertomuksissa. Pro gradu – tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2015.

Kulmala, Anna: Toiset identiteettiä rakentamassa. *Yhteiskuntapolitiikka* 69:3, 2014 231–241.

Kääriäinen, Aino: Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2003.

Laine, Timo: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine: Ikkunoita tutkimusmetodeihin II.

Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus, 2010 28–45.

Laitinen, Merja: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino, 2004.

Larsen, Elisabeth: Help or formality? Children's experiences of participation in home-based child welfare cases: A Norwegian example. *Nordic Social Work Research* 1:1, 2011 43–60.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Lastensuojelu 2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti, 26/2014.

Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116946/Tr26_14.pdf?sequence=5>. [Viittauspäivä 1.7.2015.]

Lastensuojelun käsikirja: Työprosessi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi>>. [Viittauspäivä 3.7.2015.]

Lastensuojelun käsikirja: Pahoinpitelyepäily. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015.

Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvakaytto/pahoinpitelyepaily>>. [Viittauspäivä 24.2.2015.]

Lehti, Martti: Henkirikoskatsaus 2013. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos:

Verkkokatsauksia 29, 2013. Julkaisu löytyy sähköisessä muodossa osoitteessa:

<<http://www.optula.om.fi/fi/index/julkaisut/verkkokatsauksia-sarja/henkirikoskatsaus2013.html>>. [Viittauspäivä 3.3.2014.]

Lepistö, Sari: Nuorten kokema perheväkivalta. Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 2010.

Lepistö, Sari & Paavilainen, Eija: Tyttöjen ja poikien erilainen selviytyminen perheväkivallasta. *Janus* 19:3, 2011 221–237.

Leskinen, Riitta: “Kuka kuulisi minua” – perheväkivalta lapsen silmin. Helsinki: Ensi Kotien Liitto, 1982.

Link, Bruce & Phelan, Jo: Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology* 27, 2001 363–385.

LOS 60/1991. Lapsen oikeuksien sopimus.

LsL 13.4.2007/417. Lastensuojelulaki.

MARAK – moniammatillinen riskinarviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013.

Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/marak>. [Viittauspäivä 23.5.2013].

Mersky, Joshua & Berger, Lawrence & Reynolds Arthur & Gromoske, Andrea: Risk Factors for Child and Adolescent Maltreatment. A Longitudinal Investigation of a Cohort of Inner-City Youth. *Child Maltreatment* 14:1, 2009 73–88.

Montserrat, Carme: The Child Protection System from the Perspective of Young People: Messages from 3 Studies. *Social Sciences* 3:4, 2014 687–704.

Nuorisolaki 27.1.2006/72.

Nuorisotutkimusseura: Tutkimus, 2015. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tutkimus>>. [Viittauspäivä 1.7.2015].

Ojuri, Auli: Väkivalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivalta kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2004.

Oranen, Mikko: Juuret, raamit ja numerot – Lapsen aika projektina. Teoksessa Oranen, Mikko (toim.): Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 2001.

Oranen, Mikko: Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa: Söderholm, Annlis & Kivittie-Kallio, Satu (toim.): Lapsen kaltoinkohtelu. Porvoo: Duodecim, 2012 217–238.

Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja: Lasten kokema perheväkivalta käsitteinä ja ilmiöinä. Teoksessa Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja: Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY, 2003a 13–42.

Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja: Epäily, tunnistaminen, ilmitulo ja puuttuminen perheväkivaltaan. Teoksessa Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja: Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY, 2003b 75–87.

Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa: Johdanto. Instituutiot lapsuutta ja nuoruutta rakentamassa – lapset ja nuoret instituutioita uudistamassa. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa & Myllyniemi, Sami (toim.): Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Julkaisuja 131. THL: Nuorisotutkimusverkosto, 2012 9–21.

Peltonen, Irkka: Lastensuojelun lasten kokeman perheväkivallan käsittelijänä.

Teoksessa Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja: Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Porvoo: WSOY, 2003 137–155.

Peltoniemi, Teuvo: Perheväkivalta. Keuruu: Otava, 1984.

Perttu, Sirkka: Mitä on naisiin kohdistuva väkivalta? Teoksessa Rautava, Marie &

Perttu, Sirkka (toim.): Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes, 2002a.

Perttu, Sirkka: Väkivallan tunnistaminen ja puheeksiottaminen. Teoksessa Rautava,

Marie & Perttu, Sirkka (toim.): Naisiin kohdistuva pari- ja lähisuhdeväkivalta. Käsikirja perus- ja täydennyskoulutukseen. Helsinki: Stakes, 2002b.

Piispa, Minna & Lappinen, Laura: MARAK moniammatillista apua väkivallan uhrille.

Arviointiraportti. Työpapereita 21. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 2014.

Pösö, Tarja: Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133.

Helsinki: Stakes, 2004.

Pösö, Tarja: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa:

Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 2012 75–97.

Reinikainen, Sarianna: Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa

elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2009.

Rikoslaki. 19.12.1889/39.

Ronkainen, Suvi: Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja

wäkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka 73:4, 2008 388–401.

Räty, Tapio: Oikeustekijät lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio,

Tuula & Hujala, Anne (toim.): Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Tammi, 2004.

Saarinen, Arttu & Blomberg, Helena & Kroll, Christian: Liikaa vaadittu?

Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta

Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 77:4, 2012 403 – 418.

Selvik, Sabreen & Øverlien, Carolina: Children with multiple stays at Nordic refuges

for abused women: conclusions, challenges, and causes for concern. Nordic Social

Work Research 5:2, 2015 98–112.

Sisäasiainministeriö: Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Sisäasiainministeriön julkaisu 35. Helsinki, 2012.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012–2016 (FGM). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8. Tampere, 2012.

Springer, Kristen & Sheridan, Jennifer & Kuo, Daphne & Carnes, Molly: Long-Term Health Outcomes of Childhood Abuse. An Overview and a Call to Action. *Journal of General Internal Medicine*, 2003 864–870.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Taskinen, Sirpa: Väkiältä on vallan väärinkäyttöä. Teoksessa Taskinen, Sirpa & Aromaa, Kauko & Heinänen, Arja & Männistö, Yrjö & Puonti-Ansio, Annamajja & Sariola, Heikki & Tainio, Veli-Matti & Uutela, Antti & Vakkilainen, Eeva-Liisa & Wallgren, Rabbe (toim.): Miten auttaa lasta: Lapsen fyysisen ja seksuaalisen pahoinpitelyn tutkimus ja hoito. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 1992.

Taskinen, Sirpa: Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Saarijärvi: Stakes, 2003.

Thomas, Nigel: *Children, Family and the State: Decision-making and Child-participation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2000.

Tupakkatilasto 2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportti, 2012. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90752/Tr23_12.pdf?sequence=4>. [Viittauspäivä 7.5.2013].

Tikkanen, Minna: Tupakointi ja raskaus. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 124:11, 2008 1224–1229.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä, Gummerus, 2003.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta: Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/periaatteet#1>>. [Viittauspäivä 13.4.2014].

Törrönen, Maritta & Vauhkonen Teemu: Itsenäistyminen elämänvaiheena – osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Forssa: Sos-lapsikylä, 2012.

Unicef: Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>> [Viittauspäivä 6.10.2014].

Upanne, Mauri: Lapsen edun ja oikeuden valvonta. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.): Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Tammi, 2004.

Uusitalo, Tuula: Nuorten itsemurhat Suomessa. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston selvityksiä 2. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2007.

Valkonen, Leena: Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2006.

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana: ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 6, 2012.

Weinehall, Katarina: Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet. Umeå: Umeå universitet, 1997.

Yle: Kuopion tapaus jo toinen epäilty perhesurma lyhyessä ajassa. Yle Uutiset, 2014. Julkaistu sähköisessä muodossa osoitteessa: <http://yle.fi/uutiset/kuopion_tapaus_jo_toinen_epailty_perhesurma_lyhyessa_ajassa/7646240>. [Viittauspäivä 1.12.2014].

Oikeusministeriö: 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita 32. Helsinki: Oikeusministeriö, 2013. Julkaistu ainoastaan sähköisessä muodossa osoitteessa: <http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1370865930372/Files/8-vuotiaan_lapsen_kuolemaan_johtaneet_tapahtumat_korjattu_14.6..pdf>. [Viittauspäivä 10.7.2013].

LIITTEET:

LIITE 1: Haastattelukutsu

LIITE 2: Infokirje haastateltaville

LIITE 3: Haastattelukysymykset

LIITE 4: Suostumuslomake yhteystietojen antamiseen

Hei sinä entinen lastensuojelun asiakas!

Olen sosiaalityön opiskelija ja teen parhaillani Helsingin yliopistossa opinnäytetyötäni, pro gradu –tutkielmaa, jonka aiheena on ”Nuorten kokemuksia lastensuojelun työskentelystä, kun perheessä on ollut väkivaltaa”.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten nuoret, joiden kotona on ollut väkivaltaa, ovat kokeneet lastensuojelun työskentelyn. Tutkimuksen avulla voidaan kehittää lastensuojelua huomioimaan lapset ja nuoret entistä paremmin, silloin kun perheessä on väkivaltaa.

Etsin haastateltavaksi 18 vuotta täyttäneitä, suunnilleen alle 21-vuotiaita nuoria, joilla on ollut kotonaan väkivaltaa ja samaan aikaan lastensuojeluasiakkuus. Tarjoan haastatteluun osallistuneille kiitokseksi Finnkinon leffalipun.

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja luottamuksellista. Tutkimukseen osallistumisen voi myös keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilman perusteluja. Haastattelut toteutetaan pääkaupunkiseudulla jossakin molemmille sopivassa paikassa, kuten kirjastossa.

Nauhoitan haastattelut ja kirjoitan ne tekstiksi, mikä helpottaa analyysin tekemistä. Haastattelunauhoja ja -tekstejä ei tule itseni lisäksi kuulemaan ja näkemään kukaan muu. Kun pro gradu –tutkielma on valmis ja arvosteltu, tuhoan kaiken haastatteluaineiston.

Käsittelen haastateltavien kertomia asioita luottamuksellisesti enkä kerro niistä eteenpäin kenellekään. Tutkimuksen tulokset kirjoitan siten, että niistä ei voida tunnistaa ketään, ja käsittelen kertomuksia tekstissä yleisellä tasolla. Saatan kuitenkin käyttää suoria lainauksia tekstissä avaamaan paremmin sitä, mistä olemme puhuneet, mutta teen tämän niin, ettei haastateltavaa ole mahdollista tunnistaa. Tutkimuksella on Vantaan kaupungin myöntämä tutkimuslupa, mutta haastateltavan ei tarvitse olla vantaalainen.

Mikäli kuulut kohderyhmään ja olet halukas tulemaan haastateltavaksi, minuun voi olla yhteydessä sähköpostilla, tekstiviestillä tai soittamalla. Yhteystietojani saa myös jakaa eteenpäin mahdollisille haastateltaville. Olen kiitollinen kaikesta avusta!

Ystävällisin terveisin,

Iina Kaikkonen

Puhelinnumero: 040 xxx xxxx ja sähköposti: iina.kaikkonen@helsinki.fi

Hyvä haastateltava!

Olen sosiaalityön opiskelija Helsingin yliopistosta ja teen opinnäytetyötäni, pro gradu -tutkielmaa, jonka aiheena on ” Kokemuksia lastensuojelun työskentelystä, kun perheessä on väkivaltaa.”

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten nuoret, joiden kotona on ollut väkivaltaa, ovat kokeneet lastensuojelun työskentelyn tilanteessa. Tutkimuksen avulla voidaan kehittää lastensuojelua huomioimaan lapset ja nuoret entistä paremmin perheväkivaltatilanteissa.

Tutkimus toteutetaan avoimilla teemahaastatteluilla, mikä tarkoittaa sitä, että minulla on valmiiksi mietittynä kysymyksiä, mutta saatan esittää tarkentavia ja jatkokysymyksiä haastattelun aikana sen perusteella, mistä haastattelun aikana puhumme.

Haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistumisen voi myös keskeyttää missä tahansa tutkimuksen vaiheessa ilmoittamalla siitä minulle. Keskeyttämistä ei tarvitse perustella, ja tällöin jo kerättyä aineistoa ei käytetä tutkimuksessa. En ole lastensuojelun työntekijä eikä minulla ole pääsyä lastensuojelun tietojärjestelmään. En siis saa sinusta mitään sellaisia tietoja, joita et itse tuo haastattelussa esiin.

Nauhoitan haastattelut ja kirjoitan ne tekstiksi, mikä helpottaa analyysin tekemistä. Haastattelunauhoja ja tekstejä ei tule itseni lisäksi kuulemaan ja näkemään kukaan muu. Kun pro gradu -tutkielma on valmis ja arvosteltu, tuhoan kaiken haastatteluaineiston.

Käsittelen haastateltavien kertomia asioita luottamuksellisesti enkä kerro niistä eteenpäin kenellekään. Ainoastaan sellaisessa tapauksessa olen velvollinen tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos haastattelussa tulee ilmi, että haastateltavalla on alaikäisiä sisarusia, jotka edelleen elävät väkivaltaisessa tilanteessa. Tutkimuksen tulokset kirjoitan siten, että niistä ei voida tunnistaa ketään ja käsittelen kertomuksia tekstissä yleisellä tasolla. Saatan kuitenkin käyttää lopputyössä yksittäisiä lyhyitä lainauksia keskustelustamme avaamaan paremmin sitä, mistä olemme puhuneet.

Mikäli huomaat haastattelun aiheuttaneen sinulle pahaa oloa, minuun voi olla yhteydessä haastattelun jälkeen, niin voimme yhdessä pohtia, mistä saisit apua tilanteeseesi.

Ystävällisin terveisin,

Iina Kaikkonen
iina.kaikkonen@helsinki.fi
040 xxx xxxx

Olen lukenut yllä olevan infokirjeen ja tiedän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Haluan osallistua tutkimukseen ja hyväksyn, että haastatteluani käytetään tutkimuksen aineistona.

_____

Nimi ja nimenselvitys

_____

Aika ja paikka

Kysymyksiä pro gradu -tutkielman haastateltaville

Taustakysymyksiä:

- minkä ikäinen olet/ milloin olet syntynyt
- minkä ikäisenä olit lastensuojelun asiakkaana?
- mitä kautta väkivalta tuli lastensuojelun tietoon?
- sijoitettiinko sinua kodin ulkopuolelle?
- keitä perheeseesi kuului?
- kuka/ketkä teillä käytti väkivaltaa?

Haastattelukysymyksiä:

Minkälaista apua perheelle nuoren mukaan tarjottiin?

- millaisia muistoja sinulle jäi lastensuojelun ja perheesi tapaamisista?
- minkälaista apua teille tarjottiin lastensuojelussa?
- mitä apua otitte vastaan?
- kohdistuiko työskentely koko perheeseen vai vain joihinkin perheenjäseniin?
- saitko tukea/ keskusteluapua tilanteessa? entä sen jälkeen?
- selvitettiinkö lastensuojelussa miten sinä jaksat?
- ehdotettiinko sinulle tapahtumien läpikäymistä jossain muussa paikassa kuten perheneuvolassa, koulukuraattorilla tai nuorisopsykiatrian poliklinikalla?
- mitä nyt ajattelet tapahtumista?
- otettiinko sukulaisia tai muita läheisiä mukaan työskentelyyn? olivatko he tietoisia tilanteesta?

Nuoren kokemus lastensuojelusta:

- kerro, miten sinut huomioitiin lastensuojelussa?
- koitko, että sinut huomioitiin riittävästi?
- kerrottiinko sinulle väkivallasta ja siitä, että se ei ole oikein?
- koitko, että lastensuojelun työskentelystä oli sinulle/perheellenne hyötyä? millaista hyötyä?
- entä oliko lastensuojelun työskentelystä haittaa? millaista?
- minkälainen suhde sinulle muodostui sosiaalityöntekijä/tekijöiden kanssa?
- millä mielellä osallistuit lastensuojelun työskentelyyn? entä muu perheesi?
- koetko, että sait lastensuojelun kautta eväitä väkivallan ehkäisyyn tulevaisuudessa ihmissuhteissasi?
- oliko väkivalta ja sen laajuus tiedossa lastensuojelulla?
- saitko tilanteessa riittävästi tukea henkiseen hyvinvointiisi lastensuojelulta tai muilta tahoilta?
- oliko lastensuojelulla ja koululla yhteistyötä?
- tiesikö koulu tilanteestasi ja olisitko halunnut sen tietävän?

Minkälaista apua nuori olisi toivonut lastensuojelulta?

- saitko riittävästi tietoa/ millaista tietoa olisit tarvinnut tai toivonut saavasi tilanteesta?
- minkälaista apua olisit kaivannut lastensuojelulta?
- olisiko sinut pitänyt huomioida toisin?
- minkälaiset palvelut olisivat hyödyttäneet sinua paremmin?

Sijoitettuna olleille nuorille:

- oliko sijoitus jälkikäteen ajateltuna oikea ratkaisu? tuntuiko se silloin oikealta?
- miten sijoitus vaikutti elämääsi?
- mitä olisi pitänyt tehdä toisin?
- saitko vaikuttaa sijoitukseen liittyviin päätöksiin, esim. sijaishuoltopaikkaa valitessa?

Suostumuslomake yhteystietojen antamiseen

Olen saanut sosiaalityöntekijältäni/ sosiaalihoajaajaltani/ koulukuraattoriltani _____ (nimi) tiedon lina Kaikkosen tekemästä pro gradu – tutkielmasta. Olen kiinnostunut osallistumaan tutkimukseen ja annan työntekijälle luvan antaa yhteystietoni eteenpäin lina Kaikkoselle tutkimukseen liittyvää yhteydenottoa varten.

Merkitse ruksilla, kumpaan toivot ensisijaisesti yhteydenottoa.

___ Sähköposti: _____

___ Puhelinnumero: _____

Lisätiedot (esim. jos toivot yhteydenottoa johonkin tiettyyn aikaan)

_____
Nimi ja nimenselvennys

_____
Aika ja paikka